

"כל בני האדם נולדו בני חורין ושווים בערכם ובזכויותיהם." הכרזה לכל באי עולם בדבר זכויות האדם (1948), סעיף א

מחקר וכתיבה: איתן בוכוול

עריכה: דליה קרשטיין

עיצוב והפקה: סטודיו דוד הראל

ISSN 1565-4443

המוקד להגנת הפרט מיסודה של ד״ר לוטה זלצברגר - ע״ר

02-6276317 | פקס. | 02-6271698 | טל. | 97200 פקס. 4 ירושלים

Hamoked Center for the Defence of the Individual - Founded by Dr Lotte Salzberger - RA 4 Abu Obeida St. Jerusalem 97200 | Tel. +972-2-6271698 | Fax. +972-2-6276317

هموكيد - مركز الدفاع عن الفرد أسسته د. لوطة زلتسبرغر – مكتب الشكاوي – ج. م. شارع ابو عبيدة ٤, القدس ٩٧٢٠٠ | هاتف: ٩٢٢٦-٢-٢٧٦٢ | فاكس: ٦٢٧٦٣١٧-٢-٩٧٢-

יו"ר ההנהלה: עו"ד תגריד גיהשאן

חברי ההנהלה: ד"ר יוסי שורץ (סיו"ר), מר ארתורו אייפר (גובר), מר דן ביתן, ד"ר ניב גורדון, הגבי

רחל וגשל, מר עלא חטיב, ד"ר רפי מרון, הגבי חדווה רדובניץ, ד"ר אלחנן ריינר.

מבקר העמותה: מר סרחיו וינוקור

יועץ משפטי: עו״ד אופיר כץ

רו״ח אחמד מנאע רו״ח אחמד מנאע

מנכ"לית: דליה קרשטיין

צוות המוקד: גיידא אבו אחמד, לינה אבו מוך־זועבי, טארק אברהים, אליהו אברם (חל״ת), נוגה

אלמי, קורט ארנסון, איתן בוכוול, תמיר בלנק, יוסף ברודר, אריאנה ברוך, נועה דיאטלוביצקי, ליאורה דניאלי, גבי וולף, יוסי וולפסון, שדיא זייד, מייסא חוראני, רנא חליל, בשאר חמיס, מיכל חסון, מאיר טורניאנסקי, מורן כהן, מיכל ליבל, אביאל לינדר, עדי לנדאו, ניהאיה מגידוב, מאי מסאלחה, גיורגיינה סרייה, עלי

עבאסי, מיאדה עלוש, טל פילמוס, תמר פלג־שריק, הישאם שבאיטה, איתי שור.

מתנדבי המוקד: עמאר אברזיאד, הישאם אברריא, עיסאם אבורריא, אביעד אלברט, שי אליעזר צבי, רים בדארנה, ויקטוריה בוך, גיסיקה ברייס, רותי ברקאי, שי גינזבורג, דיאן גרינברג, דניאל דה קסרילביץ, חוה הלוי, טלי וולמן, רנטה וולפסון, טלילה ורשבסקי, רפרם חדד, יהודית טרטנר, יהונתן יואל, רוני ייגר, הלה יניב, הלל כהן,

ניקי לקס, מיכל מירלינג, נדא נסראללה, יעל נעמן, חנה סגל, יוסף עבד אל גאפר, דאוד עוויס, נעים עליאן, סועאד עליאן, מתן פרזמה, אפי קרייטנר, יהודית קשת,

ניצן רותם, הילי רזינסקי, אסף שור, חגית שלונסקי.

תוכן העניינים

מבוא		7
	פניות חדשות	8
	פניות לערכאות	9
	היערכות ארגונית	11
	שיתוף פעולה בינארגוני	11
גירוש		13
	הגירוש לעזה	13
	החזרת מגורשים	17
	גירוש יישוהים לא חוקייםיי	17
הריסת בתים		19
תושבות בירושלים		24
	איחוד משפחות	25
	רישום ילדים	29
אלינוות כוחות הבי	טחון	31
	פגיעה גופנית	32
	ביזה והרס	35
	החרמת תעודות זהות	36
	פניות לערכאות	37
	וגישות לצדק	39

חופש התנועה	12	42
	- כניסה מחוץ לארץ	42
	יציאה לחוץ לארץ	44
	מעבר מהגדה לרצועה	46
	סגר	47
	מחסומים	48
	מצור	5(
	עוצרעוצר	52
זכויות כלואים	54	54
	איתור עצירים55	5:
	מעצרים מינהליים	59
	תנאי מעצר	63
	ביקורי משפחות בכלא	66
נספחים	70	7(
	נתונים	
	תורמים	

"כל אדם זכאי לזכויות ולחרויות שנקבעו בהכרזה זו ללא הפליה כלשהי... בגלל מוצא לאומי או חברתי... לא יופלה אדם על־פי מעמדה... של המדינה או הארץ שאליה הוא שייך, בין שהארץ היא עצמאית... וביו שריבונותה מוגבלת כל הגבלה אחרת."

הכרזה לכל באי עולם בדבר זכויות האדם, סעיף ב

פלישות צה"ל לשטחי הרשות הפלסטינית בחודשים פברואר ואפריל ושהייתם שם מאז חודש יוני, הביאו לפגיעות חסרות תקדים בתושבים הפלסטינים ולהפרות כללי המשפט ההומניטרי בהיקף שלא נראה בעבר: הזכות לחיים נשללה ממאות אזרחים שנהרגו עקב שימוש מופרז ובלתי מבחין בכוח; הזכות לחירות נשללה מאלפים שנעצרו במעצרים שרירותיים ונכלאו בתנאים תת־אנושיים; הזכות לביטחון אישי נשללה מעשרות האלפים שהיו לביטחון אישי נשללה מעשרות האלפים שהיו ומתנחלים, עליהם לא אכפו הרשויות את החוק, וממאות משפחות שבתיהן נהרסו; הזכויות וממאות משפחות שבתיהן נהרסו; הזכויות לחופש תנועה, לחינוך, לפרנסה, לבריאות

ולתנאי מחיה בסיסיים נשללו ממאות האלפים שהיו נתונים תחת עוצר, מצור וסגר, שעוכבו במחסומים ושיציאתם מהשטחים נאסרה, והזכות לחיי משפחה נשללה מאותן משפחות בשטחים ובמזרח ירושלים בהן אחד מבני הזוג אינו תושב, ומשני אחיו של חשוד בביצוע פיגועים שחוסל, שגורשו לעזה.

פעילות המוקד להגנת הפרט בשנה האחרונה הושפעה רבות ממצב זה: מספר הפניות שנתקבלו גדל כמעט פי שש ומספר הפניות לערכאות גדל פי שבע בהשוואה לשנת 2001, ונושאי הפניות שנתקבלו ביטאו את מגוון הפרות זכויות האדם שבוצעו על־ידי הרשויות.

פניות חדשות

במהלך שנת 2002 נתקבלו במוקד 8,751 פניות חדשות.¹ מספר זה עלה על סך הפניות החדשות שנתקבלו במהלך שש השנים האחרונות גם יחד (1996-2001). בעוד שכבר עם תחילת האינתיפאדה החלה מגמה של גידול במספר הפניות (ראו תרשים פניות חדשות, נספח 1) הרי שגידול כה חד, בזמן כה קצר ובכל תחומי פעילות המוקד, לא התרחש ב־14 שנות פעילותו.

מספר פניות חדשות שנתהבלו במוהד בחודשים ינואר-דצמבר 2002 על־פי נושא²

סה"כ	החזרת גופות ואחר	גירוש והריסת בתים	תושבות ירושלים	חופש התנועה	אלימות ונזק לרכוש	זכויות כלואים	נושא
8,751	58	103	89	560	705	7,236	שנת 2002
+490%	+56%	+3,300%	+160%	+420%	+1,280%	+470%	שינוי לעומת שנת 2001

הסיבות העיקריות לגידול זה הן ההידרדרות המהירה במצב בשטח ומודעות גוברת לקיומו ופעילותו הייחודית של מוקד החירום. מדיניות הגירוש והריסת הבתים. שכוונה למשפחות שבניהן ביצעו פיגועי התאבדות, כך לפי הממשלה, הביאה לפניית אותן משפחות למוקד, בעקבות טיפולו המתמשך בהחזרת גופות בניהן; פניות לאיתורם של כ־7,000 עצירים נתקבלו כתוצאה מהמעצרים ההמוניים שבוצעו, להן נוסף ייצוגם של עשרות עצירים מתוך המאות שנגדם הוצאו צווי מעצר מינהליים; נוכחות צה"ל ביישובים הפלסטיניים, מעשי האלימות, ההרס וההחרמה הרבים של חיילים ומתנחלים ואי־אכיפת החוק עליהם, גרמו לעלייה התלולה במספר הפניות בנושא אלימות ונזק לרכוש; הגבלות התנועה הקשות והמתמשכות השפיעו על מספר הפניות בנושא זה; והקשיים שהערימו הרשויות על משפחות ירושלמיות בהן אחד מבני הזוג אינו תושב, הביאו לגידול בתחום זה.

טיפול המוקד באלפי הפניות לאיתור עצירים ובעשרות הפניות הבהולות לפינוי רפואי וסיוע הומניטרי שנתקבלו במהלך פלישות צה"ל, הביאו להפצת מספרי הטלפון של המוקד בגדה המערבית. הדיווח על פעילות המוקד בעיתונות הפלסטינית, כמו גם הישראלית, במיוחד בכל הנוגע לגירוש לעזה ולהריסות הבתים, תרמה גם היא לפניית תושבים רבים. מוקד החירום, שהחל לפעול השנה בניסיון לתת פתרון מיידי לבעיות המתעוררות בתחום חופש התנועה בתוך השטחים - מעבר יולדות, גילויי אלימות, גרימת נזק לכלי רכב, החרמת תעודות זהות ועיכובים בלתי מוצדקים במחסומים; פינוי פצועים, חולים ויולדות מבתיהם לבתי החולים, הסדרת מעבר מכליות מים והעברת סיוע הומניטרי מישראל לשטחים עקב העוצר והמצור; ולבעיות אחרות המצריכות טיפול מיידי מול גורמי השטח - הביא גם הוא לגידול במספר הפניות, במיוחד בנושא חופש התנועה.

במהלך שנת 2002 הגיש המוקד 126 עתירות לבג"ץ ולבתי המשפט המינהליים t† בשמם של כ־2020 מתושבי השטחים, כסך העתירות שהגיש בארבע וחצי השנים קודם לכן. בנוסף, הגיש המוקד t תביעות פיצויים, t מהן בנושאי אלימות ו-2 במסגרת פרוייקט זכויות כלואים, והגיעו לסיום הדיונים ב־12 תביעות משנים קודמות.

מספר הפניות לערכאות מטעם המוקד בחודשים ינואר-דצמבר 2002 על־פי נושא

סה"כ	הריסת בתים	גירוש	תושבות ירושלים	חופש התנועה	אלימות ונזק לרכוש	זכויות כלואים
135	37	13	9	5	8	63

בפנותו לערכאות, פועל המוקד בשלושה מישורים עיקריים: במישור הפרטני - להשגת סעד לעותרים: במישור הקיבוצי - במטרה למנוע פגיעה נוספת בזכויות האדם של תושבי השטחים באמצעות שינוי מדיניות ועל־ידי חיוב (accountability) הערכאה השופטת באחריות למעשיהן או מחדליהן של הרשויות; ובמישור ההצהרתי - על־ידי הבאת דבר הפגיעה בזכויות האדם והיקפה לידיעת בתי המשפט ותיעוד ההתנגדות לפגיעה זו וטעמיה. בלמעלה משמונים מפניותיו של המוקד לערכאות שנסתיימו השנה, הושגה הצלחה חלקית או מלאה, לרוב בהסכמת המדינה, שניתנה לפני מתן פסק הדין. באותם מקרים בהם פסק בגייץ הוכחו כוחו וחולשתו כאחד - מחד, היה לפסיקותיו הכוח למנוע פגיעה נרחבת בזכויות האדם, בחייבן את הרשויות לפעול על־פי אמות מידה שהציבו ומאידך, נמנע בג״ץ במקרים רבים מלהתערב בשיקולי הרשות המבצעת, הימנעות שגרמה להמשך הפגיעה בזכויות האדם, ואף להרחבתה. 4

עתירות המוקד לבג"ץ בנושא זכויות כלואים הביאו לתוצאות חיוביות בשלושת המישורים: עתירות הביאס קורפוס שהגיש המוקד בשמם של 96 נעדרים, הביאו למציאת מקום החזקתם של 70 (מהם שוחררו 12 בעקבות הגשת

העתירה). לאחר שהמוקד הציג בפני בית המשפט את היקף כשלי הרשויות, החל בג"ץ לחייב את המדינה בהוצאות משפט, דבר שגרם לשיפור בתפקודן. הגשת העתירות בעניין תנאי המעצר הקשים בהם הוחזקו עצירים במתקני כליאה בישראל ובמחנה עופר הביאה לשיפור, אם כי לא מספיק, בתנאי החזקתם. פסק הדין של בג"ץ בנושא מחנה עופר, שהתבסס על העדויות שהובאו בפניו על־ידי המוקד, חייב את צה"ל בשמירה על תנאי מעצר על־פי כללים בינלאומיים וקבע כי החזקת העצירים עד להגשת העתירה הפרה כללי משפט יסודיים, עובדה שיכולה לשמש עילה לחקירת האחראים לכך והעמדתם לדין. גם בנושא ביקור משפחות

- בחלק גדול מהמקרים התקבלו מספר פניות הנוגעות לאותו אדם או אירוע ובגינן נפתח תיק אחד, לאחר שאוחדו, כך שמספר הפניות שנתקבלו בפועל היה גבוה מ־15.000.
- טבלה מפורטת נמצאת בנספח שבסוף הדו״ח. בנוסף לכך המשיך המוקד לטפל בכ־800 פניות שנתקבלו קודם לשנת 2002.
- 3. בעקבות ארגון מחדש במערכת בתי המשפט, הועברו בשנים האחרונות לטיפול בתי המשפט המחוזיים עתירות בעניינים מינהליים כמכרזים, תכנון בנייה, תשלומי ארנונה ועוד. בית המשפט המחוזי הדן בעתירה מינהלית יושב כבית משפט מינהלי. בשנה האחרונה הועברו לבתי משפט אלה עתירות בנושאי חוק הכניסה לישראל, הכולל את תחום תושבות בירושלים בו מטפל המוקד.
 - 4. ראו להלן בפרק גירוש ובפרק הריסת בתים.

אצל קרוביהן הכלואים, הביאה הפנייה לבג"ץ להסדרת הנושא, חלקית ביותר עד כה, והשופטים עמדו על כך שעל הרשויות להסדירו באופן מלא.

בנושא הגירוש לעזה השיגו עתירות המוקד תוצאות מעורבות במישורים השונים. בג"ץ אישר את גירושם של שניים מתוד השלושה נגדם הוצאו צווי גירוש, אך חייב את פתיחת דלתותיו של הליך השימוע בעניין הצווים וקבע תנאים ברורים לגירוש בעתיד, שהקשו על הרשויות להמשיך במדיניותן. ואכן, מאז לא גורשו עוד בני משפחות לעזה ואין למוקד אלא לקוות שלא יישנה צעד כזה. בעתירות אחרות שחרר צה"ל לביתם שבשטחים שני פלסטינים, שאינם תושבים, שנעצרו ושהוצאו נגדם צווי גירוש. לעומת זאת, עתירות המוקד לבג"ץ בשמן של משפחות שצה"ל עמד להרוס את בתיהן, חשפו את בגייצ בהחלטתו - איתנה יותר מבשנים קודמות - שלא להתערב בפעולת הצבא. בג"צ דחה כל אחת מהעתירות שהוגשו השנה בנושא זה. למרות זאת, צו הביניים שהוצא בחלק מהמקרים, אסר על הריסת הבית עד לקיום הדיון בבית המשפט, העניק למשפחות זמן יקר לו נזקקו על־מנת לפנות את מטלטליהן מהבתים, זמן שלא ניתן למאות משפחות אחרות. העתירה לחילוץ הלכודים תחת הריסות בתי מחנה הפליטים בגינין חייבה את צהייל לשלוח למקום את יחידות החילוץ שלו.

הפנייה לבית המשפט המינהלי בנושא תושבות בירושלים השיגה תוצאות חיוביות במישור הפרטי בלבד: בכל העתירות שהגיש המוקד לבית המשפט לעניינים מינהליים בשנת 2002, מלבד אחת הנמצאת עדיין בדיון, הסכימה המדינה להעניק למשפחות את מבוקשן - אם אישור לבקשה לאחמיש או רישום ילדיהן. אך

מדיניות משרד הפנים נותרה בעינה: הקפאה מוחלטת של בקשות לאיחוד משפחות. במישור הקיבוצי הביאה עתירה לבג"ץ שהגיש המוקד והסתיימה השנה. להתחייבות המדינה לקבוע ולפרסם לראשונה את התנאים בהם יוענק פטור מתשלום אגרות לרישום במרשם האוכלוסיו. גם בעתירות המוקד לבגייץ בנוגע לחופש התנועה הושגו הישגים פרטניים עד כה: המדינה הסכימה לאפשר לעותרת אחת לצאת מהשטחים לקבלת טיפול רפואי ולעותרת אחרת, להיכנס לשטחים ולשוב לבעלה וילדיה. זאת ללא כל שינוי במדיניות האוסרת על כניסה לשטחים ומקשה מאוד על היציאה מהם. פניות המוקד לערכאות בנושאי אלימות ונזק לרכוש השיגו השנה צדק עם הנפגעים: ב־11 מתוך 12 תביעות פיצויים שהוגשו על־ידי המוקד ונסתיימו השנה פוצו הנפגעים, ארבעה מהם בפסק דין. לשני פסקי דין היתה השפעה גם במישור הקיבוצי - בתי המשפט צמצמו בהם את הפרשנות המרחיבה שהמדינה ניסתה לתת למונח "פעולה מלחמתית", המעניק לה חסינות מפני תביעות.

לעומת הצורך הגובר בשימוש בערכאות על־מנת לרסן את פגיעת הרשויות בזכויות האדם של פלסטינים תושבי השטחים, צומצמה מאוד נגישותם לבתי המשפט - תיקון לחוק שהתקבל השנה ערם בדרכם להוכיח צדקתם מכשולים בלתי עבירים כמעט וחייב את בתי המשפט במתן חסינות נרחבת למדינה;^{5†} העלאת סכום המינהליים ב־320% - העלאה ראשונה מאז קום מדינת ישראל -6 הפכה את העתירות לערכאות אלה לנטל כלכלי שאין תושב השטחים יכול לעמוד בו כפרט, ושמכביד על העמותות שיכולות לשמש לו קול.

היערכות ארגונית

הגידול במספר הפניות החדשות במוקד מציג תמונה חלקית בלבד של המאמץ שנדרש כדי לעמוד אל מול המצב החדש שנוצר לאחר פלישות צה״ל. מצד אחד. מספר הפניות שנתקבלו במשרדי המוקד בפועל היה כפול לפחות ממספר הפניות בגינו נפתח תיק. בעיקר אמור הדבר בפניות לאיתור עצירים. מפאת החשש הכבד לחיי יקיריהם, התקשרו מספר בני משפחה בנפרד למוקד, ולארגונים אחרים, שפנו אף הם למוקד בבקשה לאיתור. מצד שני, הטיפול בפניות בנושאים רבים הצריד השקעת מאמצים שלא נדרשו קודם לכן, זאת עקב הידרדרות בתפקודן של הרשויות ומפאת הצורך באיסוף מידע רב מהפונים ואימותו כהכנה לעתירות לבג"ץ - צורד שנתקל בקשיים עקב קריסת תשתית הטלפונים בחלק מו האזורים והגבלות התנועה הקשות.

בחודש מרץ, טרם מבצע ״חומת מגן״, נפתח מוקד החירום שבא לתת מענה לצורך הגובר בפתרון בעיות בזמן אמת במחסומי צה״ל. כוח האדם הנוסף, כמו גם הרחבת מועדי הפעילות, תרמו למוכנות המוקד בהתמודדות עם השפעותיהן של פלישות צה״ל ולהיערכותו המהירה על מנת להמשיך ולהעניק שירות לפונים אליו: במהלך הפלישות אויש המוקד מהשעה שבע בבוקר ועד לארבע לפנות בוקר; עובדי מוקד החירום השתלבו במערך קבלת הקהל ואליהם הצטרפו מתנדבים דוברי ערבית; נוספו קווי טלפון והוקם צוות מיוחד לטיפול

בפניות לאיתור עצירים שחוזק במתנדבים ובעובדים זמניים.

עם הימשכות המצב והגידול במספר הפניות בכל תחומי הפעילות, נשכרו עובדים חדשים, הורחבו המשרדים כדי להכיל עובדים אלה וכדי לשפר את התנאים בהם מתקבלים הפונים המגיעים למשרדים והוחל בשינוי מבני, הכולל מינוי מתאמים האחראים על המחלקות השונות ועל התיאום ביניהן. מהעת בה הוחל ביישום מדיניות הגירוש והריסת הבתים, נרכשו טלפונים ניידים כדי שפונים יוכלו ליצור קשר בנושאים אלו 24 שעות ביממה. כדי לעמוד בעומס הפעילות השוטפת במוקד ובצורך הגובר בפנייה לערכאות, הרחיב המוקד עוד את שכירת שירותיהם של עורכי דין חיצוניים ב־60 מהעתירות שהגיש.

טרם פלישות צה״ל, נערך דיון אסטרטגי בוועד המנהל של המוקד, על־מנת לבחון את פעילותו ולהתוות את עתידו של הארגון. במהלך הדיון נסקרה פעילות המוקד ב־14 שנותיו, נבחנו תחומי הפעילות בהווה ונתקיימה התייעצות עם נציגים של ארגוני זכויות אדם פלסטיניים וישראליים, שהוזמנו לדיון. הוחלט להמשיך בדיון לאחר כחודשיים, אך המצב בשטח טרף תכנית זו, שנדחתה בינתיים.

אתר האינטרנט של המוקד, שיכלול חומר משפטי מגוון, מישראל ומחו״ל, הנוגע לתחומי פעילותו, קורם גם הוא עור וגידים וייפתח באמצע שנת 2003.

שיתוף פעולה בינארגוני

אל מול הידרדרות מצב זכויות האדם בשטחים, התהדק עוד שיתוף הפעולה בין המוקד לבין ארגוני זכויות אדם אחרים. המוקד פתח את משרדיו לעובדי הארגונים אל חאק ואל-דמיר

בעת פלישת כוחות צה״ל לרמאללה בחודש

המוקד להגנת הפרט, דו"ח פעילות לתקופה ינואר-יוני
 ב28-24, עמי 24-32.

^{6. 1,625} ש"ח לעומת 386 ש"ח עד אז. **הארץ**, 29.7.02, עמי 1ב.

אפריל, ומשמש כיום אכסנייה לעורך־דין מארגון קו לעובד. עשר עתירות לבג"ץ הוכנו והוגשו בשיתוף עם האגודה לזכויות האזרח, בצלם. הוועד הציבורי נגד עינויים בישראל. עדאלה, אל־דמיר, אל־חאק וקאנון. שיתוף הפעולה ההדוק עם ארגונים אלו. כמו גם עם ארגונים נוספים. התבטא גם בפעילות השוטפת: המוקד פעל בשמו של ארגון אל־חאק מול רשויות צה"ל לאחר שחיילים פרצו למשרדיו ברמאללה ועצרו את אחד מעובדיו: בצלם. אל־חאק והמוקד אספו כסף ומזון למשלוח משאית מזון לרמאללה בחודש אפריל; המוקד הגיש בשמו של בצלם עתירה לבג"ץ בדרישה לאפשר את כניסתו לישראל של אחד מעובדיו. פניות בנוגע לעיכובים במחסומים ומעשי אלימות מתקבלות במוקד מנשות מחסום International Solidarity וממתנדבי watch שפונים למוקד גם בענייני עוצר Movement ומצור. פניות לאיתור עצירים מתקבלות מארגונים רבים, ביניהם מועדון האסיר, קאנון, בצלם, הוועד הציבורי נגד עינויים ואמנסטי וייצוגם של עצירים מינהליים נעשה תוך שיתוף פעולה עם עורכי דין מאל־דמיר ועדאלה. דף עדכון יומי ובו דיווחים על פגיעות בזכויות אדם במהלך "מבצע חומת מגן", הוצא במשותף על־ידי בצלם, המוקד, רל"א והאגודה לזכויות האזרח. נציגי המוקד השתתפו ביום עיון שארגן הצלב האדום ובסדנה שארגן בצלם בנושא המשפט ההומניטרי.

שיתוף הפעולה עם ארגונים בינלאומיים העמיק גם הוא השנה: המוקד סיפק מידע לחוקרי ,Fidh אמנסטי, Human Rights Watch עורכי דין של המוקד נפגשו עם עובדי אונר״א לקבלת מידע עדכני על המצב בעזה כהכנה להליד השימוע בעניינם של שלושת המיועדים לגירוש. ונציגיו משתתפים במפגשים עם נציגי ארגון הבריאות העולמי (WHO). זו היתה השנה הרביעית ברציפות בה הוזמנו נציגים מטעם המוקד להעיד בפני ועדת האו״ם המיוחדת לחקירת הפרת זכויות האדם בשטחים על־ידי ישראל. בנוסף לשיתוף הפעולה המאומץ בזמן החירום, ארגן המוקד מפגשים עם נציגי האגודה לזכויות האזרח ורל"א ועם עורכי דין פרטיים, שעסקו במגוון הנושאים הקשורים לתושבי מזרח ירושלים והשתתף במפגש עם נציגי הפרקליטות ומשרד הפנים שעסק בנושאים אלה. שיתוף פעולה נוסף החל עם בית הספר לעבודה סוציאלית שבאוניברסיטה העברית -שתיים מהסטודנטיות עוברות הכשרתן המעשית במוקד. השנה נמשך שיתוף הפעולה במסגרת קואליציית ארגוני זכויות אדם למאבק בתיקון חוק הנזיקין, המסדיר את חסינות המדינה מפני תביעות עקב פעילות מלחמתית. נציגי הארגונים הופיעו בפני ועדת חוקה חוק ומשפט בכנסת, וטענו כנגד הצעת התיקון, אך ללא הועיל. כמו כן, משתתף המוקד בפורומים של ארגוני זכויות אדם וארגונים חברתיים מטעם שתיייל.

"העברת כפיה של מוגנים, יחידים או המונים, וכן גירושם... משטח נכבש... לשטחה של כל ארץ אחרת - ביו שטח נכבש וביו שטח בלתי נכבש - אסורים. ויהי המניע מה שיהיה."

אמנת גינבה בדבר הגנת אזרחים בימי מלחמה (1949), סעיף 49

הגירוש לעזה

בשבוע האחרון של חודש יוני, במקביל לפלישה השלישית של צה״ל לשטחי הרשות, התקבלה החלטה בקבינט הבטחוני של ממשלת ישראל להיערך לגירוש בני משפחות של חשודים בפעילות טרור כנגד ישראל ושל מי שביצעו פיגועי התאבדות, במטרה מוצהרת של הרתעה. "צוות חשיבה" דן בדרכים ליישום ההחלטה ובלשכת היועץ המשפטי לממשלה נדונו הטיעונים המשפטיים להכשרתה. לאור זאת פנה המוקד ליועץ המשפטי לגדה המערבית בדרישה שאם יינקט צעד כזה, לא ייעשה אלא לאחר שתינתן זכות שימוע למיועדים לגירוש ושהות לפנייה לבג״ץ.

בלילה שבין ה־18 ל-19 ביולי הגיעו כוחות ישראליים לבתיהן של שש משפחות באזור שכם ועצרו 21 מבניהן, ביניהם נערים וקשישים. בתיהן של שתיים מהמשפחות נהרסו באותו לילה. בעיתונות נמסר על הכוונה לגרש את בני המשפחה שנעצרו לרצועת עזה. בתוך שעות שיגר המוקד מכתבים דחופים לרשויות

המדינה: להודיע למוקד מראש, כמיופה כוחן של המשפחות, אם יוחלט על גירוש, על מנת שניתן יהיה לנקוט צעדים למניעתו. מתשובת המדינה הסתבר שאין היא מתחייבת ליידע את המוקד מראש בדבר הגירוש ובשעות אחר־הצהריים של אותו יום נמסר באמצעי התקשורת כי היועץ המשפטי לממשלה מסכים לגירוש בני משפחות לרצועת עזה בתנאים מסוימים. לאור זאת הגיש המוקד מיד שתי עתירות לבג"ץ כנגד גירושם של בני המשפחות.

מ"ע, בן 62, נשוי ואב לתשעה, נעצר עם ארבעה מבניו ב־18 ליולי בשעה 23:00 מובילים לפניהם תושב מקומי כ"מגן אנושי", הורו לבני הבית לצאת ופוצצו את הבית ללא שהות להוצאת חפציהם. אחד מבניו, שלא נעצר באותו לילה, היה חשוד במעורבות

^{.7} הארץ, 13.8.02, עמי 1א.

בפיגועי ירי. מ״א, מנהל בית ספר בגמלאות כבן 60 ואב לאחד־עשר ילדים, נעצר עם חמישה מבניו בחצות הלילה מביתם שבכפר תל. הוא סובל מבעיות רפואיות ולא נעצר מעולם. אחד מבניו, שלא נעצר, חשוד במעורבות בפיגוע. ס"ג, גם הוא תושב הכפר תל. מנהל מחלקת ההדרכה במשרד החינוד הפלסטיני, נעצר עם בנו. בן אחר שלו חשוד במעורבות בפיגוע. מייע, אביו של מי שנחשד במעורבות בפיגוע שהתרחש בת״א באותו שבוע, נעצר עם שניים מבניו. הוא בן 72 וסובל מפריצת דיסק, לחץ דם גבוה ובעיות לב. צה"ל פוצץ באותו לילה את הבית בן שלוש הקומות בו מתגוררים מייע ו־25 בני משפחתו. בשמם של ארבעת אבות משפחה אלה ו־12 בניהם שנעצרו, עתר המוקד לבג"ץ ב־19 ליולי.

את ע״ח משכם עצרו חיילי צה״ל ב־18 ליולי, לאחר שנכנסו לביתו תוך שימוש בשכן כ״מגן אנושי״. ע״ח הוא וטרינר בגמלאות, בן 62, הסובל מסכרת ומשמש כראש ועד הצדקה בשכם. בנו מבוקש על־ידי צה״ל. ארבעה אחים ממשפחת ס׳ נעצרו גם הם באותו לילה. החיילים שעצרו אותם הובילו לפניהם שכן כ״מגן אנושי״, ציוו על יושבי הבית לצאת, הפרידו בין הנשים והתינוקות לגברים וערכו חיפוש בבית, תוך שהם הופכים את כל תכולתו. המוקד עתר לבג״ץ כנגד גירושם הצפוי של ע״ח וארבעת האחים ביום ראשון הבינו. (תיקים 17934 עד 17933)

בעקבות העתירות התחייבה המדינה שלא לגרש את העצורים לרצועת עזה אלא לאחר מתן שהות בת 12 שעות לפחות, לנקוט צעדים משפטיים למניעתו. לאור התחייבות זו משך המוקד את העתירות, והמשיך לייצג את המיועדים לגירוש בבתי המשפט הצבאיים. ב-26 ליולי הגיש המוקד חמש עתירות לבג"ץ על-מנת לאפשר מפגש בין העצורים לעורכי דינם. בשלוש מהעתירות הוסרו צווי מניעת המפגש יום לפני הדיון, אך לגבי בני שתי

משפחות אישר בית המשפט להשאיר את הצווים בעינם. כשבוע לאחר מכן עמדו שלושה מבני משפחות אלה לפני גירוש. ב-31 ליולי החליט הקבינט הביטחוני של ממשלת ישראל להוציא את החלטתו הקודמת בנושא מהכוח אל הפועל. ב־1 לאוגוסט תיקו מפקד כוחות צה"ל בגדה המערבית את "הצו בדבר הוראות בטחון", באופן שיאפשר את גירושם של תושבי הגדה לרצועת עזה ומיד לאחר מכו חתם על צווי גירוש כנגד שניים מבני המשפחות העצורים. שמם הרשמי של הצווים, "צווי תיחום מקום מגורים", ניתן להם על־מנת לעקוף את האיסור החמור המופיע באמנות גינבה על העברת־כפייה וגירוש משטחים כבושים.⁸ זמן קצר לאחר מכן, הוחלט על גירושה של בת משפחה נוספת. המוקד ייצג את השלושה בפני הוועדה המייעצת למפקד הצבאי בגדה המערבית - אשר המליצה להותיר את צווי הגירוש על כנם - ובפני בג"ץ, שדן בעתירות כנגד גירושם.

ב־1 לאוגוסט, בשעה 23:00, התקבלו במוקד צווי הגירוש שהוצאו כנגד כיפאח עגיורי - תושב מחנה הפליטים עסכר שליד שכם, בן 28, נשוי ואב לשלושה בנים, אחד מהם נולד כאשר היה כבר עצור - ועבדאלנאסר עצידה, המתגורר בכפר תל ולו 4 בנות ותינוק בן חודשים מספר. שניהם נעצרו בלילה שבין ה־18 ל־19 ליולי, עם אבותיהם ואחיהם, ובתיהם נהרסו. לכל אחד מהם אח שנחשד במעורבות בפיגועים, וכל אחד מהם "הודה" בחקירתו ב"סיוע" שסייע לאחיו ובשל אותו "סיוע" הוצא נגדו צו הגירוש. במקביל לצווי הגירוש התקבלה במוקד הודעה על התכנסות ועדה מייעצת, כבר למחרת בשעה 11:00, בפניה יוכלו המיועדים לגירוש לטעון. עורכי הדין של המוקד דרשו לקבל את חומר חקירתם ולקיים את דיוני הוועדה בדלתיים פתוחות לציבור, בין השאר בנוכחות בני משפחתם. הבקשה לדיון בדלתיים פתוחות נדחתה.

כיוון שכך, עתר המוקד לבג"ץ ובעקבות עתירה זו נפתחו דיוני הוועדה לציבור, לבד מדיונים בחומר סודי. פתיחת הדיונים ומאמצי המוקד להסדרת אישורי תנועה, איפשרו לבני משפחותיהם של עג'ורי ועצידה להגיע ב־8 לאוגוסט לדיוני הוועדה ולפגוש אותם, לראשונה מאז נעצרו.

ב-4 לאוגוסט הוצא צו גירוש שלישי, כנגד אינתיצאר עגיורי, אחותו של כיפאח עגיורי. בת 34 ורוקחת במקצועה. אינתיצאר היתה עצורה במעצר מינהלי מאז תחילת חודש יוני, אז אותרה על־ידי המוקד באמצעות עתירת הביאס קורפוס לבג"ץ. החשד בגינו הוצא נגדה צו הגירוש, היה כי תפרה לבקשת אחיה המבוקש חגורה ששימשה כחגורת נפץ. בלילה שבין ה־5 ל־6 לאוגוסט, חוסל אחיהם של אינתיצאר וכיפאח עגיורי. ההודעה על חיסולו הובאה לידיעת עורכי הדיו של המוקד ומפיהם לאח ולאחות דקות ספורות לפני ישיבת הוועדה ב־6 לאוגוסט. הוועדה, בניגוד לעמדת התובע הצבאי, נענתה לבקשת המוקד לדחות את דיוניה ביומיים כדי לאפשר לאחים להתאבל ולעורכי הדין לפנות לרשויות בבקשה לביטול צווי הגירוש של שניהם, עקב הנסיבות החדשות. אולם בצהרי אותו יום נפגש היועץ המשפטי של הגדה המערבית עם חברי הוועדה, שלא בנוכחות עורכי הדין של המיועדים לגירוש, והציג בפניהם את עמדת הממשלה והמפקד הצבאי, להמשיך בהליכים ללא דיחוי. הפגישה הביאה לשינוי ההחלטה שניתנה בבוקר ולכינוס הוועדה כבר למחרת. כמחאה על הליך לקוי וכושל זה, לא הופיעו עורכי הדין המייצגים את המיועדים לגירוש לישיבה והוועדה החליטה לשוב ולהתכנס ב-8 לאוגוסט, בהתאם להחלטתה המקורית.

במקביל, פעל המוקד לשיפור תנאי מעצרם של שני הגברים המיועדים לגירוש, שהוחזקו מאז נעצרו בצינוק באגף החקירות של השב״כ במגרש הרוסים בירושלים, ללא שקיבלו אף בגדים להחלפה מאז מעצרם. מאמצי המוקד

נשאו פרי והם הועברו למחנה עופר, שם זכו לתנאי מעצר כשל עצירים מינהליים.

בישיבתה האחרונה של הוועדה, ב-8 לאוגוסט. העידו המיועדים לגירוש. בני משפחתם ופעילה בארגון הומניטרי ברצועת עזה. אשר תיארה את תנאי המחיה הקשים השוררים ברצועה, קשים אף יותר מאלו שבגדה המערבית, בהם ייתקלו המועמדים לגירוש אם יאושרו הצווים נגדם. ב-12 לאוגוסט. שעות ספורות לאחר שהוגשו הסיכומים בכתב בעניינם של שלושת המיועדים לגירוש, החליטה הוועדה להמליץ על השארת הצווים בעינם, תוך בחינת תקופת הגירוש של עצידה מחדש, עקב קולת המעשים המיוחסים לו. מפקד כוחות צה"ל בגדה המערבית התעלם אף מהמלצה אחרונה זו והורה לגרש את השלושה למחרת בשעה 14:00. למחרת הוגשו לבג"ץ שתי עתירות כנגד הגירוש. האחת, על־ידי פרקליטי המוקד, בשמם של כיפאח עגיורי ועבדאלנאסר עצידה והשנייה, בשמה של אינתיצאר עגיורי, על־ידי פרקליטי המוקד והאגודה לזכויות האזרח.

למרות לחצים שהופעלו מטעם רשויות הביטחון והממשלה, באמצעות הפרקליטות, לבטל את צו הביניים שאוסר על הגירוש עד לדיון ולהאיץ את הליך הדיון ומתן פסק הדין, החליט בית המשפט להעביר את העתירות להרכב מורחב של תשעה שופטים, שהתכנס ב־26 לאוגוסט. המוקד והאגודה לזכויות האזרח צירפו לעתירות שתי חוות דעת של מומחים מתחום המשפט הבינלאומי, הקובעות כי גירוש בני משפחה לרצועת עזה מהווה לכאורה הפרה חמורה של אמנת גיבה הרביעית, פשע מלחמה ואף

^{8.} בעוד שהאיסור בסעיף 49 לאמנת ג'נבה בדבר הגנת אזרחים בימי מלחמה (1949) הוא גורף והפרתו מהווה הפרה חמורה של האמנה, הרי סעיף 78 לאותה אמנה קובע כי ייחוד מקום מגורים או מעצר של מוגנים אפשרי באם "היתה המעצמה הכובשת סבורה שיש צורך, מטעמי הכרח של בטחון, לנקוט אמצעי בטחון כלפי מוגנים...".

פשע כנגד האנושות, המטיל אחריות אישית על מבצעיו. (תיק 17942)

בדיוו הועלו טענות שלושת המיועדים לגירוש כנגד העברתם בכפייה לעזה בשל מעשי אחיהם, לשם הרתעה בלבד. וטענות המדינה התומכות בייתיחום מגוריהםיי כחלק מיימערד ההרתעהיי כנגד הטרור ובשל "מסוכנתם" של השלושה לבטחון האזור. ב־3 לספטמבר פסק בגייץ כי הגירוש לעזה הוא אכן ייתיחום מגוריםיי, אך אינו יכול להתבצע בשם עקרון ההרתעה בלבד, תוך ענישה בשל מעשי אחרים, ומחייב סכנה ממשית מהאדם שאת מגוריו "תוחמים". סכנה שאת מהותה לא פירט בגייץ. בפועל, אישר בגייץ את גירושם של האח והאחות, כיפאח ואינתיצאר עגיורי, ואסר על גירושו של עצידה. בראיונות לעיתונות בעקבות פסק הדין, צוטטו מקורות במערכת הביטחוו שטענו כי ״ההליד כולו התפספס וסטה ממטרתו העקרית... ליצור מערד הרתעה". 9 למרות ידיעות על מיועדים נוספים לגירוש, לא הוצאו, נכון לכתיבת הדו״ח, צווי גירוש נוספים. המוקד פנה ליועץ המשפטי לגדה המערבית בדרישה שאם יוצאו צווים מעין אלו, תינתן שהות למיועדים לגירוש לטעון כנגדם.

אינתיצאר וכיפאח עגיורי הועברו לבסיס צה"ל בבית אל, שם הוחזקו עד לגירושם ב-4 לספטמבר. המוקד פעל לאפשר לבני משפחתם להיפגש עימם לפני העברתם לעזה, מפגש שהתקיים בבוקר יום הגירוש. במבצע הטעיה שערך צה"ל, מסיבות שאינן ברורות, ובעוד עיתונאים מרחבי העולם ממתינים למגורשים במחסום ארז, הובלו האחים בנגמייש אל כרם באחד האזורים המסוכנים ביותר בפאתי העיר עזה. בעלי הכרם, שפגש בהם באקראי, אירח אותם ולאחר שיצרו קשר טלפוני עם המוקד, תואמה העברתם לעזה באמצעות עובדי המרכז הפלסטיני לזכויות אדם שם. בעזה החליטו האח והאחות לשהות במתחם משרדי הצלב האדום, אותו ראו כאחראי עליהם, בהיותם

מוגנים תחת אמנת ג'נבה הרביעית שבוצע בם פשע מלחמה.

המוקד ממשיך לעמוד בקשר עם המגורשים ובני משפחתם ולייצגם בפני הרשויות בכל הנוגע לזכויות להן הם זכאים מתוקף "תיחום מגוריהם". מסוף ספטמבר פעל המוקד לאפשר לבני המשפחה שבגדה לבקר את המגורשים בעזה. רק לאחר חודשיים וחצי הסכים צה"ל לאשר ביקור זה. תיאומים אין ספור במהלך השבוע שקדם לביקור, בין הצבא, בני המשפחה ונהגי מוניות, הביאו לקיום הביקור ב־18 לדצמבר. ב־18 לדצמבר שיגר המוקד דרישה לצבא להסדרת ביקורים תכופים וממושכים יותר להבא.

ביקורים תכופים וממושכים יותר להבא. במקביל פועל המוקד לחייב את צה״ל לדאוג לכלכלתם של המגורשים ובני המשפחה התלויים בהם. 10 המצב הכלכלי הקשה בעזה אינו מאפשר למגורשים למצוא עבודה ולפרנס את עצמם. כיפאח עג׳ורי פירנס, עד מעצרו, את אשתו, ילדיו והוריו ועתה נותרו כולם ללא מקור הכנסה. אינתיצאר טיפלה בהוריה החולניים. הריסת בית המשפחה בידי צה״ל הביאה לאובדן כל רכושם וחייבה אותם לשכור דירה. דרישתו של המוקד מראשית אוקטובר לתשלום של כ־5,000 ש״ח לחודש לאחים המגורשים בעזה וכ־5,880 ש״ח לבני משפחתם במחנה הפליטים עסכר, לא זכתה עדיין להתייחסות. (תיק 17942)

מיד לאחר שבג"ץ אסר על גירושו, הגישה התביעה הצבאית כתב אישום כנגד עבדאלנאסר עצידה על "סיועו" לאחיו, סיוע שעד לפסיקת בג"ץ לא חייב כתב אישום כזה. עורך דין מטעם המוקד מייצג את עצידה במשפטו בבית המשפט הצבאי. למרות בקשת התביעה למעצרו עד תום הליכי המשפט וקבלתה בערכאה הראשונה, התקבל ערעור המוקד ועצידה שוחרר בערבות עד למתן פסק דין בעניינו ושב לאשתו וילדיו ב־8 לאוקטובר. (תיק 17920)

החזרת ולגורשים

המוקד המשיך לטפל בפניותיהם של תושבי השטחים אשר גורשו בעבר ומבקשים עתה לשוב למשפחתם בשטחים. עניינם של פלסטינים שגורשו בעשור הראשון לכיבוש, ללא צו גירוש וללא אפשרות לערער על גירושם, נזכר בדו״ח הפעילות הקודם.¹¹

תייט, יליד חברון, השתתף בפיגוע בבית הדסה בעיר בשנת 1980 ונידון בבית המשפט הצבאי למאסר עולם. בשנת 1983 גורש לאלגייר, בעקבות הסכם שנחתם בין ישראל לאש״ף, ללא שנתן הסכמתו לכך. ת"ט עבר לירדן, שם הצטרפו אליו אשתו ובתו, גם הן תושבות השטחים. ששת אחיו והוריו נותרו בחברון. בקיץ 1997, עת ת״ט כבר היה אב לשבעה, פנה המוקד למפקד כוחות צה״ל בגדה המערבית לאפשר את חזרתו. בקשה זו נדחתה, ללא נימוק, בחודש פברואר 1998 ובהמלצת המוקד הגישה אשתו של ת״ט לרשות הפלסטינית בקשה לאיחוד משפחות. בחודש דצמבר אותה שנה הותרה כניסתו של תייט לגדה לשלושה ימים, על מנת לאפשר לו - כחבר

המועצה הלאומית הפלסטינית - להשתתף בדיון המועצה שהוקדש לביטול סעיפי האמנה השוללים את קיומה של מדינת ישראל. אליו הצטרפו אשתו וילדיהם. ת״ט נותר עם משפחתו בחברון והמוקד פנה שוב לרשויות בבקשה לשקול מחדש את חזרתו. כעשרה חודשים לאחר הפנייה נתקבלה תשובה המורה לו לצאת את הגדה ורק אז להגיש את בקשתו.

ב-11 ליולי 2002, לאחר כיבוש חברון על-ידי צה"ל, נעצר ת"ט והוצא נגדו צו גירוש. מחקד פנה לרשויות בבקשה לבטל את הצו. שלושה חודשים היה ת"ט עצור במחנה עופר עד שהגיעה תשובה, הדוחה את הבקשה לביטול הצו כמו גם את הבקשה לאיחוד משפחות, זאת בסתירה להודעה אחרת של בבקשות לאיחוד משפחות. בסוף אוקטובר בבקשות לאיחוד משפחות. בסוף אוקטובר עתר המוקד לבג"ץ בבקשה לבטל את צו הגירוש ולאשר את הבקשה לאיחוד משפחות. העתירה נדחתה, אך גירושו של ת"ט מתעכב כיוון שלא נתקבלה עדיין הסכמת ירדן להעברתו לשטחה. (תיק 11404)

גירוש "שוהים לא חוקיים"

חוקי בשטחים, אשר נעצרו באקראי בגלי המעצרים ההמוניים, וצווי גירוש הוצאו כנגדם, טיפל המוקד. שהייתם הבלתי חוקית נבעה לעתים מהמדיניות הישראלית שהביאה להקפאת הטיפול בנושא איחוד משפחות מאז פרוץ האינתיפדה הנוכחית, בספטמבר 2000 (ראו בדו"ח הפעילות הקודם 12 ובדו"ח

זה תחת רשיונות ביקור).

לבקשת משפחת אביו, שגרה שם.

ע"א נולד באלגייר בשנת 1979 ובגיל

15 עבר לרצועת עזה, עם הוריו ואחיו,

^{9.} הארץ, 4.9.02, עמי 3א.

^{10.} חובה זו עולה מסעיפים 78 ר-39 לאמנת ג'נבה בדבר הגנת אזרחים בימי מלחמה (1949) על־פיהם גורשו האחים.

^{11.} המוקד להגנת הפרט, דוח פעילות לתקופה ינואר-יוני 2002, עמ' 46.

^{.12.} שם, עמי 14.

מאז ביססה המשפחה את חייה במקום:
האב עובד כפקיד ברשות הפלסטינית, אחותו
נישאה לתושב הרצועה, אחות נוספת לומדת
באוניברסיטה בעזה וע"א התארס עם תושבת
חאן יונס. למרות זאת הפך ע"א בעל
כורחו לחסר נתינות: תושבות הקבע שלו
באלגייר פגה ועקב העיכובים בהסדרת נושאי
התושבות בשטחים לא הוסדר מעמדו בעזה.
בשנת 2001 נתפס ע"א בישראל ללא היתר
ונשפט לשישה חודשי מאסר. בפברואר
2002 הוצא נגדו צו הרחקה והוחל בהליכי
גירושו, לא לעזה, למשפחתו ומקום מגוריו

ארץ הולדתו. ע״א עתר לבג״ץ על מנת שיתאפשר לו לשוב לעזה. בית המשפט ביקש מהסניגוריה הציבורית לייצגו וזו פנתה למוקד, שקיבל עליו את ייצוגו. בית הדין לביקורת משמורת של שוהים שלא כדין, שבפניו מובאים זרים ללא אישורי שהייה בישראל, העניק למדינה 45 יום להסדיר את העברתו לאלג״ר ורק אם לא ייצלח הדבר, לשקול שנית את העברתו לרצועת עזה. לאחר שחלפו שישה חודשים נשא פרי הלחץ שהפעילו בג״ץ והמוקד על המדינה, ובסוף חודש אוקטובר שב ע״א למשפחתו בעזה. (תיק 17833)

"אסור למעצמה הכובשת להחריב נכסי מקרקעים... השייכים ליחיד... אלא אם כן היו פעולות צבאיות מחייבות לחלוטיו את ההחרבה..."

אמנת גינבה בדבר הגנת אזרחים בימי מלחמה, סעיף 53

מתחילת האינתיפאדה הנוכחית הרס צה"ל בשטחים מאות בתים, בהם התגוררו אלפי אזרחים. $^{\dagger 13}$ עם ההחלטה על גירוש בני משפחות של חשודים בביצוע פיגועים, אימץ הקבינט הבטחוני מדיניות של הריסת בתי משפחות של אותם חשודים, ככלי העיקרי בלחימה בתופעת פיגועי התאבדות. במהלך ששת החודשים שבין יולי לדצמבר 2002, נהרסו יותר ממאה בתים, זאת בהשוואה לארבעה־עשר בתים שנהרסו כענישה על מעשי בן משפחה מתחילת האינתיפאדה ועד לחודש יוני 2002. במקביל, - המשיכו כוחות הביטחון במדיניות ה״חישוף״ הרס בתים ועקירת שדות ומטעים - באזור בו בוצע פיגוע, מדיניות אשר הגיעה לשיאה בהרס בתים על יושביהם במחנה הפליטים גינין בחודש אפריל. 14 פעילות המוקד בנושא זה נסקרה בדו״ח הפעילות הקודם. 15

הריסות רבות בוצעו ללא שהוצא צו הריסה, ללא מתן אפשרות למשפחה להשמיע את טיעוניה כנגד הריסת ביתה וללא מתן זמן להוצאת חפצים מהבית. עקב סיבות אלו, ומפאת התוצאה הקשה, טופלו הפניות שנתקבלו

במוקד, גם אם היה מדובר בחשד בלבד, בבהילות. מאז תחילת השנה הגיש המוקד 37 עתירות לבג"ץ בנושא בשמן של כ־50 משפחות. הטיעונים המשפטיים, העומדים בבסיס עתירות אלו, נוגעים לחובתו של מפקד צה"ל באזור לקיום הליכים הוגנים ולהפעלת שיקול דעת סביר. חובות אלו כוללות הוצאת צו הריסה המסתמך על ראיות מבוססות, מתן זכות שימוע וזכות ערעור למשפחה ושמירה על עקרון המידתיות, באופן שתמוזער הפגיעה בחפים מפשע.

- 13. על־פי נתוני בצלם נהרסו מאז חודש אוקטובר 2000 כ־800 בתים שאיכלסו יותר מ־6,000 איש בפעולות "יחישוף", ענישה והריסות מינהליות של צה"ל בגדה המערבית ורצועת עוה. www.btselem.org.
- 14. הודאה מסויגת על ההתרחשויות במחנה הפליטים גינין מופיעה אף בתשובת המדינה בעתירה לבג"ץ בנושא: "... היו בתים שאנשים יצאו לאחר שהדחפור פגע באחד מקירות הבית...". הודעה מטעם פרקליטות המדינה, בג"ץ 2977/02 עדאלה וקאנון (LAW) נ' מפקד כוחות צה"ל בגדה המערבית, פ"ד נו(3), 6.
- 15. המוקד להגנת הפרט, דוח פעילות לתקופה ינואר-יוני 2002, עמי 47-47.

בלילה שבין ה־18 ל־19 ליולי, בו נעצרו בני משפחות המבוקשים שכנגד שלושה מהם הוצאו צווי גירוש, נהרסו בתיהן

של שתיים מהמשפחות. המוקד עתר לבג"ץ כנגד הריסתם של בתי ארבע המשפחות האחרות, בתים שלא נהרסו עד ליום כתיבת הדו״ח. במהלד ארבעת הימים הראשונים באוגוסט נהרסו תשעה בתים בגדה המערבית, בהם התגוררו בני משפחות של חשודים בביצוע פיגועים. ב־2 לאוגוסט, עם הדיווחים הראשונים בתקשורת על מבצע הרס זה, פנה המוקד לאלוף פיקוד המרכז בדרישה למתן אורכה של 48 שעות למשפחות למימוש זכותן לטעון כנגד ההריסה. בנוסף, הפעיל המוקד קו מיוחד לפניות בנושא, שפועל 24 שעות ביממה. ב־4 לאוגוסט הגיש המוקד שתי עתירות לבג"ץ בשמן של 35 משפחות שבניהן חשודים בביצוע פיגועים. העתירה הראשונה הוכנה במהלד הלילה והופרעה בקריאת טלפוו בהולה של משפחה שחיילים פינו מביתה לצורך הריסתו. נסיון להגיש עתירה בעניין זה מיד, נתקל בסירוב המזכירה הראשית של בית המשפט. עם הגשת העתירה בשעה 8:30 בבוקר, היו שלושה מהבתים שנזכרו בה הרוסים כבר.

נייע, שהטיפול בהחזרת גופתו של 16 בנה תואר בדו״ח הפעילות הקודם התאלמנה זמן קצר לאחר קבורת בנה ומתגוררת בקלקיליה עם תשעת ילדיה, בקומה השלישית של בית בו מתגוררים עוד עשרה מקרובי משפחתה. ב-2 לאוגוסט, סמוך לשעה 3 לפנות בוקר, הגיעו חיילים לבית ופקדו על כל בני המשפחה לצאת מיד, כשרק בגדיהם לגופם, שכן בכוונתם להרוס את הבית. נייע התקשרה בבהלה למוקד, שיצר קשר עם היועץ המשפטי לגדה המערבית וזה מסר, לאחר זמן קצר, כי לא ידוע על כוונה להרוס את הבית. לאחר מכן איפשרו החיילים לנייע, ילדיה וקרוביה לשוב לביתם. בבוקר ה־4 לאוגוסט הגיש המוקד עתירה לבגייץ בשמה של נייע ו־18 ראשי

משפחות נוספים. בערבו של אותו יום הוגשה עתירה נוספת בשם 16 משפחות נוספות. (תיק 17963)

מטרת העתירות היתה לחייב את צה"ל לנהוג על-פי פסיקת בג"ץ במהלד האינתיפאדה הקודמת: להודיע מראש על ההריסה על-מנת לאפשר למשפחות המתגוררות בבתים לשטוח את טענותיהן, כדי להעביר את רוע הגזירה או לתת בידן זמן להציל את מיטלטליהן. בג"ץ הוציא צו ביניים שאסר על הריסת בתי המשפחות בשמן הוגשו העתירות, עד לדיון. למחרת פנו עוד שש משפחות למוקד, שפנה בשמן לרשויות בבקשה שלא להרוס את הבתים עד להכרעת בג"ץ בעתירות. ב-6 לאוגוסט דחה בית המשפט את העתירות והפקיד בידי המפקד הצבאי את הזכות להחליט מי מביו המשפחות זכאית לקבל הודעה מראש על הריסת ביתה ומי לא. בכד הפד בג"ץ את החריג לכלל - עד כה חלה חובת מתן זכות שימוע, מלבד בנסיבות צבאיות חיוניות ומיידיות שעולות במהלד ביצוע פעולה מבצעית. מעתה - לפי בג"ץ -הריסה עונשית של בית משפחה יכולה להיחשב פעולה מבצעית כשלעצמה, ומכאן שכל סיכון לפעולה או לחיילים המבצעים אותה, יבטל את הצורך במתן זכות הטיעון למשפחה. הצבא מתייחס לפסיקה זו כהמחאה פתוחה, ומאחר שלטענתו, הודעה מראש על הריסת בית יכולה לגרום למילכודו או להצבת מארב בסמוך לו כנגד הכוחות ההורסים, לא ראה כל צורך לשנות ממנהגו ולהוציא צווי הריסה או להעניק זכות שימוע ליושביו.

בקשת המוקד לדיון נוסף ומורחב בבג"ץ נדחתה גם היא. ב־7 לאוגוסט, לאחר דחיית שתי עתירות מקובצות אלו, הגיש המוקד תשע עתירות פרטניות, בהן התקיימו תנאים מיוחדים כמצבו הרפואי של מי מבני הבית וכוי אשר, ניתן היה לשער, יביאו את בג"ץ לחייב את המדינה למתן זכות שימוע.

ר"א מתגורר בדירה שכורה, הנמצאת בקומה השלישית בבניין בן שש קומות, עם אמו, אחותו, אחיו, אשת אחיו ובנם. המשפחה מתגוררת בדירה בשכירות זה 20 שנה. אח אחר של ר"א ביצע פיגוע בנתניה וגופתו הוחזרה למשפחה באמצעות המוקד. ליינ, אלמנה כבת 50, מתגוררת בשכירות מ-1967 בבית בשכם, עם בנה, כלתה ושתי נכדותיה. בנה האחר ביצע, ככל הנראה, פיגוע התאבדות בהתנחלות שבי שומרון. בשמם של ר״א, ל״נ ושבע משפחות נוספות, הוגשו עתירות לבג"ץ כנגד הכוונה להרוס בתים בהו מתגוררות משפחות שאחד מבניהו חשוד בביצוע פיגוע, כוונה שעלתה מעדויות קציני צהייל בפני הוועדה המייעצת לעניין הגירוש לעזה וראיונות בכירים לתקשורת. (תיקים 17986, 17991)

גם עתירות אלה נדחו. שופטי בג"צ הודיעו בדיון כי המקום למימושה של זכות השימוע אינו בבג"ץ וכי כל משפחה יכולה לפנות למפקד כוחות צה"ל באזור במכתב, בו יפורטו נסיבותיה המיוחדות. וכך, כאשר עומד המפקד להוציא צו הריסה לבית מסוים, יוכל לבדוק את הכתוב במכתב המשפחה ולהכריע - להריסה או לא. החלטה זו של בג"ץ חסמה באופן מוחלט כמעט את אפשרות הפנייה לבית במון להסיק מראש כי בכוונת צה"ל להרוס בית מסוים, למשל אם חיילים מצלמים ומודדים את הבית או מודיעים על כך למשפחה.

ח״ט מתגוררת במחנה הפליטים בלאטה ליד שכם עם שבעת ילדיה בלאטה ליד שכם עם שבעת ילדיה בזיגע ככל הנראה פיגוע בפתח תקווה בחודש מאי. ח״ט היתה בין העותרים בעתירה המקובצת שהוגשה ב־4 לאוגוסט. בשעה 2 בליל ה־13 לאוגוסט הגיעו חיילי צה״ל לבית, ציוו על דייריו לצאת והודיעו להם כי בכוונתם להרסו בדקות הקרובות. לבסוף הסתפקו החיילים בביצוע

חיפוש בבית אך טרם שעזבו אמרו לח״ט כי ייאם ירצה השם" יהרוס צה"ל את הבית תוך 24 שעות. ח״ט הצליחה ליצור קשר עם המוקד רק למחרת. המוקד פנה בבהילות למפקד כוחות צה"ל בגדה המערבית בבקשה לחזור בו מהכוונה להרוס את הבית ולאפשר. אם תידחה הבקשה. מתו שהות לפנייה לבג"ץ. תשובת היועץ המשפטי לגדה המערבית היתה כי טרם הוחלט על הריסת הבית וכי. על־פי פסיקת בג"ץ. אם יוחלט על הריסתו ייבחן המידע בנוגע לח״ט ויישקל. לאור הסתירה בין דברי הכוחות בשטח לתשובת היועץ, הגיש המוקד ב־14 לאוגוסט עתירה לבג"ץ בנדון. בתשובתה התחייבה המדינה להעניק לח״ט זכות טיעון מבעוד מועד, "אלא אם לא ניתן יהיה לעשות כן לפי המבחנים שנקבעו בבג"ץ". ב־21 לאוגוסט, בשעה 3 לפנות בוקר הגיעו שוב חיילים לביתה של חייט, נכנסו, תוך שהם משתמשים בשכן כיימגן אנושייי, הוציאו את כל אנשי הבית, ערכו חיפוש ולפני שעזבו ציוו להוציא עד למחרת את תכולתו. כיוון שבכוונתם להרסו. מבירורים קדחתניים שערך המוקד בשעה שהחיילים שהו בבית, התברר כי אין כוונה להרסו וכי ההתחייבות שניתנה בבג"ץ בעינה עומדת. (תיק 17998)

באין אפשרות אחרת נאלצו המשפחות להסתפק בתשובת המדינה כי טרם נפלה החלטה בדבר הריסת הבית וכי, אם תתקבל, תיעשה על־פי הנהלים שנקבעו בעתירות המקובצות מראשית חודש אוגוסט. אולם בסוף חודש אוקטובר נתגלה כי ערכה של תשובה זו כקליפת השום. שני בתים לגביהם התקבלה תשובה בנוסח זה מהיועץ המשפטי לגדה המערבית, נהרסו בסמוך למתן התשובה.

מ״ח וא״א מגינין ביצעו פיגוע התאבדות בצומת כרכור ב־23 לאוקטובר. ב־23

^{.16} שם, עמי 44-45.

באוקטובר פנו בני המשפחות למוקד בבקשה למנוע פגיעה בבתיהם. המוקד פנה בו ביום ליועץ המשפטי של הגדה המערבית, וזה השיבו במכתב למחרת כי "... לא נפלה החלטה להרוס את הבתים... אם יוחלט בעתיד להרוס את הבתים הנ"ל יפעלו הרשויות בהתאם למבחנים שנקבעו בבג"ץ...". ב-28 לאוקטובר, באישון לילה, הגיעו חיילי צה"ל לבתי המשפחות, פוצצו את בית משפחת א', תוך גרימת נזק קשה לשלושה מבנים שכנים, והחריבו בדחפורים את בית משפחת ח'. (תיקים 23144)

לאור מקרה זה לא הסתפק עוד המוקד בתשובות הצבא, ושב לעתור לבג"ץ בכל מקרה בו מתקיים חשד לכוונה להריסת בית.

ב-9 לספטמבר פנתה משפחת ני מחברון למוקד בבקשה להסדיר את החזרת גופתו של בנה שביצע לכאורה פיגוע ירי בחודש מרץ. ב־21 לאוקטובר הגיעו חיילים לבית המשפחה וצילמו אותו. המוקד שיגר פקס בהול ללשכת היועץ המשפטי לגדה המערבית ובו טיעונים כנגד הריסת הבית ודרישה להודעה מראש על כוונה להרסו. תשובת הרשויות, שניתנה ב־29 לאוקטובר, היתה זהה לתשובות בשני מקרי ההריסה שבוצעו יום קודם. לפיכך הגיש המוקד ב-30 לאוקטובר עתירה לבג"ץ בדרישה שלא להרוס את הבית, או לפחות להתחייב להוצאת צו, עליו יוכלו בני המשפחה להשיג. באותו יום הוציא בג"ץ צו ביניים האוסר על הריסת הבית עד לקיום דיוו בעתירה. (**תיק** (23152

המוקד אינו מסתפק עוד בתשובות המדינה לבג"ץ, הזהות לתשובות צה"ל בשלב שלפני העתירות, וממשיך לעמוד על העיקרון של מתן זכות טיעון ולפיכך ממשיך לפנות לבג"ץ במקרה של בית העומד בסכנת הריסה.

גם במקרים הבודדים שבהם הוצאו צווי הריסה ונתאפשר למשפחות לערער עליהם בפני המפקד הצבאי ובג"ץ, אישר בג"ץ את פעולת הריסת הבתים.

מייב הוא בעליו של בית בן שתי קומות באבו דיס. בו מתגוררים הוא ושבעת ילדיו. בקומת הקרקע מצויה חנות שעליה פרנסת המשפחה. פ״ח וחמשת ילדיה גרים בבית באבו דיס. שניים מבני משפחות אלה ביצעו פיגוע התאבדות בירושלים בדצמבר 2001. בני שתי המשפחות נחקרו על־ידי גורמי הביטחון ולא נמצא קשר בינם לבין מבצעי הפיגוע, לבד מקשר דם. בעתירה שהגישו המשפחות עוד בשנת 2001, התחייבה המדינה להודיע להן לפחות 48 שעות מראש על הכוונה להרוס את ביתם. ב-24 לאוגוסט 2002, מעט לאחר חצות, נמסרו לידי המשפחות צווי החרמה והריסה לבתיהם. המוקד ערער על הצווים בפני מפקד כוחות צה"ל בגדה המערבית. משלא נתקבלה תשובה לערעור, עתר המוקד לבג״ץ ב־25 לאוגוסט בשם שתי המשפחות. ב־17 לספטמבר דחה בית המשפט את העתירה ואישר את הריסת הבתים, זאת למרות שפסק כי אין הוכחה לפיה לבני המשפחות היה חלק במעשי בניהן, אך הטיל על בני המשפחות ״חזקת ידיעה״ אודות מעשיהם ומחשבותיהם של הבנים. יומיים לאחר מכן פוצץ צה"ל את ביתה של פ"ח ודחפורים החריבו את ביתו של מ"ב. (תיקים 17980, (22812

הרשויות ניצלו את ההקלות בהן זיכה אותן בג"ץ ותופעת הריסת הבתים

הולכת ומתרחבת: בחודש נובמבר נהרסו 34 בתים כעונש על פעילות בן משפחה, המספר הגדול ביותר מזה למעלה מעשור;¹⁷ גם בתי משפחות של מי שנחשדים כחברים זוטרים בהתארגנויות חבלניות נהרסים;¹⁸ חיילי צה״ל מאיימים על משפחות בפיצוץ בתיהן באם

לא יסגירו את בניהן;¹⁹ צווי הריסה ואטימה הוצאו כנגד בתי תושבים ישראלים ממזרח ירושלים, שבני משפחתם נחשדו בחברות בחולייה שביצעה פיגועים (״חוליית סילואן״). נגד צווים אלו עתר המוקד לבג״ץ ב־23 לספטמבר. עמדת המדינה בעתירות, כי לנוכח התגברות מעורבותם של תושבי ישראל בפעילות

טרור יש הצדקה להריסה גם בתחומי המדינה, התקבלה ובג"ץ דחה אותן ב־5 לינואר 2003; גם במסדרונות השלטון הובעה תמיכה כזאת.

[.]www.btselem.org על-פי נתוני בצלם,

^{.18} **הארץ**, 24.11.02, עמי 3א.

^{.19} **הארץ**, 23.8.02, עמי 2א.

"כל איש ואישה שהגיעו לפרקם רשאים לבוא בברית הנישואין ולהקים משפחה, ללא כל הגבלה מטעמי גזע אזרחות או דת."

הכרזה לכל באי עולם בדבר זכויות האדם, סעיף טז(1)

בשנה האחרונה החל משרד הפנים ליישם ביתר שאת מדיניות ביטחונית כלפי פלסטינים, תושבי ישראל ואזרחיה. את המחויבות לכלל תושבי ישראל החליף ייסדר יום ברור של הממשלה... להילחם בטרור ובמסיתים לטרור", אותו התחייב שר הפנים ליישם, ואת הדמוקרטיה האזרחית החליפה "דמוקרטיה מתגוננת". 20 דיונים שהחלו בפברואר 2002 בנוגע לשלילת אזרחותם ותושבותם של מי שנחשדו בסיוע לפעולות טרור, נתגבשו לכלל מעשה כאשר בחודש יולי הודיע שר הפנים לשני אזרחים ותושב על כוונתו 11.1^{21} פעולות אחרות כללו הטלת איסור על יציאה מישראל וסגירת עמותות צדקה ועיתון. צעדים אלו זכו לגבוי ממשלתי ומשפטי מלא. כחלק ממדיניות זו פעל משרד הפנים במטרה להקשות עוד על האפשרות של תושבי ישראל הפלסטינים לקיים חיי משפחה עם בני זוגם שמעבר לקו הירוק: הממשלה קיבלה החלטה לפיה לא תתקבלנה בקשות חדשות לאיחוד משפחות עם זרים ממוצא פלסטיני, ולא יינתן מעמד תושבות למי שבקשתו נמצאת כבר בטיפול; המסלול הבירוקרטי שעל תושב ישראל ובן זוגו

הפלסטיני לעבור התארך עוד וקשיים חדשים הוערמו בפני רישומם של ילדים, שרק אחד מהוריהם תושב, במרשם האוכלוסין.

פעולות אלו פגעו במיוחד בתושבי מזרח ירושלים. הפלסטינים תושבי העיר קשורים בטבורם לגדה המערבית ולירדן, וכמחצית הבקשות לאיחוד משפחות שאושרו בשמונה השנים האחרונות הוגשו על-ידם.²² העיצומים אותם ניהלו עובדי לשכת משרד הפנים במזרח ירושלים במהלך החודשים מרץ, אוקטובר ונובמבר הכבידו עוד על 250 אלף התושבים אותם היא משרתת. 23 במהלך השנה האחרונה פעל המוקד בשמו של יותר מ-300 משפחות במשרד הפנים, בכל הנוגע להליך איחוד משפחות ורישום הילדים, ובמוסד לביטוח לאומי בנוגע לזכאות ילדיהם לביטוח בריאות ולקצבאות. מדיניות משרד הפנים הרעה את מצבן של משפחות אלו, כמו גם את מצבן של עשרות משפחות נוספות שהגיעו למוקד בבקשה להבהרת המציאות העמומה שנוצרה. המוקד הגיש השנה תשע עתירות לבית המשפט לעניינים מינהליים בנושאים הקשורים לתושבות בירושלים, בשבע מהן

הסכימה המדינה למבוקש בעתירה ובשתיים הנותרות טרם נתקבלה הכרעה. כמו כן המשיך המוקד בשיתוף הפעולה עם ארגוני זכויות אדם במטרה לגבש דרכי פעולה לנוכח המצב החדש: מספר פגישות התקיימו במוקד בין

נציגי הארגונים, פגישה אחת התקיימה בין נציגי הארגונים לנציגי הפרקליטות, משרד הפנים והמוסד לביטוח לאומי ופגישה נוספת, עם נציגי משרד הפנים והפרקליטות, תיערך בקרוב.

איחוד משפחות

מאז שנת 1997 ועד חודש אפריל השנה היו כפופים חיי המשפחה של פלסטינים תושבי ישראל, שנישאו למי שאינו תושב, להסדר המדורג - בן הזוג שאינו תושב קיבל תושבות ישראלית בתוך עשר שנים בממוצע מיום הגשת הבקשה לאיחוד משפחות (אחמיש) במשרד הפנים. זאת בכפוף לאישורים, בדיקות ביטחוניות ופליליות שנתיות והמצאת מאות מסמכים המעידים על מגורי הזוג וילדיהם בירושלים. בשנת 2001 החל משרד הפנים לפעול לשינוי המדיניות בנושא זה. במטרה למנוע הגירת פלסטינים לישראל. ב־12 למאי התקבלה החלטת ממשלה על מדיניות זמנית של הקפאת טיפול בכל הנוגע לאיחוד משפחות של פלסטינים שאינם תושבי ישראל, לאחר שמאז חודש אפריל הקפיא שר הפנים את הטיפול בכל הבקשות לאחמייש ולרישום ילדים של פלסטינים תושבי ישראל ואזרחיה.

החלטת הממשלה התקבלה בין השאר "... בשל ההשלכות של תהליכי ההגירה וההשתקעות של זרים ממוצא פלסטיני [הדגשה שלי א.ב.], לרבות בדרך של אחמ"ש..." ²⁴ על־פי שיחות עם פקידי משרד הפנים ועל־פי מסמכים שהגיעו לידי המוקד, מתברר כי בשל שיקולי כוח אדם נבדק מוצאו הפלסטיני של בן הזוג הזר על־סמך מרשם האוכלוסין הפלסטיני: אם מופיע שמו שם ייחשב כבעל מוצא שכזה, אם לאו, שומר לעצמו משרד הפנים את הזכות להכריז עליו כבעל מוצא פלסטיני באם יימצא, במהלך כבעל מוצא פלסטיני באם יימצא, במהלך הבדיקות לאורך השנים עד לקבלת מעמד תושבות, שקיימים לו שורשים פלסטיניים.

ניתוחה של החלטה זו וניתוח השפעותיה הקשות על תושבי מזרח ירושלים. משפחותיהם וילדיהם הופיעו בדו״ח הפעילות הקודם.²⁵ באופן כללי מביאה ההחלטה לדחייתן של בקשות חדשות לאחמייש ובקשות לגביהן טרם ניתנה החלטה. בני הזוג, חלקם הורים לילדים, מקבלים מכתב סטנדרטי, לפיו על-פי החלטת הממשלה. לא אושרה בקשתם ועל בו הזוג הזר "לעזוב לאלתר את הארצ". אם יחליטו הבעל או האשה הפלסטינים להישאר עם בני זוגם וילדיהם, יסתכנו בגירוש - אם ייתפסו מחוץ לביתם - ואף בביטול אפשרות להגיש בקשה לאחמייש בעתיד. החלטת הממשלה מקפיאה גם את הבקשות לאחמ״ש שכבר אושרו ונמצאות בהסדר המדורג: בבקשות אלו יוארך תוקף היתר השהייה שניתן לבן הזוג הפלסטיני, אך לא ישודרג. שדרוג ההיתר, שניתן לאחר יותר משש שנים מיום הגשת הבקשה, מקנה לבן הזוג את הזכות לעבודה, לביטוח בריאות ולקצבאות הביטוח הלאומי.

בדו״ח הפעילות הקודם אוזכרה גם החלטת

^{20.} מתוך תגובת דובר משרד הפנים. הארץ, 2.1.03, עמי 3ב.

^{21.} הארץ, 10.9.02, עמ' 3א. בנושא שלילת תושבות ראו גם בדו"ח הפעילות החצי שנתי: המוקד להגנת הפרט, דו"ח פעילות לתקופה ינואר-יוני 2002, עמ' 41-40.

^{.22} על־פי נתוני משרד הפנים. **הארץ**, 6.2.02, עמי 1א.

^{23.} על השפעת העיצומים ראו גם בדו״ח הפעילות החצי שנתי: המוקד להגנת הפרט, דו״ח פעילות לתקופה ינואר-יוני 2002, עמ׳ 43.

^{.24} החלטה מס׳ 1813 של הממשלה מיום 12.5.02, סעיף ב.

^{25.} המוקד להגנת הפרט, דו"ח פעילות לתקופה ינואר-יוני 2002, עמי 17-37.

המוקד להמתין להכרעה בעתירות שהוגשו לבגייץ על־ידי האגודה לזכויות האזרח ועדאלה, שתקפו את החלטת הממשלה בכל הנוגע לבקשות שהוגשו על־ידי פלסטינים אזרחי ישראל. ההכרעה בעתירות אלו נדחתה, על־פי בקשת המדינה. לפחות עד מאי 2003 ולפיכד החל המוקד לעתור לבית המשפט לעניינים מינהליים במקרים פרטניים, על מנת להסיר מעל זוגות ומשפחות את חרב הגירוש שהניפה המדיניות הזמנית. עד סוף חודש דצמבר הגיש המוקד שש עתירות בשמם של 23 בני משפחות, שבקשתם לאחמייש הוגשה זה מכבר אך עקב החלטת הממשלה לא אושרה או לא טופלה. בכולן הוצא צו ביניים האוסר על גירוש בן הזוג הפלסטיני ובחמש מהן כבר הסכימה המדינה לאשר את הבקשות לאחמייש, למרות המדיניות.

גייט, תושבת ירושלים, נישאה לאייט בשנת 1995 והגישה מיד בקשה לאחמייש עבור בעלה. בני הזוג, הורים לשלושה ילדים הרשומים במרשם האוכלוסיו בישראל, קבעו את ביתם בירושלים. הבת הבכורה, בת ארבע וחצי שנים, לומדת בגן ילדים בירושלים. לאחר יותר מארבע שנים, בשנת 1999, קיבלה גייט הודעה כי בקשתה מעוכבת עד תום ההליכים בתיק פלילי המתנהל נגד בעלה. בירורי המוקד מול הפרקליטות והמשטרה העלו כי התיק נסגר, ולכן נשלחה פנייה למינהל האוכלוסין בפברואר 2000, בדרישה להמשיך ולטפל בבקשה. בשנתיים שחלפו מאז, נתבקשו בני הזוג לשלוח שוב ושוב מסמכים המוכיחים כי מרכז חייהם בירושלים, והמוקד פנה שוב ושוב ללשכה, כדי שבקשת בני הזוג תטופל ותאושר. מחודש מרץ השנה ועד לקבלת החלטת הממשלה בחודש מאי, הוקפא הטיפול בבקשות לאיחוד משפחות, תחילה עקב העיצומים ולאחר מכן בשל החלטת שר הפנים.

ב־18 לנובמבר, שבע שנים לאחר הגשת בקשת בני הזוג טי לאחמייש, נתקבל במוקד מכתב ממינהל האוכלוסין: על־פי החלטת

הממשלה, בקשת בני הזוג אינה מאושרת ועל בן הזוג הזר לעזוב את ישראל לאלתר, או שיגורש. א"ט הסתגר מאז בביתו. ב־15 לדצמבר הגיש המוקד עתירה לבית המשפט לעניינים מינהליים, בבקשה לצו ביניים שיאסור על גירושו של א"ט ובדרישה להכריע בבקשה לאחמ"ש. בית המשפט נענה לבקשה לצו ביניים ובראשית ינואר 2003 הודיעה המדינה על הסכמתה העקרונית לאישור הבקשה לאחמ"ש, בכפוף להוכחת מרכז היים. בית המשפט חייב את המדינה להכריע בעניין עד סוף פברואר 2003. (תיק 14393)

במקרה אחר עתר המוקד לבית המשפט בשם בן זוג פלסטיני שהיה זכאי לשדרוג היתר השהייה שלו, עוד לפני החלטת הממשלה שהקפיאה כל שדרוג, אך עקב השיהוי הבלתי סביר של משרד הפנים בטיפול בבקשה לאחמ״ש, לא נעשה דבר.

ס"ע וא"ע נישאו בשנת מישה ומתגוררים מאז בירושלים ולהם שישה ילדים. ב־1994, עם השינוי במדיניותו של משרד הפנים, שסירב עד אז לאשר בקשות אחמייש שהוגשו על־ידי נשים־תושבות עבור בני זוגן, הגישה ס"ע בקשה לאחמייש עם בעלה. בסוף 1995 נדחתה בקשתה ללא הנמקה. המוקד עתר בראשית 1997 לבג"ץ, בדרישה לקבל הנימוקים לדחיית הבקשה ולרישום ילדי הזוג. ימים מספר לפני הדיון בעתירה, במרץ 1998, החליט משרד הפנים לאשר את בקשת בני הזוג לאחמייש ולרשום את ילדיהם במרשם האוכלוסין. א"ע קיבל היתר שהייה בישראל לשנה, שהוארך בשנת היתר שהייה בישראל לשנה, שהוארך בשנת 1999 לשנה נוספת.

בשנת 2000 הגיש המוקד בקשה להארכת היתר שהייתו של אייע, הפעם במעמד של תושב ארעי, בהתאם להסדר המדורג. בתשעת החודשים הבאים לא נתקבלה כל תשובה בעניין. לחודשים אלה נוספה ההקפאה בטיפול בבקשות אחמייש, ממרץ עד

מאי 2002. גם לאחר קבלת החלטת הממשלה במאי, לפיה יימשך הטיפול בבקשות שכבר אושרו, לא נתקבלה תשובה מלשכת מינהל האוכלוסין. באוקטובר 2002 הגיש המוקד עתירה לבית המשפט לעניינים מינהליים בבקשה להוצאת צו ביניים שימנע את גירושו של א"ע - למעשה שוהה בלתי חוקי במהלך השנתיים מאז הגשת הבקשה – ובדרישה לאשר לא"ע מעמד של תושב ארעי. בית המשפט נעתר לבקשת המוקד לצו ביניים וב־15 לאוקטובר הסכימה המדינה לשדרוג היתר השהייה של א"ע, למרות המדיניות הזמנית עליה הוחלט בממשלה. כמו כן חייב בית המשפט את המדינה בתשלום הוצאות בית המשפט את המדינה בתשלום הוצאות למוקד. (תיק 1614)

עיכוב במתו היתרים

בנוסף להחלטת הממשלה מחודש מאי, נפגעו השנה זכויותיהן של משפחות שבקשתן לאחמ״ש נמצאת בהסדר המדורג, גם מבירוקרטיית משרד הפנים. עד השנה עברו בממוצע שמונה חודשים מיום הגשת הבקשה להארכת היתר השהייה ועד לאישורה. נכון לסוף שנת 2002 התארך פרק זמן זה לשנה וחודשיים, זאת כאשר תוקף האישור הוא לשנה אחת. השפעת עיכוב בירוקרטי זה על חיי המשפחה היא רבה: על־פי הנהלים, על המשפחות להגיש את בקשתן חודשיים לפני פקיעת תוקף ההיתר הקיים, ולא מוקדם יותר. לאחר חודשיים אלה וללא האישור המבוקש, הופכת שהיית בן הזוג בישראל ללא חוקית. אם ייתפס על־ידי אחד ממאות אנשי הביטחון הפרושים בירושלים, מסתכן בן הזוג בגירוש ואף בסירוב לבקשותיו העתידיות לחידוש היתר שהייתו במסגרת איחוד המשפחות, מפאת רישומו הפלילי כשוהה בלתי חוקי.

א"ע נישא לאשתו, תושבת ירושלים, בשנת 1987. בשנת 1994, עת נתאפשרה הגשת בקשות על־ידי נשים תושבות מזרח ירושלים.

הוגשה עבורו בקשה לאחמיש. בסוף 1998 נדחתה הבקשה. בסוף 1999 קיבל משרד הפנים את ערעור המוקד, אישר את בקשת בני הזוג ואף העניק לא"ע היתר שהייה לשנה. בדצמבר 2001 הגיש אייע בקשה לאשרת תושב ארעי, בהתאם להסדר המדורג. בקשתו אושרה רק באוגוסט 2002. ומפאת החלטת הממשלה לא שודרג מעמדו. יומיים לפני אישור שהייתו, נעצר אייע בדרכו לעבודה ומאחר שלא היה בידו היתר שהייה תקף, נפתח כנגדו תיק חקירה בגין שהייה בלתי חוקית בישראל. רישומו של אייע במרשם המשטרתי בגין תיק חקירה זה, שנפתח עקב העיכוב במשרד הפנים, הביא לכך שהמינהל האזרחי לא היה מוכן להעניק לו היתר כניסה, שרק עימו יכול אייע לשהות באופן חוקי בישראל. 26 המוקד פועל עתה הן אצל משטרת ישראל לסגירת תיק החקירה והו אצל המינהל האזרחי למתו היתר כניסה לאייע. (תיק 13728)

אם ינהג בן הזוג על-פי החוק ויצא לשטחים עד לאישור בקשתו, יסתכן בסירוב משרד הפנים לאותה בקשה בטיעון שמרכז חייו אינו עוד בירושלים. כך לא נותר לבן הזוג אלא להסתגר בבית, ללא יכולת לעבוד ולפרנס את משפחתו, בעוד המצב הכלכלי של תושבי ירושלים הפלסטינים הידרדר במידה ניכרת מאז פרוץ האינתיפאדה.⁷²

בשנת 1995, מיד לאחר נישואיהם, הגישו ר"ג ומ"ג בקשה לאחמ"ש בלשכת מינהל האוכלוסין במזרח ירושלים. ר"ג פנתה למוקד ב־1999 בבקשה להסדיר את כיסוי הוצאות לידת בתה ולרשום שלושה מילדיה במרשם האוכלוסין. ביולי 2000 אושרה בקשת בני הזוג לאחמ"ש והם החלו בהסדר המדורג. מ"ג קיבל היתר

^{.26} על היתרי הכניסה ראו בפרק חופש התנועה.

^{27.} ראו הארץ, 30.12.02, עמי 3ב; הארץ, 1.1.03, עמי 4ב.

שהייה לשנה. כחודשיים לפני פקיעת תוקף ההיתר, הגישו בני הזוג בקשה להארכתו בשנה נוספת. לשכת מינהל האוכלוסין חזרה וביקשה מענה למספר שאלות, ותשובות נשלחו. בששת החודשים הבאים נשלחו תזכורות למינהל האוכלוסיו - ותשובה אין. באוגוסט 2002 התקשר פקיד מינהל האוכלוסין והודיע כי על המשפחה למסור שוב מסמכים עדכניים אודות מרכז חייה. כיוון ששנה לאחר משלוחם, המסמכים שברשות הלשכה אינם עדכניים עוד. בספטמבר שלח המוקד את המסמכים העדכניים. תשובה לא נתקבלה במהלד שלושת החודשים שחלפו. בדצמבר הגיש המוקד עתירה לבית המשפט לעניינים מינהליים, בדרישה להאריך את היתר שהייתו של מייג. המדינה הסכימה להאריך את ההיתר בשנה נוספת. (תיק 13839)

הרעה נוספת במצבם של פלסטינים תושבי השטחים. אשר מבקשים לחיות עם בני זוגם וילדיהם בירושלים ובקשתם לאחמ״ש מטופלת כבר במשרד הפנים במסגרת ההסדר המדורג. נגרמת על־ידי צה״ל. שהייתם בישראל, במהלך השנתיים הראשונות להסדר המדורג. תלויה בהיתרי כניסה של המינהל האזרחי. עד לסוף פברואר, ניתנו היתרי כניסה אלו כנגד אישור משרד הפנים על הטיפול בבקשה לאחמייש ולאחר בדיקה בטחונית. עם פלישת צה"ל הראשונה לשטחי הרשות, לא הונפקו היתרי כניסה לישראל כלל, אלא במקרים הומניטריים. מאחר שהמינהל האזרחי לא ראה בזכות לקיום חיי משפחה זכות הומניטרית, היתרי כניסה לא ניתנו גם לאחר הצגת אישור משרד הפנים. המשפחות נמצאו במצב קשה מנשוא - לא די בכך שחייהם המשותפים מצויים בחוסר ודאות עקב שינויי המדיניות, הרי גם כאשר ניתנה התקווה של חיים בצוותא לשנה נוספת, נחסמה זו על־ידי המינהל האזרחי. החלטת הממשלה הביאה להרחבת מעגל הנפגעים ממדיניות זו, כיוון שחסמה כל אפשרות לשדרוג

מעמד בן הזוג הפלסטיני, שדרוג שהיה מייתר את הצורך בהיתר הכניסה. המוקד פנה בסוף חודש יולי למתאם פעולות הממשלה בשטחים בדרישה למציאת פתרון מהיר למצב. במחצית אוגוסט התקבלה תשובה כי אושרו היתרי כניסה לישראל לתושבי השטחים הנמצאים בהסדר המדורג. מבירור עלה כי על-פי הנוהל החדש, נשלחים אישורי משרד הפנים, התקפים לשנה. למינהל האזרחי, שם מתבצעות בדיקות בטחוניות, פליליות ומנהלתיות, בדומה לבדיקות שנעשו כבר במשרד הפנים. אם בן הזוג הפלסטיני עבר בדיקות אלו, נשלח אישור משרד הפנים למת״ק שבמקום מגוריו, וניתן לבן הזוג היתר כניסה לישראל התקף לשלושה חודשים בלבד. על בן הזוג להגיע למת״ק חודש לפני פקיעת היתר הכניסה ולהגיש בקשה להארכתו. חודשיים לפני פקיעת אישור משרד הפנים. על שני בני הזוג להגיע ללשכת מינהל האוכלוסיו במזרח ירושלים. על־מנת להאריכו בשנה נוספת.

הנוהל החדש גורם ל"טרטור" בו הזוג הפלסטיני: לא רק שעליו להגיע למת״ק ארבע פעמים בשנה, הרי מאחר שאינו יודע מתי תסתיימנה בדיקות המינהל האזרחי, עליו להגיע מספר פעמים לשם, עד שיימסר לו ההיתר. המוקד ניסה לחסוך התרוצצות מיותרת זו על־ידי בירור טלפוני מול המת״קים - תחילה, התברר ההסדר כמניח את הדעת ומספר בני זוג אף קיבלו באופן זה אישורי כניסה. עם הזמן סירבו חיילי המתייקים למסור מידע למוקד והבירור נעשה כיום מול המינהל האזרחי. מצב שמאריד את משך התשובה. חמור מכך, נוהל זה מביא לעיכובים בלתי סבירים, לעתים אף של יותר מעשרה חודשים, במתן היתרי הכניסה מטעם המת"קים בטיעונים שונים: אישור משרד הפנים לא הגיע למינהל האזרחי, עיכוב במשלוח האישורים מהמינהל האזרחי למת״קים או מניעות בטחוניות חדשות שהופיעו בבדיקת המינהל האזרחי, לאחר שלא הופיעו בבדיקות שערך משרד הפנים טרם אישור הבקשה לאיחוד משפחות.

באוגוסט 2001 פנו בני הזוג קי למוקד בעקבות סירוב משרד הפנים לרשום את ילדיהם ולאשר את הבקשה לאחמיש. המוקד ערער על כד. בינואר 2002 אושר רישום הילדים וב־12 לפברואר אושרה הבקשה לאחמייש. מאז ועד לאוגוסט הוקפא מתו היתרי הכניסה לישראל על־ידי המינהל האזרחי. עם הפשרת ההקפאה, פנה המוקד למינהל האזרחי: האם אושר היתר הכניסה לכייק. בספטמבר נענה המוקד כי לא נמצאה בקשה על שמו ממשרד הפנים. פניות חוזרות ונשנות למשרד הפנים זכו לתגובה בדצמבר: אישור משרד הפנים נשלח שוב למינהל האזרחי ובתום שבועיים ימתין האישור במת״ק. מספר ימים קודם לכן שלח המוקד את בקשתו של כ״ק למשרד הפנים, להארכת היתר שהייתו במסגרת ההסדר המדורג, למרות שעדיין לא זכה ליהנות מהיתר שהייתו הקודם. למרות הבטחת משרד הפנים ולמרות פניות חוזרות

ונשנות למינהל האזרחי, לא קיבל כ״ק היתר כניסה לישראל - עומס במת״קים, עיכובים במשלוח דואר וטיעונים נוספים הביאו לכך שאותו היתר כניסה יינתן בסמוך מאוד, אם לא לאחר פקיעת תוקפו של אישור משרד הפנים. (תיק 16167)

עיכובים אלו הופכים את אישור משרד הפנים בעניין טיפולו בבקשה לאחמ״ש, לו המתינו המבקשים חודשים ארוכים, לחסר כל ערך. כמו בעיכוב במתן האישורים על־ידי משרד הפנים, גם במקרים אלה הופכים בעלים ואבות שפעלו על־פי חוק, לשוהים בלתי חוקיים - אם ייתפסו, בקשתם לאיחוד משפחות תיפסל. בחודש דצמבר פנה המוקד לפרקליטות המדינה בבקשה לפגישה בין נציגי המוקד לנציגי הפרקליטות ומשרד הפנים, על מנת לדון בקשיים אלו, כמו גם בנושאים נוספים הנוגעים להליך איחוד המשפחות.

רישום ילדים

המדיניות המפלה שהונהגה בשנה האחרונה בנוגע לאיחוד משפחות ישראליות־פלסטיניות, פגעה גם בזכותם של ילדים בני משפחות אלו לגדול בתא משפחתי יציב ובזכותם של הוריהם הישראלים לגדלם בירושלים. במהלך ששת החודשים האחרונים הורחבה הפגיעה שתוארה בדו״ח הפעילות החצי שנתי:28 נכוו לחודש יוני הוקפא בפועל רישומם במרשם האוכלוסין של ילדים אשר נולדו בחו״ל להורים שאחד מהם פלסטיני, ושאינו תושב ישראל. נכון לחודש דצמבר, הקפאה זו חלה גם על ילדים שנולדו למצב משפחתי זהה ורשומים במרשם האוכלוסין הפלסטיני, גם אם נולדו בישראל. אי־רישומו של ילד במרשם האוכלוסין בישראל שולל ממנו כל מעמד בישראל, פוגע בזכויותיו לתא משפחתי מוגן, לשמירה על טובתו ולקשר עם הוריו, מקשה על השגת זכויותיו לחינוך

ולבריאות והופך אותו לזר החשוף לגירוש מארצם של אמו או אביו. שלא כמו בבקשות לאיחוד משפחות, הקפאת רישום הילדים אינה מוזכרת בהחלטת הממשלה מחודש מאי בעניין הבקשות לאיחוד משפחות.

מדיניות משרד הפנים בנוגע לרישומם של ילדים שאחד מהוריהם אינו תושב ישראל, לא נזכרה בעבר ואינה נזכרת כיום בחוק, בתקנות או אפילו בנוהל המפורסם בציבור. מדיניות זו עברה שינויים רבים במהלך השנים, שינויים שנודעו רק בדיעבד, בעקבות פניותיהם של תושבים שנפגעו מהם. משנת 1996, בעקבות פניות המוקד וארגוני ז"א נוספים, ילד שנולד לתושב ישראל נרשם במרשם האוכלוסין

^{28.} המוקד להגנת הפרט, דו"ח פעילות לתקופה ינואר-יוני 2002, עמ' 42.

בישראל בהליך נפרד ומקוצר מהליך אחמ״ש. רישומו התבצע לאחר הוכחה חד־פעמית של מרכז חיי הוריו ומילוי טופס מיוחד לתינוקות וילדים שמלאו להם יותר משנה - ללא בדיקות ביטחוניות ופליליות.

נכוו לסוף שנה זו. ילדים שנרשמו במרשם האוכלוסיו הפלסטיני מחויבים בהגשת בקשה נפרדת לאיחוד משפחות, שאינה מתקבלת כלל, עקב החלטת הממשלה שאסרה על קבלת בקשות חדשות של פלסטינים לאחמ״ש. לגבי בקשות לרישום ילדים שנולדו מחוץ לשטחים, קיבל המוקד תשובות סותרות ממשרד הפנים: החל מהחובה להגיש בקשה נפרדת לאחמייש ועד קשירת הבקשה לרישום הילד לבקשת האחמייש שהוגשה, או עומדת להיות מוגשת, בשם ההורה שאינו תושב ישראל, בניגוד לפסיקת בג"ץ בנושא.²⁹ יתרה מזאת, משפחות רבות נקלעו למצב שבו מקצת ילדיהם הוכרו כתושבי ישראל ומקצתם נחסמה דרכם מלקבל הכרה שכזו. אותם ילדים שנולדו מחוץ לישראל, או ששמם מופיע במרשם האוכלוסין הפלסטיני, נותרים ללא מעמד במדינה בה חיים הוריהם ואחיהם. לאחר שפניות המוקד למשרד הפנים בדרישה לביטולה של מדיניות זו או, לחלופין, להצגת בסיסה החוקי לא נענו, עתר המוקד לבית המשפט.

מ״א, ילידת ירושלים ותושבת ישראל, נישאה לתושב רמאללה ב-1988. עד נישאה לתושב רמאללה ב-1988. עד הורי הבעל בקלנדיה ובבית הוריה של מ״א, בשכונת אבו טור בירושלים. ב-1997, עת עברו הוריה של מ״א לבית בסילואן, העתיקו בני הזוג את מגוריהם לבית זה ומ-2000 שכרו דירה בכפר עקב שבגבולות ירושלים וביססו את חייהם שם. במהלך השנים נולדו לבני הזוג שבעה ילדים: ארבעת הגדולים, בני שלוש-עשרה עד שבע, נולדו באל-בירה ושלוש הקטנות, בנות שלוש שנים במלד בירה ושלוש הקטנות, בנות שלוש שנים עד שישה חודשים, נולדו בירושלים. ב-2000

הגישה מייא בלשכת מינהל האוכלוסין בקשה לרישום ילדיה בישראל. באוגוסט 2001 סורבה הבקשה מהטעם כי "לא הוכח מרכז חיים". המוקד שלח בקשה נוספת לרישום ילדיה של מ״א, ביולי 2002. בספטמבר נתקבלה תשובת מינהל האוכלוסיו: רישומו של שתי הבנות הקטנות אושר אד "... באשר לארבעת הילדים שנולדו באל-בירה ורשומים באזור נושא רישומם מחייב הליך אחמ"ש ולכן רישומם יידון במסגרת בקשה לאחמ"ש שבשלב זה ולאור החלטת הממשלה מיום 12.5.02 אין אנו מקבלים בקשות מסוג זה". פניות המוקד ללשכת מינהל האוכלוסין בעניין ילדיה של מ״א כמו גם בעניין ילדים נוספים, בהן נתבקש הבסיס המשפטי של שינוי מדיניות זה והפניה למקום פרסומו של הנוהל החדש, נותרו ללא מענה. בדצמבר עתר המוקד לבית המשפט לעניינים מינהליים בדרישה לאשר את רישום ילדיה של מ״א או לחלופין, לפרסם את מדיניות הרישום החדשה כמתחייב במינהל תקין. העתירה טרם נדונה. (תיק 16670)

גם כאשר מדובר ברישומם של ילדים שנולדו בישראל ולא מופיעים במרשם האוכלוסין הפלסטיני, מנצל משרד הפנים את אי־הבהירות השוררת סביב הנוהל לרישום ומערים קשיים על הוריהם הישראלים של הילדים, בבואם לרשום אותם. דרישתם האחרונה של פקידי המשרד, מדצמבר, היא הצגת תעודת זהותו המקורית של ההורה שאינו תושב ישראל. דרישה זו, שלא פורסמה ברבים, לא רק שמסכנת את בן הזוג שאינו תושב בכך שמותירה אותו ללא תעודה מזהה ולפיכך חושפת אותו למעצר ולגירוש, אלא במקרים מסוימים היא בלתי אפשרית כיוון שבן הזוג שאינו תושב אמור, על־פי חוק, לשהות מחוץ לישראל כל עוד לא ניתן לו אישור שהייה, וההורה הישראלי אינו מורשה להיכנס לרוב היישובים בשטחים.

אלימות כוחות הביטחון

"כל אדם יש לו הזכות לחיים, לחירות ולבטחון אישי."

הכרזה לכל באי עולם בדבר זכויות האדם, סעיף ג

במהלד השנה האחרונה הפכו חייהם של פלסטינים - נשים, גברים, קשישים וילדים -זולים מאי־פעם ורכושם הפקר. חיילי צה"ל, שוטרי משמר הגבול ומתנחלים ירו, היכו, איימו. בזזו והחרימו בהיקפים נרחבים. כגופים הכפופים לביקורת ציבורית, לא נדרשו כמעט כוחות הביטחון למתן דין וחשבון על הזילות שהפגינו לגבי חיי אדם ורכושו. ההחרפה במצב חלה גם במעשיהן-מחדליהן של הרשויות האמונות על חקירת אותם מקרים. הדבר בולט במיוחד בכל הנוגע לצה"ל, שלאחר פלישתו לשטחים וישיבתו שם, אחראי, על־פי כל קנה מידה, על שמירת הסדר והביטחון בהם. מאות מקרי המוות, אלפי מקרי הפציעה ומקרי הביזה הרבים בהם היו מעורבים חיילי צה"ל מאז תחילת האינתיפאדה, הביאו לפתיחת 281 חקירות בלבד במשטרה הצבאית. הגשת 37 כתבי אישום ולהרשעת מעט יותר מ־10 חיילים. 30 זאת כאשר לחקירה תפקיד מכריע לא רק בהענשת מי שפעל בניגוד לחוק אלא גם, ואולי בעיקר, כהרתעה מפני הישנותם של מקרים דומים.

המוקד פעל אצל הרשויות בשמם של מאות

פלסטינים שפנו אליו במהלד השנה להפסקת מעשי האלימות. פתיחת חקירות. מיצויו והבאת האשמים לדין. כמו כן המשיד המוקד לפנות לערכאות במטרה לעשות צדק עם הקורבנות, לחייב את המדינה ב-accountability לגבי מעשי שלוחיה, ביו אם במעשה האלימות ובין אם באי־מעשה החקירה, ולהרתיע את אנשי כוחות הביטחון מהפעלת אלימות כנגד האוכלוסייה האזרחית. בשנת 2002 הוגשו שבע תביעות פיצויים לבתי המשפט בגין נזקי גוף ורכוש. עשר מכלל התביעות שהגיש המוקד בעבר הגיעו לסיום השנה, חמש בפסק דין וחמש בפשרה. נגישותם של פלסטינים תושבי השטחים לבתי המשפט הישראליים, במטרה שייעשה עימם צדק, נפגעה השנה עוד יותר: המצב בשטח ערם קשיים על הגשתן וניהולן של תביעות בבתי המשפט, והתיקון לחוק הנזיקין שהתקבל בכנסת ("החוק נגד פיצויים"), חסם כמעט לחלוטין את הדרך לבתי המשפט.

^{29.} בג"ץ 48/89, **עיסא נ' מנהלת הלשכה האזורית ואח'**, פ"ד מג(4),573.

^{.30} הארץ, 17.12.02, עמי 3ב; שם, 2.1.03, עמי 1א.

פגיעה גופנית

מתחילתה של האינתיפאדה הנוכחית ועד סוף דצמבר 2002 נהרגו למעלה מ־1,700 אזרחים פלסטינים בשטחים מידי ישראלים, כעשרים אלף נפצעו, מתוכם כ־980 נהרגו וכ־4,550 נפצעו במהלך שנת 2002. בפעמים הנדירות בהן נדרש צה"ל להסביר את הפגיעה הנרחבת באוכלוסייה אזרחית, הוא פטר זאת ב"הקשחת" הנחיות הפתיחה באש, או בוועדת בדיקה שמעניקה חותמת כשרות ל"תקלות המצערות", כדברי הדוברים הרשמיים 32

השימוש ההולך וגובר שעשה צה״ל בכוח אווירי, בין אם כחלק ממדיניות ההוצאות להורג ללא משפט (״החיסולים״) ובין אם כחלק מהגיבוי הניתן לכוחות קרקע החודרים ללב אזורים מיושבים, הביא לפגיעות רבות בנפש בקרב האוכלוסייה האזרחית, זאת למרות שמות התואר של פעולות אלו: ״ממוקדות״, ״כירורגיות״ ו״סטריליות״. בארבע מפעולות צה״ל, בהן בוצע ירי ממטוסי קרב ומסוקים, נהרגו 50 אזרחים פלסטינים, בהם נשים, קשישים וילדים ונפצעו עשרות רבות.

גייע ובעלה, תושבי בית לחם, נפגעו קשה בכל חלקי גופם ב־9 לנובמבר 2000, עת נורה טיל ממסוק של צהייל אל מכוניתו של חסין עביאת בבית לחם. צהייל יצא בהודעה רשמית המודה באחריותו למעשה החיסול. בני הזוג, ששבו מביקור משפחה ולרוע המזל נמצאו ליד המכונית עת נפגעה, אושפזו זמן ממושך ומטופלים עד היום עקב פגיעה זו. בנובמבר 2002 פנתה גייע למוקד, ששיגר מיד דרישה לצהייל לפצות את בני הזוג על הנזק והסבל שנגרמו להם. נכון לכתיבת הדו"ח לא נתקבלה כל תשובה. (תיק 23450)

למרות אלפי הפצועים וההרוגים בקרב האוכלוסייה האזרחית, המשיך הצבא במדיניותו בכל הנוגע ל(אי) פתיחת חקירות, מדיניות

שתוארה בהרחבה בדו״ח הפעילות הקודם. 4 מתחילת האינתיפאדה הנוכחית ועד סוף שנה זו פתחה המשטרה הצבאית 30 חקירות הנוגעות להרג פלסטינים ותקריות ירי. 15 כתבי אישום הוגשו בגין אותם נושאים, שניים מהם בלבד נוגעים להרג פלסטינים. במקרים בודדים הורשעו חיילים. 35 מציאות זו מקורה במדיניות שהונהגה באינתיפאדה הנוכחית, ואשר עליה הצהיר הפרקליט הצבאי הראשי כי ״כאשר צבא נתון במלחמה... משתנה בהכרח גם מדיניות פתיחת חקירות פליליות. במצב שבו מתנהלים אלפי מקרים של חילופי אש והפעלת כוח אין כל אפשרות או הצדקה הגיונית לפתוח בחקירה ביחס לכל מקרה״. 36

מדיניות זו מוצאת את ביטויה בכך שברוב המקרים שהתקבלו במוקד בשנה זו בנוגע למוות או פציעה בהם היו מעורבים חיילי צה"ל, נותרת דרישת המוקד מרשויות הצבא לפתוח בחקירה ללא מענה.

ב־16 למרץ הסיע מ״ד, תושב העיר העתיקה בחברון, את אחיו הצעיר לבית ספרו. שלושה חיילים ירו לעבר מכוניתם, עת חלפה בצומת. מ״ד נפגע מאחד הקליעים והובהל לבית החולים הקרוב, שם נקבע מותו. האזור היה שקט לפני האירוע ועל־פי עדי ראייה לא הוזהרו הנוסעים טרם הירי הישיר לעברם. מ״ד הותיר אחריו אישה ושני ילדים. אביו של מ״ד פנה למוקד ב־16 למאי ומיד נשלחה דרישה לפרקליט פיקוד מרכז לחקירת המקרה. עד ליום כתיבת הדו״ח לא נתקבלה כל תשובה. (תיק 17820)

כאשר מתקבלת תגובה כלשהי, לרוב אינה אלא העברת הטיפול לגורם אחר.

ר״ח, נער כבן 15 ממחנה הפליטים אלפואר, עשה את דרכו לביתו ב־6 לאפריל כאשר

נתקל בכוח צה״ל שכלל דחפור ונגמ״ש. אחד מחיילי הכוח ירה לעברו ללא אזהרה מוקדמת. ר״ח מת במקום מפגיעת הכדור. משפחתו פנתה למוקד ב־14 לאוגוסט בבקשה לברר את נסיבות המוות. ב־15 לאוגוסט בנה המוקד ליועץ המשפטי לגדה המערבית ולפרקליט פיקוד מרכז בבקשה לחקור את המקרה. כשבוע לאחר מכן התקבלה תשובת היועץ המשפטי כי מקרה זה נמצא בסמכותו של פרקליט פיקוד מרכז וכי העניין הועבר לטיפולו. עד ליום כתיבת הדו״ח לא נתקבלה כל תשובה נוספת. (תיק 18003)

במקרים בהם מחליט צה״ל לבדוק את מקרה המוות או הפציעה תופס הבירור, או התחקיר, את מקום החקירה. בהליך זה המפקדים בשטח בודקים את פיקודיהם וחבריהם. בשלושה מהתיקים שנפתחו השנה במוקד נפתח בירור שכזה. למרות שלפעמים מהווים בירורים אלה שלב מקדים לחקירה, מתארך שלב זה באופן לא סביר, מצב שמכשיל מראש כל חקירה עתידית.

ב-31 לאוקטובר 2001, סמוד לשעה 8:30. נסע ע״ג עם בנו הצעיר, אחותו, בעלה וילדיהם מבית האחות לביתו שבטול כרם. טנק, אשר בדרך כלל ניצב בצד הדרך, חסם את דרכם. בני המשפחה שבו לבית האחות, אך הטנק החל להתקדם לעבר הבית. ע"ג יצא את הבית על־מנת להזיז את רכבו מחשש שהטנק יגרום לו נזק. החיילים בטנק פתחו באש לעבר מכוניתו של ע"ג והוא נפגע. הטנק חסם את דרכו של אמבולנס של הסהר האדום שהגיע למקום. רק לאחר הפצרות מרובות התירו החיילים לאחד האחים באמבולנס להגיע לפצוע, ובעזרת הגיס ניסו להעביר את עייג, שדימם קשות, לאמבולנס. החיילים עצרו אותם באיומי נשק, ערכו חיפוש על גופו של הפצוע, החרימו את ארנקו ורק אז התירו להעבירו לאמבולנס. עייג הובהל לבית החולים ומת על שולחן הניתוחים.

אחיו של ע"ג פנה למוקד ב-7.3.2002. המוקד פנה לצה"ל בדרישה לחקור את האירוע. בסוף אפריל השיב הפרקליט כי "פנינו לגורמי הצבא הרלוונטיים בכדי לברר את הנטען בתלונה". נכון לסוף חודש דצמבר לא נתקבלו תוצאות הבירור. (תיק 17263)

בנסיבות אלה המפקדים הם אלה שמחליטים בעצם האם לסבך את פיקודיהם בחקירה של המשטרה הצבאית. אין פלא אם כן שרוב התחקירים מתנהלים באופן כושל ומסתיימים ללא תוצאה.

צ"ג, ילדה בת 11, ניצבה על גג ביתה בשכונת אבו סנינה בחברון כאשר, סמוך לשעה 18:00 ב־12 לאוגוסט 2001, החל ירי של צה"ל לעבר הבית. טרם שהצליחה לרדת מהגג, פגע כדור בראשה. היא הובהלה לבית החולים, שם נקבע מותה. בנובמבר 2001 פנתה המשפחה למוקד שדרש מצה"ל לחקור את נסיבות מותה של הילדה. ב־30 לינואר שנה זו לבירור. ב־24 לספטמבר הודיע פרקליט פיקוד מרכז כי "מן הבירור עולה, כי... לא מצוי מידע אודות סיבות מותה הנטען של הילדה. זאת ועוד, אף אם אכן נהרגה הילדה הנטענות בתלונה, הרי שבמועד בנסיבות הנטענות בתלונה, הרי שבמועד

^{.31} הנתונים על מספר ההרוגים מבצלם, www.btselem.org;

הנתונים על מספר הפצועים מהסהר האדום, www.palestinercs.org.

^{32.} ב־1.9.02 הוקמה ועדת חקירה בראשות אלוף שבדקה רצף פעולות של צה"ל בהן נהרגו 15 אזרחים ולא מצאה בהן פגם ובראשית דצמבר, לאחר שבמהלך 9 ימים נהרגו 20 פלסטינים, 11 מהם הוגדרו על־ידי ישראל עצמה כאזרחים, הוכרז על הקשחת הנחיות הפתיחה באש, על־פיהן נורתה קשישה פלסטינית בת 95 מספר ימים מאוחר יותר. הארץ, 13.9.02, עמי 5ב; שם, 26.12.02, עמי 7א; שם, 26.12.02, עמי 10.02.

^{.33} הארץ, 8.12.02, 8א.

^{34.} המוקד להגנת הפרט, דו"ח פעילות לתקופה ינואר-יוני 2002, עמי 20-18.

^{.35} הארץ, 2.1.03, עמי 1א.

^{.36} הארץ, 15.10.02, עמי 3ב.

ובמקום הנטען היו חילופי אש, ומשכך, איננו מוצאים להוסיף ולטפל בתלונה." המוקד פנה לפרקליט בבקשה לקבל את חומר החקירה על-מנת לשקול את דרכי פעולתו. (תיק 16593)

בנוסף לפגיעת חיילי צה"ל בפלסטינים תושבי השטחים, בין אם במעשה ירי ובין אם באי־חקירתו, נכשל צה״ל גם בחובתו הבסיסית לשמור על הסדר והביטחון ולהגן על חייהם של פלסטינים מפני מעשי אלימות של אזרחים ישראלים. תושבי התנחלויות. ב־16 לאוקטובר נהרג פלסטיני תושב אזור שכם ושלושה אחרים נפצעו מירי של מתנחלים עליהם. התקופה היתה תקופת מסיק עצי הזית, שנתנו יבול עשיר השנה, יבול בעל חשיבות רבה לאור המצב הכלכלי הקשה השורר בשטחים. אד מתנחלים באזורים שונים חמסו את הפרי שגידלו חקלאים פלסטינים. תחילה גורשו המוסקים הפלסטינים באיומים, מכות וירי ואחר כך הגיעו המתנחלים ומסקו את הזיתים לעצמם. רק לאחר פרסום הנושא בתקשורת והפעלת לחץ בינלאומי על ממשלת ישראל, הורה הרמטכייל לצהייל לפעול כנגד ³⁷ התופעה

ג"ג, תושב עקרבה, יצא ב־5 לאוקטובר עם ארבעה פלסטינים נוספים למסיק זיתים בואדי יאנון. כעשרים מתנחלים הקיפו את החלקה בה עבדו. אחד המתנחלים הורה לחמישה להסתובב, ואחר שאל האם לירות או להכות בהם. התשובה היתה: "ילכסח אותם". המתנחלים התנפלו על המוסקים והיכו בהם במשך דקות ארוכות. חמשת הפלסטינים הצליחו לברוח ולהגיע למרפאה הקרובה, שם אובחנו אצל ג"ג שני שברים ברגל שמאל, פגיעה קשה בעין ימין וחתך מעל עין ימין. ג"ג ממשיך להיות מטופל בבתי חולים. ב־10 לדצמבר פנה ג"ג למוקד שהנחה אותו להגיש במהירות תלונה במת"ק שבאיזור מגוריו ולשלוח העתק

מהאישור על הגשת התלונה למוקד, כדי לעקוב אחר החקירה. ג"ג עשה זאת וב־ 19 לדצמבר פנה המוקד למת"ק גריזים, שם הוגשה התלונה, בבקשה להתעדכן בכל הנוגע להתפתחויות בחקירת המקרה. (תיק 24096)

מעשי אלימות היו גם מנת חלקם של פלסטינים תושבי מזרח ירושלים. במקרים אלה הופעלה האלימות על־ידי שוטרים, לרוב שוטרי משמר הגבול (מג"ב).

ו״ח, אשתו ובתם, תושבי צור־בהר, עשו את דרכם מוקדם בבוקר ה־7 באוקטובר למרפאה, לשם מתן טיפול לבת. ארבעה שוטרי מגייב עצרו אותם ליד מחסום מאולתר, אחד מרבים ברחבי העיר. השוטרים דרשו מהם להציג תעודות זהות. אחד השוטרים שאל מדוע אין לבת תעודה. האב ענה כי טרם הגיעה לגיל 16 ולכן אין לה תעודת זהות אולם היא רשומה בספח התעודה שלו. שוטר אחר הורה לאב לרדת ממשאיתו. וייח לא יצא מיד. השוטר פתח את דלת המשאית, משך את ו״ח בחולצתו החוצה וכאשר זה נפל החל השוטר להכותו. האם והבת שהיו ברכב החלו לצעוק לשוטר שיפסיק, ובתגובה סגר אחד השוטרים את חלונות המשאית על־מנת להשתיקן.

האשה התקשרה למוקד וביקשה שייעשה משהו להפסיק את ההתעללות בבעלה. המוקד יצר קשר עם מטה מג"ב בדרישה להורות לשוטרים לחדול ממעשיהם ועם תחנת המשטרה הקרובה בבקשה לשלוח ניידת לבדוק את המתרחש. כעבור דקות ספורות טלפנה האשה שוב וסיפרה כי אזקו את בעלה והוא הועלה על ג"יפ סיור ונלקח מהמקום. המוקד מצא כי ו"ח נלקח לתחנת המשטרה בארמון הנציב, והודיע לאשתו ולבתו. ו"ח הוחזק בתחנה כשלוש שעות, ספג קללות משוטר מג"ב נוסף, נחקר בחשד להכאת שוטר ורק אז שוחרר. בהמלצת

המוקד פנה ו״ח למח״ש בתלונה עוד באותו יום. ב־10 לאוקטובר פנה המוקד למח״ש

בעניין ההתפתחויות בחקירה, כמייצגו של וייח. (תיק ה414, 22931)

ביזה והרס

במהלך שתי הפלישות הראשונות של צה"ל לערים וכפרים בגדה המערבית. הגיעו אל המוקד דיווחים על מעשי ביזה וונדליזם רבים שביצעו חיילי צה"ל בבתים ובמשרדים. מעשי הרס בוצעו ברכוש פרטי. כמו גם הרס נרחב של תשתיות ביישובים אליהם נכנסו כוחות צה״ל. פעילותו של המוקד בנוגע לדיווחים אלה נסקרה בדו״ח הפעילות הקודם. 38 הפניות הפרטניות החלו להתקבל מאוחר יותר, והמוקד פנה בכל מקרה לרשויות בדרישה לפתוח בחקירה ולהעמיד את החיילים האשמים לדיו. בניגוד להתעלמות־כמעט של הרשויות מתלונות על מוות או פציעה, נושא הפגיעה ברכוש זכה לטיפול, אם כי טיפול רשלני ברוב המקרים. 93 חקירות פתחה המשטרה הצבאית בנוגע לעבירות ביזה 39 . וגניבה, ב-15 מהן הוגש כתב אישום

ברוב תיקי המוקד העוסקים בנושא זה שנתקבלו השנה, נפתחה חקירה. רוב החקירות הללו נסתיימו בתשובות סתמיות למדי: הפריט הוחזר למת"ק, אין רישום על האירוע, וכיו"ב. למרות שנפתחות חקירות בנושא, ניהולן כושל: בד"כ מנוהלת החקירה על־ידי חיילי מילואים, שרובם אינם דוברי ערבית והמתחלפים בתדירות גבוהה. כך כל מקרה נחקר על־ידי יותר מחוקר אחד, עובדה המקשה על עיבוד חומר החקירה ומביאה לסחבת, כיוון שכל חוקר חדש זקוק לזמן ללמוד את החומר שהצטבר אצל קודמיו. מאחר שלא עומדים לחוקרים די מתורגמנים, מתארכות החקירות עוד.

בני הזוג ח', רופאים המנהלים מרפאה בבית לחם, מתגוררים עם ארבעת ילדיהם בבית ג'אלא. בחודש מרץ נפגעה בתם מירי חיילי צה"ל וביתם היה נתון לחיפושים, במהלכם

נגרם נזק ונגנבו פריטים יקרי ערך. בני הזוג פנו ב-10 לאפריל למוקד, שדרש מהפרקליטות הצבאית לחקור את הירי ואת התנהגות החיילים בזמן החיפוש, כמו גם להשיב לבני הזוג את רכושם שנגנב. דרישה זו נותרה ללא מענה. עם הסרת העוצר הראשונה ביימבצע חומת מגןיי, ב־16 לאפריל, הגיעה ה״ח למרפאתה וגילתה כי נגרם שם נזק רב: דלת המרפאה נפרצה, כסאות חדר ההמתנה נשברו, התמונות שעל הקירות הושחתו, מכשירי האולטראסאונד והסטריליזציה נהרסו, הנברשת נותצה, ספרי הרפואה נקרעו וניכרו סימני ירי וצרכים שעשו החיילים. הרס רב נגרם גם לשאר המשרדים והמרפאות שנמצאו באותו בנייו. ב־24 לאפריל דרש המוקד פתיחתה של חקירה בנוגע להרס במרפאה. ביולי פנה חוקר במילואים של המשטרה הצבאית למוקד, בבקשה לקבל את המכתבים בנוגע לנזק במרפאה בלבד. מאוחר יותר הגיעה למוקד בקשתו של החוקר לזימון העדים למת״ק עציון: ״בימים א-ה בין השעות 10:00-17:30, טלפונית, בהתאם למועדי הסרת העוצר". ב־22 ליולי הצליחה הייח להגיע למתייק, ומסרה את עדותה, נכוו ליום כתיבת הדו"ח, למעלה מחמישה חודשים מאז פתיחת החקירה, לא נתקבלה כל תגובה לבקשות המוקד להתעדכן בקורותיה. (תיק (17766

^{37.} הארץ, 17.10.02, עמי 1א; שם, 12.11.02, עמי 6א; 7 ימים, ימים, **ידיעות אחרונות**. 22.11.02, עמי 24.

^{38.} המוקד להגנת הפרט, דו"ח פעילות לתקופה ינואר-יוני 2002, עמ' 21-22.

^{.35} ראו לעיל, הערה

בספטמבר נתקבלה במוקד דרישת צה"ל לצרף לכל הפניות בעניין פתיחת חקירות יפויי כח ותצהירים מפורטים של המתלוננים, וכן הצהרתם כי הם נכונים לשתף פעולה עם רשויות החקירה. כמובן שהמוקד אינו יכול לשלוח תצהירים של הפונים אליו (בניגוד לעדויות), שכן לשם כך נדרשת נוכחותם במשרדי המוקד, נוכחות שלא ניתן שתתקיים עקב האיסור על כניסת תושבי השטחים לישראל.

נזקים רבים נגרמו לבתים הממוקמים בקרבת בתים אותם הרס צה״ל במסגרת מדיניות ענישתן של משפחות חשודים בביצוע פיגועים. מספר הבתים הנהרסים כתוצאה ישירה ממדיניות זו ואופן הריסתם, בחומרי נפץ או בדחפורים, גורם לפגיעה שרירותית הולכת וגדלה ברכוש, פגיעה המנוגדת לדין הבינלאומי, לדין הישראלי ולפסיקת בג״ץ. דרישת המוקד לפיצוי הנפגעים נותרה ללא מענה.

ב-4 לאוגוסט, בכפר סילת אלחארתייה, הרס כוח של צה"ל את בית משפחתו של ע"ט שנחשד בביצוע פיגוע התאבדות. החיילים הגיעו לבית באישוו לילה. הוציאו את דיירי הבית והבתים הסמוכים החוצה, בלא שהרשו להם להציל דבר מתוד הבתים ולאחר זמו קצר פוצצו את בית משפחת עייט. בפיצוץ נהרס כליל בית נוסף ולארבעה בתים אחרים נגרמו נזקים קשים: קירות הרוסים, סדקים בחדרים שהפכו את המגורים בהם למסוכנים וכדי. נפגעו גם בעלי חיים שהיו במבנים הסמוכים לבתים. שניים מבעלי הבתים הניזוקים פנו למוקד, שפנה בשמם לצה"ל בדרישה לחקור את הארוע, לפצות את הנפגעים ולוודא כי ענישה סביבתית שכזו לא תישנה. נכון לסוף דצמבר לא נתקבלה כל תשובה לפניות אלו. (תיקים 18002, (22599

החרולת תעודות זהות

על-פי החוק הצבאי החל בשטחים רשאים חיילים להחרים תעודת זהות בשלושה מקרים: לשם הסרת מכשול מדרך, לשם הסרת סמל או לשם הבטחת התייצבות בעל התעודה במקום ובמועד מסוים. על החיילים להחזיר את תעודת הזהות עם סיום הסרת המכשול או לדאוג 41 לתעודה חלופית עד למועד ההתייצבות במהלך חודשי הקיץ החלו להגיע למוקד עשרות פניות מתושבי השטחים שחיילי צה"ל נטלו מהם את תעודות הזהות שלהם, לא השיבו אותן ולא נתנו כל תיעוד חלופי. בכמה מן המקרים חויבו התושבים להגיע למתייק הקרוב למפגש עם חוקר שב״כ או מפקד צבאי. ברוב המקרים הוחרמו תעודות הזהות כעונש על עקיפת תור במחסומים, "התחצפות" לחיילים, עקיפת מחסום, הפרת עוצר או ללא כל סיבה מיוחדת. תעודות הזהות הוחרמו במחסומים,

במהלך חיפוש בבתים או לאחר עיכוב על־ידי חיילי סיור.

לעתים מצווים התושבים להגיע למחסום כלשהו במועד מאוחר יותר, לכאורה כדי לקבל חזרה את התעודה שהוחרמה, וכמובן שתעודה - אין. בדרך כלל החרמת תעודת הזהות היא שרירותית ולתושב אין כל דרך להשיבה. ללא תעודת זהות או תיעוד חלופי כל יציאה מהבית מסכנת את התושב במאסר, אם ייתפס על-ידי חיילים - החוק מחייב אותו לשאת על גופו בכל עת את התעודה. התערבות המוקד מביאה בחלק מהמקרים להחזרת תעודת הזהות.

ב־2 לדצמבר ניסו כ־20 גברים, נשים וילדים, בארבע מכוניות, לשוב מיריחו לבתיהם שבצפון הגדה. לאחר שסורב מעברם

במחסום, ניסו לעבור בדרך עפר אך נעצרו על־ידי סיור צבאי. החיילים החרימו את מפתחות כלי הרכב, תעודות זהות ודרכונים ולאחר זמן מה השיבו את המפתחות והורו לאנשים לשוב על עקבותיהם. האנשים נסעו למת״ק יריחו אך שם נאמר להם כי תעודותיהם לא יוחזרו להם לפחות עד שעות הלילה. אחת מנשות הקבוצה יצרה קשר עם המוקד וכשעתיים לאחר מכן, בעקבות התערבותו, הוחזרו התעודות והוסדרו אישורים למעבר במחסומים בדרכם חזרה לביתם. (תיק מ607)

כל יום שחולף מרגע החרמת התעודה, מקטין את הסיכויים למצאה. במקרה שלא ניתן למצוא את התעודה, דורש המוקד את חקירתם והעמדתם לדין של החיילים שביצעו את ההחרמה הבלתי חוקית.

ע״ע וע״ק, תושבי שכם, נעצרו ב־18 ליולי לשעתיים על־ידי חיילים ששהו בבית התפוס על־ידי צה״ל והסמוך למקום מגורי השניים.

פניות לערכאות

מדיניותן של הרשויות האמונות על שלטון החוק, הנעה בין אי־חקירה לחקירה רשלנית במקרי פגיעה בגוף, מונעת את חקר האמת בכל הנוגע למותם ולפציעתם של אלפי תושבים, ומותירה את בתי המשפט בישראל כדרך היחידה הפתוחה בפני תושבי השטחים לגילויה. בכך הרשויות לא רק נכשלות במילוי החובות של מי שאחראי על ביטחון תושבי השטחים, אלא אף מפרות את החובה המוטלת עליהן להגן על כבודו וגופו של אדם באשר הוא אדם, על־פי חוק יסוד: כבוד האדם וחירותו. בנוסף, הימנעות מחקירה גורמת לנוק ראייתי השולל מהנפגעים את האפשרות לבקש פיצוי מהפוגעים על העוול שנגרם להם. המוקד,

תעודותיהם הוחרמו. כשבוע לאחר מכן פנו השניים למוקד שפנה למינהל האזרחי -ולשווא. משכך, פנה המוקד ליועץ המשפטי בגדה המערבית ולפרקליט פיקוד מרכז בדרישה לחקור את ההחרמה ולהשיב את התעודות. עד ליום כתיבת הדו"ח לא נתקבלה כל תגובה. (תיקים מ192, 17945/6)

במקרים הרבים שתעודות הזהות אינן מוחזרות לבעליהן, נאלצים אלה לקבל תעודות זהות חדשות מהרשות הפלסטינית בתהליך מייגע, ארוך ויקר. התהליך – הכולל הודעה למשטרה, פרסום מודעה בעיתון, הצהרה בשבועה בבית־משפט, הגשת בקשה למשרד הפנים, בדיקת המבקש ואישור מישראל – אורך יותר מחודש ימים ועלותו כ-200 ש״ח – כשכר 20 פנה המוקד לפרקליט הצבאי הראשי בבקשה להנחיה ברורה לחיילים בשטח באשר לתנאים בהם הם מוסמכים להחרים תעודות זהות ולדאוג לאכיפתה. תגובה עניינית לפנייה זו לא נתקבלה עד ליום כתיבת הדו״ח.

בייצגו את הנפגעים בפני בתי המשפט, פועל להביא את המדינה להכיר באחריותה למעשי שלוחיה, ואף לאפס מעשיהם בכל הנוגע לחקירת מעשי אלימות כנגד פלסטינים.

בני משפחת עי, הורים, שתי בנות בגילאים שנתיים ושלוש ותינוק בן חודשיים, נסעו, בשעות אחר הצהריים של ה־29 לאוקטובר 1993, מביתם לשכם. אחת הצמתים שבדרכם נחסמה על-ידי כלי רכב ישראליים, מהם

^{.40} בנושא זה ראו בפרק הריסת בתים בדו״ח זה.

^{41.} צו בדבר הוראות ביטחון (יהודה ושומרון) (מס' 378), תש"ל-1970, סעיף 19גי.

יצאו אנשים שהחלו לירות באוויר וליידות אבנים לעבר מכוניתה של המשפחה וכלי רכב פלסטיניים אחרים. התוקפים ניפצו את חלונות הרכב ופנסיו, חיבלו במנועו והוציאו את האוויר מגלגליו. אבן שהשליכו פגעה בידו של אבי המשפחה. בני המשפחה הצליחו להימלט מהרכב וראו את התוקפים מסתלקים להתנחלות יצהר הסמוכה. הם דיווחו על האירוע בתחנת המשטרה בשכם ולבקשת המינהל האזרחי שב אבי המשפחה לצומת ומסר את עדותו ואת צילום רכבו הניזוק לקצין. לאחר מכן פנה לבית החולים הסמוך, שם אובחן סדק בידו.

משפחת עי פנתה למוקד לאחר שחודשים רבים חלפו ללא כל עדכון אודות החקירה. בתשובה לפניית המוקד התברר כי תיק החקירה נסגר חודשיים לאחר פתיחתו, כיוון שלא אותרו חשודים במעשה. עם קבלת חומר החקירה התברר כי פרט לגביית עדויות הנפגעים ותיעוד נזקי הרכב, לא עשתה המשטרה דבר, למרות שהנפגעים העידו זמן קצר לאחר האירוע על כיוון בריחת התוקפים, ורכב, שתיאורו תאם לתיאור העדים, זוהה על־ידי קצין צה״ל בסמוך למקום האירוע כאשר מנועו עדיין חם. ב־1999 הגיש המוקד תביעת פיצויים כנגד משטרת ישראל בגין מחדל החקירה. ב־9 לדצמבר 2002 פסק בית המשפט פיצויים של 30,000 ש״ח למשפחה וקיבל את עיקר טענות המוקד בדבר חובת החקירה כנגזרת לא רק מחובת ריבון לאכיפת החוק אלא גם מחובתו להגן על זכויות המתלוננים. (תיק 7137)

בשעה 17:50 ב־5 לאוקטובר 1996, עם הסרת העוצר מעל מחנה הפליטים אלערוב, יצא ר"ר, תושב המחנה, לרחוב. חיילים עצרו אותו, אזקו באזיקוני פלסטיק את ידיו מאחורי גבו, הוליכו אותו למוצב צבאי בכניסה למחנה והורו לו לשבת בצד הכביש.

לאחר כשעתיים, בהן ביקש ר״ר מהחיילים שיקלו על הכאבים שגרמו אזיקוני הפלסטיק ושיתירו לו לעשות את צרכיו, ניגש אליו חייל וסטר לו. מעוצמת הסטירה נפל רייר על הקרקע. בתגובה למחאתו, בעט בו החייל בכל חלקי גופו. כעבור זמן הורה המפקד לחייל לשחרר את ידיו של ר״ר. החייל שיחרר את האזיקונים בסכין שפצעה את ר״ר בגבו התחתון. בקשותיו לקבלת טיפול רפואי נענו הפעם במכות קת הרובה. רק כשבע שעות לאחר המעצר הגיע למקום קצין שציווה על שחרורו של ר״ר, ללא טיפול רפואי. בבית החולים נתפר הפצע בגב ואובחנו סימני הכאה וחבלה. ר״ר הגיש תלונה במשטרת חברון ופנה למוקד. כחצי שנה לאחר האירוע נסגר תיק החקירה ע"י צה"ל, בלא נקיטת צעדים כלשהם כנגד מי מהחיילים. ביולי 2002 הגיש המוקד תביעת פיצויים כנגד החייל המתעלל וכנגד משרד הבטחון. (תיק 10580)

ע"ס, בן 15 בשנת 1993, נורה ע"י אחד ממאבטחי הרב לוינגר בסמוך לכיכר השוטר בחברון, נפגע ברגלו ונלקח על־ידי עוברי אורח לבית החולים הסמוך. כחצי שנה לאחר הגשת התלונה במשטרה, ובאין תגובה, פנתה משפחתו למוקד. בירור המוקד העלה כי למרות שידוע היה למשטרה ולגורמי הבטחון האחרים על התקרית בה נפגע עייס, לא נחקרו נסיבותיה והעדים לה. החקירה הרשלנית לא הביאה למציאת האשמים בירי והתיק נסגר על־ידי פרקליטות מחוז ירושלים מחוסר ראיות. ב-29 למאי הגיש המוקד תביעת פיצויים כנגד משרד הביטחון, אשר המאבטח היורה השתייך לכוחותיו באותה עת, וכנגד משטרת ישראל, בגין אי חקירת האירוע. (תיק 6678)

באותם מקרים בודדים בהם מניבה חקירת הרשויות תוצאה, וחלק מהמעורבים אף מועמדים לדין, העונשים המוטלים עליהם הם,

לרוב, מגוחכים. גם כאן הפנייה לערכאות לאחר ההרשעה וגזירת הדין מחייבת את המדינה ואת אלו שפעלו בשמה לשאת באחריות על מעשיהם ולעשות צדק עם הנפגע.

חייש והאחים מיינ. תושבי יאטה. עבדו שלושת הפועלים מהמושב. השוטר העיר שוטרים המליצה להעמיד את שוטר המג"ב. עליו עשרה חודשי מאסר על תנאי, קנס

בשנת 1994 במושב עזריה שבישראל. שוטר מגייב, שהמושב לא היה בגזרת פעילותו, יצא עם שני פיקודיו וחבר נוסף לסלק את את הפועלים משנתם בדחיפות ובעיטות, סילקם מהחדר בו לנו, היכה אותם במהלך החיפוש על גופם, והמשיך להכותם לאחר שהעלה אותם על רכבו. בעמדת המגייב אליה הובאו השלושה נמשכה ההתעללות: השוטר היכה אותם באלה ודקר שניים מהם במזרק. לאחר כשעה הוסעו השלושה למחסום הקרוב ונצטוו לשוב לכפרם. המחלקה לחקירות חברו ואחד מפקודיו לדין פלילי. המוקד תיאם את הגעת שלושת הנפגעים ועדיהם לדיוני בית המשפט. בסוף 1999 מצא בית המשפט את שוטר המגייב בלבד אשם וגזר

נגישות לצדה

בשנה האחרונה נחסם כמעט לחלוטין המוצא היחיד שנותר לפלסטינים תושבי השטחים לעשיית צדק - הגשת תביעות פיצויים בבתי המשפט הישראליים. השפעתו של האיסור הגורף על כניסת פלסטינים לישראל על הכנת תביעות אלה וניהולן, והשפעתו של התיקון לחוק הנזיקין בנוגע לאחריות המדינה, שהתקבל בחודש יולי, על סיכויי התביעות להיות מובאות בפני בתי המשפט, נדונו בהרחבה בדו״ח הפעילות הקודם. 42 התיקון לחוק החל לתת את אותותיו בפניות המוקד לערכאות. המדינה ניסתה להחיל את הגדרתה המורחבת של

של 5,000 ש״ח ו־300 שעות שירות לתועלת הציבור. ב־2001 הגיש המוקד תביעת פיצויים כנגד שוטר המג"ב. בית המשפט פסק פיצויים בסד 12,000 ש״ח לכל אחד מהנפגעים. (תיק (10637

ג״ז, תושב העיר העתיקה בירושלים, צעד בחודש מאי 1996 לכיוון שער שכם. לאחר שחלף על־פני שלושה שוטרי מגייב שמע קול ירי, חש כאב עז במצחו והחל לדמם. ניסיונותיו של אחד משוטרי המגייב לעצור את הדימום לא צלחו וג״ז פונה לבית החולים הדסה, שם הוצא רסיס כדור ממצחו. לאחר ששוחרר מבית החולים והעיד בפני חוקר המחלקה לחקירות שוטרים, פנה ג"ז למוקד שעקב אחר חקירת המקרה. השוטר היורה הועמד לדין משמעתי, הורשע ונגזרו עליו קנס בסך 150 ש״ח ונזיפה חמורה. בספטמבר 1998 הגיש המוקד בשמו של ג"ז תביעת פיצויים כנגד השוטר וכנגד משטרת ישראל. בספטמבר שנה זו פסק בית המשפט פיצויים בסך 10,265 ש״ח לטובת ג״ז. (תיק 9887)

פעולה מלחמתית, כפי שמופיעה בתיקון לחוק, למפרע, ובכך לחסן עצמה בפני תביעות על פגיעות שהתרחשו לפני קבלת התיקון, תביעות המתבררות עדיין בפני בתי המשפט. ניסיון זה עומד בניגוד לחוק ולפסיקה, לא רק בישראל כי אם בכל שיטת משפט. בית המשפט עדיין לא פסק בעניין, אך מפסק דין שנתקבל בתיק המוקד משתמע כי החלה למפרע זו לא מתקיימת. למרות זאת מורגשת כבר באותו

^{42.} המוקד להגנת הפרט, דו"ח פעילות לתקופה ינואר-יוני .28-24 עמי 24-28.

פסק דין השפעתו העקיפה של התיקון לחוק: בית המשפט אמנם לא משתמש בהגדרה הכוללנית של התיקון לפעולה מלחמתית, אך הוא מרחיב את הגדרתו של בית המשפט העליון מהשנה.⁴³

ב-4 לספטמבר 1990, כאשר היה קייע במרכז כפר מגוריו, יעבד, הבחין בגייפ צבאי הנוסע מאחוריו ובשישה חיילים המתקרבים לעברו. הוא נורה בראשו בכדור מתכת מצופה גומי ואיבד את הכרתו. עת התעורר, מצא עצמו בבניין המינהל האזרחי ביעבד, שם טיפל בו איש צבא. עקב חשד לשבר בגולגולת הועבר קייע לבית החולים הדסה עין כרם בירושלים. למרות ידיעת צה"ל אודות האירוע, לא נערכה חקירה בעניין. ביוני 1997 הגיש המוקד בשמו של הייע תביעת פיצויים נגד מדינת ישראל. המדינה, בסיכומיה, טענה כי הגדרתה הרחבה של פעולה מלחמתית. כפי שהיא מופיעה בתיקון לחוק משנה זה, חלה גם על מקרה זה שהתרחש לפני 12 שנה. המוקד ביקש וקיבל אישור מבית המשפט להגיב לטענה זו, ושטח את הטיעונים המשפטיים כנגדה. השופט אמנם לא התייחס לטענת המדינה בפסק דינו, עובדה ממנה משתמע כי הגדרת החוק אינה חלה למפרע, אך דחה את התביעה, בין השאר, באמצעות הרחבתה של הגדרת פעולה מלחמתית מעבר לפסיקה הקיימת, באופן שאירועי יידוי אבנים באותו אזור קודם לירי הפכו את מפגש החיילים עם קייע לפעולה מלחמתית. (תיק 9630)

כחלק מסבך הדרישות אותן מציב התיקון לחוק בפני פלסטינים המעוניינים בהגשת תביעה בבתי המשפט בישראל, יהיה עליהם למלא ולשגר טופס מיוחד, לא יאוחר מ־60 יום ממועד האירוע בו נפגעו, הם או בני משפחתם. בטיוטת הטופס, ששפתו עברית, נדרשים הנפגעים לספק פרטי פרטים, כולל שמות עדים ומספרי תעודות הזהות שלהם.

אי מילוי אחד הפרטים, אף פרטים אותם לא יודעים הנפגעים, יכול לגרום לפסילת הטופס כולו. כמו כן נדרש כי משלוח הטופס ייעשה אך ורק בדואר רשום, עם אישור מסירה, לחטיבת תביעות וביטוח במשרד הביטחון, השוכנת בתל-אביב. מלבד העובדה כי דואר רשום ואישור מסירה אינם קיימים ביישובים הפלסטיניים כיום, הרי שהרשות אליה ממוען הטופס לא הסכימה, ככל שידוע למוקד, לפצות תושבים פלסטינים במהלך האינתיפאדה הנוכחית. האגודה לזכויות האזרח מגבשת בשיתוף פעולה עם המוקד מסמך עמדה בנושא.

גם במקרים בהם תיקון החוק לא יכול להשפיע על מהלך הדיון בבתי המשפט, מנסה המדינה להערים קשיים על הנפגעים בבואם לבסס את טיעוניהם.

בשנת 1996, עת היה מייס בן שנה וארבעה חודשים, אובחן אצלו סרטן הדם. הוא טופל בהצלחה בבית החולים הדסה וכששוחרר לביתו קיבלו הוריו, תושבי בית־אולא, הוראה להבהילו לבית החולים מיד כאשר חומו יעלה, שכן הטיפול שקיבל החליש את גופו וכל זיהום עלול להביא למותו. ב-28 לספטמבר אותה שנה עלה חומו של הפעוט והוריו ניסו להביאו לבית החולים. במחסום בית גיוברין עוכבו ההורים זמן ממושך, למרות תחינותיהם והצגת מסמכים רפואיים. לבסוף, הותר לאם ולתינוק לעבור אך כרבע שעה לפני הגיעם לבית החולים חדל הפעוט לנשום וכל הנסיונות להחיותו עלו בתוהו. תיק החקירה נסגר על־ידי צהייל כשנה לאחר מכן ללא שננקטו צעדים משפטיים כנגד חיילי המחסום. באוגוסט 1999 הגיש המוקד תביעת פיצויים כנגד מדינת ישראל בגין העיכוב במחסום ומותו של מ״ס.

במסגרת ההליכים בתביעה הגיש המוקד חוות דעת של מומחית להמטולוגיה ואונקולוגיה של ילדים מאוניברסיטת ייל שבארה"ב,

לפיה, אילו הובא הפעוט לבית החולים ללא דיחוי, חייו היו ניצלים. על־פי הדין החל בישראל, חוות דעת מומחה מחו״ל מחויבת באישור של נציג קונסולרי ישראלי כתנאי לקבלתה בבית המשפט. האישור מתייחס לאמינות החתימה על חוות הדעת ולדין הנוגע לאחריות הפלילית של המומחה בארצו, באם כלל דברי שקר בחוות הדעת. בקונסוליה הישראלית בניו־יורק לא קיים נוהל לאישור שכזה והקונסול סירב לטפל

בבקשת המוקד לאישור חוות הדעת. ועדה ממשלתית בישראל דחתה את בקשת המוקד להגיש את חוות הדעת ללא אישור. על מנת לצאת ממצב זה, בו רשות אחת לא מוכנה לנהוג על־פי הדין ורשות אחרת לא מוכנה לנהוג לפנים משורת הדין, עתר המוקד לבג"ץ ב־30 לאוקטובר שנה זו. (תיק 10638)

.24 שם, עמי 24.

"כל אדם זכאי לחופש תנועה ומגורים בתוך כל מדינה כל אדם זכאי לעזוב כל ארץ. לרבות ארצו. ולחזור לארצו."

הכרזה לכל באי עולם בדבר זכויות האדם, סעיף יג

עם תום שנת 2002 הפך המושג חופש תנועה לחסר משמעות בכל הנוגע לתנועתם של פלסטינים תושבי השטחים: מבתיהם אין הם יכולים לצאת מפאת העוצר המוטל חדשות לבקרים; מכפריהם ועריהם אין הם יכולים לצאת עקב המצור המקיף אותם בתעלות וערימות עפר; אל יישובים אחרים אין הם יכולים להגיע בשל המחסומים המוצבים בדרכים; לישראל אין הם יכולים להיכנס בגלל הסגר האוסר עליהם את חציית הקו הירוק; לרצועת עזה אין תושבי הגדה יכולים להגיע ואל הגדה אין תושבי הגדה יכולים להגיע בעקבות ביטול "המעבר הבטוח"; ולחו"ל רובם בעקבות ביטול "המעבר הבטוח"; ולחו"ל רובם לא יכולים לצאת בגלל התנאים הדרקוניים לא יכולים על מתן אישורי היציאה לירדן.

בנוסף לכך, בני משפחה של תושבי השטחים מחוץ לארץ לא יכולים לבקרם בשל סירובה של ישראל לאשר רשיונות ביקור לשטחים. כתוצאה מכך נפגעה יכולתם של הילדים ללמוד באופן מסודר, של הבוגרים לעבוד ולפרנס את משפחותיהם, של החולים והפצועים לקבל טיפול רפואי ושל המאמינים לקיים את מצוות הדת. הפניות שהתקבלו במהלך השנה האחרונה במוקד הקיפו את מגוון הפגיעות שגרמה שלילת חופש התנועה: עיכוב בפינוי פצועים, אספקת מים לא סדירה, אלימות במחסומים, ניתוק בין לכדי נישואין, מלגות לימודים שלא ניתנות למימוש והכשרות מקצועיות שלא ניתן להגיע למימוש והכשרות מקצועיות שלא ניתן להגיע אליהן, היו רק חלק מהן.

כניסה מחוץ לארץ

על פי צה״ל, הגדה המערבית ורצועת עזה היו ועודם שטח צבאי סגור, שאין יוצא ממנו ואין - בא אלא ע״פ שיקול דעת מפקד האזור

לבד ממקרים הומניטריים שאת הגדרתם איש אינו יודע. אדם שאינו רשום במרשם האוכלוסין הפלסטיני זקוק לרשיון ביקור על

מנת שיוכל להיכנס ולשהות בשטחים. הרשיון, התלוי באישור ישראלי, ניתן לפרק זמן מוגבל וככלל מותנה חידושו ביציאת האדם מהשטחים. אחד החריגים לכלל זה. שהושג בעקבות עתירות שהגיש המוקד לבג"ץ בתחילת שנות התשעים, נוגע לבני זוג של תושבים שקיבלו רשיוו ביקור ושהו בשטחים כמבקרים מ־1989 עד אוגוסט 1993: על־פי התחייבות המדינה בפני בית המשפט, בני זוג אלה רשאים לשהות באיזור כדיו במהלד הדיוו בבקשותיהם לאיחוד משפחות, רשיונות הביקור שלהם מוארכים לתקופות חוזרות של שישה חודשים, ומותר להם לצאת מן השטחים ולחזור אליהם ללא הגבלה. בקשותיהם של אותם בני זוג לאיחוד משפחות (קבלת מעמד תושב ועימו תעודת זהות פלסטינית) נהנות גם הן ממעמד מיוחד. מאז ספטמבר 2000 הקפיאה ישראל את טיפולה בנושא רשיונות הביקור ואלה ניתנים במשורה. במקרים הומניטריים. שאת הגדרתם איש אינו יודע. גם את הטיפול בבקשות לאיחוד משפחות הקפיאה ישראל, וכך נותרו בני זוג שאינם תושבים. הנשואים לתושב השטחים. ללא מעמד חוקי בביתם - תוקף רשיון ביקורם פג ובקשתם לקבלת תעודת זהות פלסטינית אינה מטופלת - כשסכנת גירוש מרחפת עליהם אם ייתפסו על־ידי חיילי צה״ל (ראו בדו״ח זה תחת גירוש "לא חוקיים"). אם ייצאו את השטחים יוחמר מצבם, כמצבם של בני זוג שיצאו בחודשי האינתיפאדה הראשונים מהשטחים ואינם יכולים לשוב אליהם: הם הסתמכו על כך שגם בעבר לא בוטל ההסדר בעניינם, ועל העובדה כי לא פורסם דבר בנוגע לביטולו. כך מצאו עצמם בעלים, נשים, אבות ואמהות הרחק מביתם, ללא יכולת לשוב לבני זוגם וילדיהם, וילדים איבדו באחת את אביהם או אימם. הקושי בהשגת אישורי יציאה מהשטחים החמיר את המצב והביא לכך שבני המשפחה אינם יכולים לראות זה את זה משך חודשים ואף שנים.

מתוך תצהירה של אם השוהה עם בנה הקטן בירדן כשנתיים, ללא יכולת לשוב לבעלה ולשני

ילדיה האחרים הנמצאים בגדה, תצהיר שצורף לעתירת המוקד בעניינה לבג״ץ (ראו להלן):

יאני... רוצה לחיות עם בעלי בבית משלנו -והבית קיים... וכבר חייתי בו והקמתי בו את משפחתנו. כעת אני מורחקת ממנו וכמו גולה. יילדיי הם... בסד הכל בני חמש ושבע. האם צריד להסביר מה אמא מרגישה כשאינה יכולה לראות את ילדיה! לא יכולה לחבק או לנשק אותם? לא יכולה לוודא בעצמה שהם אכלו כמו שצריך, או את האוכל שהתחשק להם? או שלמדו היטב, או אפילו שהם נקיים! אני גם לא חושבת שיש צורך להסביר את הצורד של הילדים באמא שלהם, ושאין תחליף לאהבת אם... הקשר היחיד שמתאפשר לנו הוא שיחות טלפון. אני משוחחת אתם בטלפון וכולנו בוכים. "...בני הקטן... מסרב לקבל את העובדה שהוא לא נמצא עם אביו. הוא מקנא בבני דודו עד כדי כד שהוא אימץ לעצמו את שם דודו במקום שם אביו. בלילה הוא מבקש ממני להרשות לו לישון ליד דודו, שהוא חושב שהוא אביו וקורא לו "באבא". כמוהו כמו בן דודו הקטן, שאכן ישן ליד אביו. כאשר אני מסרבת הוא בוכה בכעס, כי הוא לא מבין למה מונעים ממנו את הטובה הזאת בזמן שמרשים לבן דודו. הרי גם הוא רוצה אבא - אבא שהוא לא יכול לזכור איך הוא נראה כתוצאה מהפירוד הממושך, דבר שמחייב אותי להראות לו את תמונת אביו כל יום, כדי שהיא תיחקק בזכרונו כמה שאפשר."

במהלך השנתיים האחרונות לא צלחו נסיונות המוקד לשכנע את הרשויות כי מקרים אלה של משפחות שסועות מהווים מקרים הומניטריים בהם יש לאשר רשיון ביקור.⁴⁴ לא הועילו הטיעונים המשפטיים בדבר הזכות לחיי משפחה, הקיימת לבני הזוג, והזכות הקיימת לילדיהם

⁻⁴⁴ המוקד להגנת הפרט, דו"ח פעילות לתקופה ינואר-יוני 2001, עמי 12-12.

לגדול בתא משפחתי מוגן בביתם. גם הטיעון שסירוב למתן רשיון ביקור מהווה הפרת התחייבות המדינה בפני בג"ץ, לא הועיל.

1990 לחייע, תושב בית אולא, שם הקימו את ביתם. לזוג נולדו שלושה ילדים - הבכור בן שבע כיום והקטן בן ארבע. בני הזוג שייכים ל"אוכלוסיית הבג"ץ הראשונה" - לג"ע ניתן רשיון ביקור שחודש כל שישה חודשים ותושבות הקבע שלה לא היתה תלויה במכסה שנקבעה במשא ומתן בין ישראל לרשות הפלסטינית. במהלך השנים יצאה גייע מספר פעמים לבקר את הוריה ואחיה בירדן ושבה לביתה שבגדה. בינואר 2001, בעוד רשיון הביקור שלה בתוקף, יצאה ג"ע לירדן עם בנה הקטן ומאז לא הצליחה לשוב. באוגוסט ניסה חייע לצאת לירדן עם בנם הבכור, לבקר את אשתו ובנם הקטן, אך ישראל מנעה את מעברו. המוקד פנה בשמו ללשכת היועץ המשפטי של הגדה המערבית בבקשה דחופה לאשר

גייע, אזרחית ירדנית, נישאה בשנת

את יציאתו לירדן. חודשיים מאוחר יותר נתקבלה תשובה - הבקשה נדחתה יימטעמי ביטחון". שוב פנה המוקד לרשויות: לאשר רשיוו ביקור לאשה. או לחלופיו. להתיר יציאתו של הבעל לירדן. לאחר סחבת ממושכת נתקבלה תשובה, הדוחה את שתי האפשרויות. בנובמבר הגיש המוקד עתירה לבג"ץ בדרישה לאפשר את כניסת האשה והבן לגדה או לחלופין, הסדרת יציאות תכופות לירדן של הבעל. בינואר הודיעה המדינה כי "לפנים משורת הדין, ונוכח הנסיבות ההומניטריות הפרטניות החריגות של מקרה זה" הותרה כניסתם של ג"ע ובנה לגדה המערבית. (תיק 16159)

בעקבות העתירה ערכו הרשויות דיון עקרוני בנושא רשיונות הביקור. המוקד העביר לפרקליטות מסמך ובו פירט את עמדתו ואת הטיעונים המשפטיים התומכים בה, בנוגע לחידוש רשיונות הביקור והטיפול בבקשות לאיחוד משפחות. ממידע שהגיע למוקד עולה כי משרד הפנים מתנגד לחידוש הטיפול בנושא.

יציאה לחוץ לארץ

מאז ראשית הכיבוש, מותנית יציאתם לחוץ לארץ של פלסטינים תושבי השטחים באישורם של מפקדי כוחות צה"ל בגדה המערבית וברצועת עזה. שליטה זו נוצלה תכופות על־ידי ישראל ככלי ענישה או ככלי להפעלת לחץ לשיתוף פעולה. תושבים רבים שניסו לצאת דרך מעברי הגבול בגשר אלנבי וברפיח, הוחזרו כלעומת שבאו כיוון שהיו מנועי יציאה. כל שנותר להם לעשות הוא להמתין שישה חודשים, הזמן שקצב הצבא להגשת בקשה חדשה ליציאה, להמתין מספר חודשים נוספים לתשובה ולקוות כי הפעם תהיה חיובית ולא תותנה במפגש עם איש שב״כ.

במהלך מחצית השנה הראשונה גרמו פלישות

צה"ל לשטחי הרשות הפלסטינית לשינוי הן במספר הפניות שנתקבלו במוקד בנוגע לאישורי יציאה והן בנסיבותיהן - ירידה במספר הפניות ליציאה, שכן בתנאי המלחמה אין אדם עוזב את משפחתו; והמעט שפנו לסיוע בהסדרת יציאתם, עשו זאת בשל נסיבות שאינן סובלות דיחוי, כקבלת טיפול רפואי או קיום מצוות החאגי. על טיפולו של המוקד בפניות אלו ראו בדו״ח הפעילות הקודם. 45 עם התארכות שהיית צה"ל בשטחי הרשות, עלה מספר - הפניות בנושא והנסיבות אף הן השתנו ביקורי משפחה, לימודים וכיו״ב נוספו לנסיבות הרפואיות. צה"ל שב גם הוא להרגליו הישנים: עיכובים של כשנה במתן תשובות, כאשר

על־סמך התחייבות המדינה בעתירה לבג"ץ שהגיש המוקד ב־1992, זמן הטיפול בבקשה רגילה אמור להיות כחודשיים; ⁴⁴ התניית מתן האישור במפגש עם חוקר שב"כ כאמצעי לשיתוף פעולה; והתניית מתן האישור בהתחייבות ליציאה לזמן ממושך, מעין "גלות מרצון".

שייד ואחיו לא התראו זה 18 שנה. מאז 1997 נכשלו כל נסיונותיו של ש״ד לצאת לירדן יימטעמי ביטחון" - כנראה בשל מעצרו בשנת 1995 למשך שבעה חודשים. בינואר 2002 דרש המוקד מהרשויות לשקול את הבקשה לנוכח מידע עדכני, ולא אירועי העבר. שמונה חודשים לאחר מכן, באוגוסט, השיבו הרשויות כי לצורך המשך הטיפול בבקשה על ש"ד להתייצב במת"ק קדומים... יילפגישה עם קפטן שייי 47 וכי אם לא יתייצב יעוכב המשך הטיפול בבקשתו. דרישה זו של הרשויות באה למרות שהמוקד הבהיר כי תיאומי פגישות מעין אלו לא יבוצעו על־ידו וכי על הרשויות להשיב ללא כל התניות. ש"ד מסר כי נפגש בעבר עם חוקרי שב"כ. בנסיונותיו להשיג אישור יציאה, ואלה דרשו ממנו לשתף עימם פעולה - כאשר סירב איימו עליו כי יישאר מנוע יציאה. המוקד פנה ליועץ המשפטי בגדה המערבית, מחה על התניית התשובה בפגישה שכל תכליתה לחץ על ש״ד לשיתוף פעולה ודרש תשובה מוסמכת ומפורטת לגופו של עניין. בדצמבר הגיעה שוב דרישה למפגש עם "קפטן שי". הפעם החליט ש״ד לגשת למפגש מתוך תקווה קלושה שעצם נכונותו להיפגש תביא למתן האישור ולמפגש עם אחיו. עד ליום כתיבת הדו״ח לא מסרו הרשויות את תשובתן, שנה מאז נשלחה הבקשה. (תיק 15472)

א"פ, בן 29 מיאמון, התארס עם ל"ע, תושבת ירדן. על־מנת לממש את הנישואים היה על א"פ לצאת לירדן או לחלופין, היה על ארוסתו להיכנס לשטחים. מאחר שישראל

אינה מאשרת רשיונות ביקור מאז אוקטובר 2000 (ראו לעיל תחת כניסה מחוץ לארץ), ניסה אייפ לצאת לירדן עוד באוגוסט 2001 אד סורב "מטעמי ביטחוו". טעמים שלא היו קיימים קודם לכן, שכן עד אז יצא לירדן מספר פעמים. המוקד פנה לצה"ל בשמו באוגוסט. התשובת נתקבלה בנובמבר: על אייפ להתחייב בכתב כי לא ישוב לאזור, לביתו, לתקופה של שנתיים לכל הפחות וכי בזמן שהותו מחוץ לאזור לא יפעל כנגד מדינת ישראל. רק לאחר ההתחייבות ימשיכו הרשויות בטיפולן בבקשתו. באם יתחייב לכך, תיאסר על א״פ הכניסה לשטחים גם אם אחד מהוריו יחלה או ימות. לאחר ששקל את העניין החליט א״פ לא להתחייב עדיין. (תיק 17955)

א״ג זכה במלגה להמשך לימודיו לתואר שני במכון לאגרונומיה בכרתים, שהינו חלק מפרוייקט אזורי בשיתוף עם האיחוד האירופי וממומן על־ידי ממשלת יוון. מאחר שתושבי השטחים מנועים זה מכבר מלצאת לחו״ל דרך נתב״ג, שלח המוקד ב־6 לאוקטובר פנייה דחופה ללשכת היועץ המשפטי לגדה המערבית בבקשה לשקול את יציאתו של א״ג דרך ירדן ליוון. ב־22 לאוקטובר השיב צה״ל כי בקשתו של א״ג לצאת את האזור נוסף. המוקד פנה בשמו לפרקליטות המדינה נוסף. המוקד פנה בשמו לפרקליטות המדינה לשיקול מחדש - עד ליום כתיבת הדו״ח לא נמסרה כל תשובה. (תיק 16465)

יש והתערבות המוקד בעניינם של ״מנועי היציאה״ מביאה לתוצאות חיוביות - בין אם לאחר פנייה לצה״ל ובין אם לאחר פנייה

^{45.} המוקד להגנת הפרט, דו"ח פעילות ינואר-יוני 2002, עמי 32-32.

^{46.} בג"ץ 39/7793, **תורכי צאלח נ' מפקד כוחות צה"ל בגדה** המערבית, לא פורסם.

^{.47} ייקפטן" הוא כינויו של איש שב"כ בפי תושבי השטחים.

לפרקליטות המדינה - המניעה מוסרת והפונה יכול לצאת את השטחים.

בשנת 1999 הוחזר ע"ק. סגו מנהל בית ספר מטול-כרם, מגשר אלנבי, כאשר ניסה לצאת לירדן בדרכו לקיים את מצוות העלייה לרגל למכה. מאז פנה המוקד שלוש פעמים לצה"ל על מנת להתיר את יציאתו: בפעם הראשונה נדחתה הבקשה מפאת ״היותו ושל ע"ק] פעיל בארגון החמא"ס". בפעם השנייה התעכבה תשובת הרשויות כתשעה חודשים: מנוע "מטעמי בטחוו" ובפעם השלישית שוב נאסרה יציאתו בשל ״היותו פעיל חמא״ס״. באוגוסט 2002 פנה המוקד שוב ללשכת היועץ המשפטי בגדה המערבית ובספטמבר, פחות משבוע לאחר שנשלחה הבקשה ויותר משלוש שנים בהן לא הותרה יציאתו של ע״ק מהגדה, נתקבלה התשובה כי אין מניעה ליציאתו. (תיק 14135)

גייא התקבל ללימודי דוקטורט בפקולטה ללימודי האיסלאם שבאוניברסיטה הירדנית ברבת עמון. הוא נרשם לסמסטר הלימודים הראשוו שהתחיל ב־15 לאוקטובר. אד כאשר ניסה לחצות את גשר אלנבי מנעה ישראל את יציאתו והוא נאלץ לדחות את מועד תחילת לימודיו לדצמבר. המוקד הפנה בנובמבר בקשה דחופה ליועץ המשפטי של הגדה המערבית להתיר את יציאתו לירדן. ב־1 לדצמבר נתקבלה התשובה: מנוע "מטעמי ביטחון". לאחר שג"א הצליח לדחות בכחודש את תחילת לימודיו, פנה המוקד לפרקליטות המדינה. תחילה השיב היועץ המשפטי לגדה המערבית כי בקשתו של ג״א נדחתה שוב, אולם עדכון נתקבל מפרקליטות המדינה: גורמי הביטחון הסירו את התנגדותם וכך יוכל גייא להתחיל את לימודיו בירדן.

(מיק 23312)

מעבר מהגדה לרצועה

בהסכמי אוסלו נקבע כי הגדה המערבית ורצועת עזה הן יחידה טריטוריאלית אחת. אולם גם כאשר פעל ״המעבר הבטוח״, שקישר בין הגדה המערבית לרצועת עזה, לפני תחילת האינתיפאדה, רבים מתושבי שני האיזורים לא יכלו לנוע ביניהם - המעבר הותנה בקבלת כרטיס מגנטי והיעדר מניעה בטחונית. מאז תחילת האינתיפאדה הנוכחית, מנעה ישראל את מעברם של תושבים בין הגדה לרצועה באופן גורף. הסדרת המעבר בין שני חלקי ארץ שהמרחק בניהם קילומטרים ספורים מתמשכת חודשים רבים, זאת למרות פסיקת בג"ץ בעתירת המוקד נגד גירושם של שלושה מתושבי הגדה לעזה, פסיקה שאימצה את עמדת המדינה בדבר היות הגדה והרצועה יחידה טריטוריאלית אחת (ראו תחת גירוש).

בנובמבר 2001 נחתם חוזה הנישואין בין לייא, תושבת הגדה, לה״ק, תושב רצועת עזה. טקס הנישואין אמור להיערך בבית החתן, ולשם כך על הכלה ואמה להגיע לרצועה. שתי הנשים פנו ארבע פעמים למת״ק בבקשה להסדרת כניסתן לעזה, ונענו בשלילה. בשל כך לא נקבע מועד לטקס. בדצמבר 2001 פנה המוקד בעניינן לצהייל. בפברואר 2002 התנו הרשויות את הסכמתן למעבר השתיים בהתחייבות בכתב של האם שהיא ובתה יצאו את הגדה וישובו אליה יחד - למרות שכך לא יוכלו לייא והייק לקיים חיי נישואין. למרות תנאי זה החליטו האם ובתה כי הן מוכנות להתחייב לכך, כדי לקיים את טקס הנישואין בהקדם. התשובה נשלחה לצה"ל, אך טיפול הצבא התעכב ובחודש מרץ פלש צה"ל לשטחי הרשות והבקשה לא

טופלה כלל. ביולי פנה המוקד לפרקליטות המדינה בבקשה לאפשר את המעבר, שאושר כחמישה חודשים קודם לכן. במשך שלושת החודשים הבאים לא נתקבלה כל תשובה על פנייה זו. ל"א זומנה לחקירת שב"כ במת״ק. ולאחריה זומנה שוב ושוב על־מנת לקבל את היתר המעבר, ובכל פעם הושבו פניה ריקם. בנובמבר 2002 נתקבלה תשובה: המוקד נדרש לפנות לקצין מסוים במת"ק חברון כדי לתאם מועד מדויק למסען של האם ובתה - אולם נסיונות המוקד, הבת ואף קציני צה"ל עצמם לתאם מועד זה עם המת״ק, לא צלחו. במהלך דצמבר נפטר אביה של ל"א ולכן לא יכלה האם ללוותה. המוקד פנה לרשויות: להתיר לאח להחליף את האם. צהייל התיר ללייא לצאת לעזה ב-19 לינואר 2003, למעלה משנה מאז הפנייה הראשונה, אולם נאסרה יציאת האח. בייאושה. החליטה ל"א לצאת לבדה לעזה. אחיה, הנמצא בירדן, אמור להגיע לרצועה דרך מצרים, כדי שקרוב משפחה יוכל להיות לצידה בטקס הנישואין, כמקובל. (תיק 16755)

גם כאשר המעבר בין הרצועה לגדה נדרש בשל כשל של הרשויות הישראליות, אין הן ממהרות לתקן את המצב. למוקד הגיעו פניות של מספר עצירים, תושבי הגדה, ששוחררו לרצועת עזה, בניגוד להתחייבות המדינה בעתירת המוקד לבג"ץ בנוגע לתנאי המעצר במחנה עופר (ראו תחת זכויות כלואים: תנאי מעצר). נסיונות המוקד לאפשר את חזרתם לבתיהם בגדה לא צלחו עד כה.

ח״כ, תושב רמאללה הנשוי לתושבת רמאללה, נעצר ב־3 למרץ בגשר אלנבי כשביקש לצאת לירדן. הוא הוחזק במעצר משך יום אחד בכלא אשקלון והועבר לרצועת עזה - זאת משום שבצד הישראלי הוא רשום כתושב עזה, למרות ששינה את מענו בתעודת הזהות שלו עוד בשנת 1998. ח״כ פנה למוקד לאחר שישה חודשים במהלכם ניסה להסדיר שובו לאשתו ולביתו ברמאללה. לאחר פנייתו, ביקש המוקד את התערבותה של לשכת היועץ המשפטי לגדה המערבית. עד לכתיבת דו״ח זה לא נתקבלה עדיין תשובה. (תיק 23309)

סגר

מאז מלחמת המפרץ ב־1991, נאסר על תושבי השטחים להיכנס לשטח ישראל ומזרח ירושלים, אלא בהיתר כניסה. עד לשנת 1993 הנפיקה ישראל היתרים רבים לתקופות ממושכות יחסית, אולם בעקבות פיגוע במרץ 1993 הטילה סגר כללי על השטחים שנמשך עד היום - מחסומים הוצבו לאורך הקו הירוק על־מנת למנוע מפלסטינים ללא היתרים להיכנס לישראל והאישורים, שהתנאים לקבלתם לא היו ידועים למבקשים אותם, ניתנו במשורה. מאז אוקטובר 2000 לא ניתנים אישורי כניסה לישראל, למעט מקרים חריגים במיוחד או לישראל, למעט מקרים חריגים במיוחד או יהקלות", שמבוטלות תוך זמן קצר בדרך כלל,

המתירות את כניסתם לישראל של כמה אלפי פועלים, בהתאם לצרכי המשק הישראלי. מי שנתפס בישראל ללא אישור כניסה, מסתכן במאסר ובאי־יכולת לקבל אישור כניסה או אישור תנועה אחר בעתיד, עקב הרשעתו בפלילים. רוב הפונים למוקד בעניין הסדרת כניסתם לישראל עושים זאת כאשר הנסיבות מחייבות זאת, באין חלופה אחרת בשטחים.

נ״ת, ילדה בת שש מכפר ג׳מאל, נפצעה בעינה בתאונה בבית. עוד באותו יום הועברה באמבולנס לבית החולים סנט ג׳ורג׳ בירושלים, ועברה שם ניתוח. לשם הצלחת

הטיפול היה על ניית לשוב לבית החולים לביקורת תקופתית. לביקורת הראשונה, שנקבעה לחודש מאי, לא יכלה ניית להגיע שכו חיילי המחסום ביציאה מכפרה לא התירו לאמבולנס לעבור. ביוני, יום הביקורת החדש, נאסר שוב על האמבולנס לעבור. מועד ביהורת חדש נהבע לאוגוסט. שלושה חודשים לאחר המועד המקורי. הוריה של ניית פנו למוקד בבקשה להסדיר את יציאתם מהכפר, מעברם בגדה וכניסתם לירושלים. המוקד פנה למינהל האזרחי שאישר לניית ואביה להגיע לבית החולים. בספטמבר. לקראת מועד הביקורת הבא, פנה האב שוב למוקד. שוב הצליח המוקד להשיג את האישורים הנדרשים, אולם מפאת העוצר שהוטל על כפר גימאל בימים שקדמו למועד הביקורת, לא יכול היה האב להגיע למת״ק ולקחת אותם. (תיק 18011)

לעתים פניות המוקד לרשויות לא נושאות פרי גם כאשר מדובר בעובדים של ארגון זכויות אדם שמניעת כניסתם לישראל פוגעת בפעילות הארגון - למרות התהדרותה של ישראל בחופש הפעולה המלא אותו היא מעניקה לארגוני ⁴⁸

מאז פברואר 2002 משמש ע״ד, עיתונאי תושב טובאס, כעובד שטח של ״בצלם״. עובדי השטח של ״בצלם״ מתעדים, כידוע, הפרות ז״א בשטחים והכשרתם היא אבן יסוד בפעילות הארגון. חשיבות פעילותם עלתה עוד מאז נאסר

על ישראלים להיכנס לשטחי הרשות הפלסטינית. מאז תחילת האינתיפאדה לא יכלו עובדי השטח להגיע באופן שוטף למשרדי הארגוו בירושלים ולכו החליט "בצלם" לקיים ימי עיון מרוכזים לעובדיו. באוקטובר 2001 התקיימה השתלמות ראשונה. עובדי השטח. שהם תושבי השטחים. קיבלו אישורי כניסה לישראל. לקראת ההשתלמות השנייה, באוקטובר 2002, פנה "בצלם" שוב לרשויות בבקשה להסדיר אישורי כניסה לעובדיו, אולם כניסתו של ע"ד לא אושרה בנימוק יחיד: השב"כ אינו מאשר. "בצלם" פנה למוקד, שפנה לפרקליטות המדינה: לאפשר את השתתפותו של ע״ד בימי העיון. הפרקליטות העבירה את הפנייה לצהייל, שהשיב כי על סמך מידע מודיעני חסוי ע״ד הוא פעיל חזית עממית, חשד שע"ד מכחיש מכל וכל: מלבד מעצר קצר על שהייה בלתי חוקית לפני כעשר שנים, ומלבד החרמת מצלמתו עת שוחח עם עיתונאים על הרג אחיינו ב־14 לאוגוסט, כאשר צהייל כפה על האחיין השתתפות ביינוהל שכןיי, עייד מעולם לא נעצר או נחקר. ההשתלמות השנייה התקיימה כמתוכנן, ללא ע"ד. לקראת ההשתלמות השלישית, בדצמבר, אסר הצבא על כניסתם לישראל של ע״ד ושני עובדי שטח נוספים. המוקד עתר לבגייץ בשם עייד ו"בצלם", ובמקביל פעל לאישור כניסתם של שני העובדים הנוספים. העתירה נדחתה על-ידי בית המשפט וכניסתם של שני העובדים הנוספים לא אושרה. **(תיק** (23038

מחסומים

למעלה מ־300 מחסומים מוצבים ברחבי הגדה המערבית.⁴⁹ חלקם קבועים, בעיקר אלה שבכניסה לישראל ולגושי ההתנחלויות, וחלקם מוצבים במקומות שונים לפרקי זמן

שונים - מחסומי פתע. המחסומים יצרו משמעות חדשה למושג דרך - לא עוד מדידת המרחק הפיזי של הכביש המוביל ממקום למקום, אלא מספר המחסומים

המוצבים לאורכה. כל מחסום יוצר עיכוב של שעות רבות, שבמהלכן חשופים הפלסטינים להשפלות והתעמרויות מצד החיילים ובאין הנחיות ברורות, ההחלטה מי יעבור ומי לא נותרת בידי החיילים במחסום ונעשית לרוב באופו שרירותי.

מחודש מרץ טיפל המוקד בכ-500 פניות של תושבי השטחים ונציגי ארגונים שונים, לאפשר מעברם של מי שעוכבו שעות רבות ולמתן את התנהגות החיילים. פניות המוקד למינהל האזרחי, למת"קים השונים ולחיילים בשטח, הניבו לרוב תוצאות, אך בדרך כלל רק לאחר זמן רב. המוקד המשיך לטפל במקרים בהם ביקש הפונה, גם לאחר שעבר במחסום, לפעול לחקירת המקרה ולהעמדת האחראים לו לדין, או במקרים שהטיפול לא הסתייע.

נ״ג, נכה תושב ירושלים, אשתו ושמונת ילדיו, ניסו לעבר במחסום קלנדיה. אחד החיילים פתח את דלת מכוניתם, לקח את הקביים המשמשים את נ״ג והחל לשחק בהם. בקשותיו של נ״ג להחזיר לו את הקביים לא הועילו ובמשך כשעה המשיך החייל להחזיקם אצלו. רק לאחר התערבות המוקד הוחזרו הקביים לנ״ג וניתן לו לעבור במחסום. (תיק 656ח)

ב־3 לאוקטובר עוכב במחסום חוארה אמבולנס ובו יולדת, בדרכה לניתוח קיסרי. האמבולנס הגיע למחסום ב־10:20 אך עד ל־10:50 לא הותר מעברו. נהג האמבולנס פנה למוקד. פנייה למינהל האזרחי הביאה למעבר האמבולנס ב־11:10. (תיק מ403)

ב־22 לאוקטובר, אחר הצהריים, נתקבלו במוקד פניות של תושבי ירושלים שעוכבו במחסום קלנדיה, בדרכם חזרה לביתם -המחסום נסגר ונפתח חליפות ומעבר המכוניות והאנשים התנהל באיטיות רבה

שיצרה תורים ארוכים. מאחר שהמחסום אמור להיסגר בשעה 19:00, גבר הלחץ בקרב הממתינים. עם הפנייה הראשונה, ב־17:10, פנה המוקד למינהל האזרחי. שהבטיח כי ניתנה הוראה לחיילי המחסום להעביר את כל תושבי ירושלים לפני סגירתו. אולם עד השעה שבע נותרו עדייו 15 מכוניות ירושלמיות. בהן חולים וילדים, מעבר למחסום. רק בשעה 21:25 התחילו החיילים להעביר את המכוניות. שחלקו המתינו שם יותר מחמש שעות. מעבר כלי הרכב היה איטי ביותר החיילים חייבו כל נהג לתת להם קופסת סיגריות ומצית. רק אז איפשרו לחצות את המחסום. נהג שסירב, נאסר עליו המעבר ונאמר לו לחכות לבוקר המחרת. אחד מהפונים למוקד אכן סירב, ולמרות מאמצי המוקד, שנמשכו עד חצות הלילה, לא הותר מעברו. בירורי המוקד העלו כי דרישת השוחד מצד החיילים אינה דבר נדיר - יום קודם דרשו החיילים 50 ש״ח מכל נהג ובמקרים אחרים דרשו מזון ושתייה. מאמצי המוקד לשכנע מי מביו הפונים להגיש תלונה עלו בתוהו - כולם חששו מנקמת החיילים אם יתגלה שהתלוננו. (תיק מ464)

ב־21 לאוגוסט בשעה 15:30 לערך הגיעו בני הזוג א' ותינוקם בן תשעת החודשים למחסום קלנדיה, בדרכם חזרה לביתם בכפר עקב. היה זה יום חם והאב, ה"א, ביקש מהאנשים שעמדו לפניו בתור למחסום לעבור לפניהם. האנשים הסכימו. אחד החיילים ניגש לאב ושאלו מדוע הוא נדחף בתור, לקח את תעודות הזהות של בני הזוג (כפר עקב נמצא בתחום שיפוטה של ירושלים ותושביו תושבי ישראל) והודיע כי לא יוכלו לעבור תושבי ולא יקבלו בחזרה את תעודותיהם.

^{48.} ראו סעיף 588 לדו״ח שהגישה ישראל לוועדה לזכויות האדם של האו״ם.

^{.49} הארץ, 3.11.02, עמי 4ב.

ה״א ענה כי ישובו לסוף התור וביקש את התעודות. החייל קרא אז לחבריו, אחז בצווארו של ה״א ומשך אותו עימו. אשתו שאלה את החיילים מדוע ולאן הם לוקחים את ה״א, אולם אחד מהם דחף אותה והיא נפלה לקרקע עם תינוקה. כשקמה, בעזרת האנשים שסביבה, הודיע החייל שהחזיק בצווארו של בעלה כי כל עוד לא תעזוב את המחסום, לא ישוחרר בעלה. גם לאחר שעזבה אשתו את המחסום, המשיכו החיילים להחזיק בבעל: הושיבו אותו לצדם

בשמש, לא שעו לבקשותיו לשבת בצל ובמשך ארבע השעות בהן ישב כך, חבטו בו והשפילו אותו. פניות להפסקת ההתעללות, שהופנו למשטרה ולמתייק בבית־אל, לא הועילו, כיוון שאירועים כאלה אינם בתחום סמכותם. אשתו של הייא הגיעה למוקד ותלונה נשלחה לצהייל - לחקור את האירוע ולוודא שעיכובים והתעמרויות מעין אלו לא יישנו. תגובה לא נתקבלה עד ליום כתיבת הדוייח.

(תיק 22489)

מצור

המצור שמטיל צה״ל מאז שנת 2000 על רבים מהיישובים הפלסטיניים בשטחים. מושג באמצעות הקמת מחסומים סביבם: פיזיים -תעלות, קוביות בטון, ערימות עפר וגדרות ומאוישים - בטנקים ובנגמיישים. לעתים לא מותיר צהייל אף לא כביש גישה אחד פתוח ליישוב הנצור, בניגוד להתחייבותו בפני בג"ץ. 50 כלי רכב לא יכולים לעבור את המחסומים הפיזיים ומעוכבים במחסומים המאוישים, שלעתים אסור המעבר בהם משך ימים. חציית חלק מהמחסומים הפיזיים ברגל אפשרית, אך תוך מאמצים קשים וסיכון חיים, אם סיור צבאי עובר במקום. במהלך השנה האחרונה הוחרף המצב: המצור הוטל על יישובים נוספים והתהדק באלו שעליהם כבר הוטל בעבר. פגיעתו של המצור קשה יותר ביישובים קטנים, התלויים ביישובים אחרים לאספקת שירותים חיוניים. באין רופא, בית ספר, מקורות תעסוקה או מחסני מזון - משתק המצור את מהלך חייהם של התושבים.

אזור המוואסי, בו מתגוררים כ־8,500 פלסטינים, הוא מובלעת פלסטינית בדרום רצועת עזה המוקפת בהתנחלויות של גוש קטיף. תושבי המוואסי תלויים במרכזים

העירוניים ברצועה הן לקבלת שירותים רפואיים. כלכליים וחינוכיים והו מבחינה חברתית ותרבותית וגישתם מהאזור ואליו הוסדרה בהסכם בדבר רצועת עזה ואזור יריחו משנת 1994. ב־12 למאי 2002 הטיל צה"ל מצור על המוואסי. טיפול המוקד בפנייה זו במהלך החודשים מאי ויוני תואר בדו״ח הפעילות הקודם. 51 בחודש יולי התברר כי ההקלות שהשיג המוקד במעבר מהאזור ואליו צומצמו וכי המצב מחמיר: אמבולנסים מעוכבים משך שעות, מחקלאים נמנע להשקות את שדותיהם, תיקונם של בורות מים לא מתאפשר, אספקת המזון פוחתת ובקשות כניסה ויציאה המופנות למת״ק אינן מטופלות כלל. שוב פנה המוקד לצה"ל - לקבוע תנאי מעבר שיאפשרו ניהול חיים תקינים. במקביל פעל המוקד להסדיר את יציאתם וכניסתם של הפונים:

ס״ש אושפז ב־13 לאוקטובר בבית החולים האירופי בחאן יונס עקב חולשה קשה. מאז הידרדר מצבו ובסוף החודש היה על ערש דווי. אמו ואחיו, תושבי המוואסי, ביקשו להיות לצידו בשעותיו הגורליות. ב־27 לאוקטובר פנה המוקד ללשכת היועץ המשפטי לרצועת עזה. בו ביום הותרה יציאתם.

חמישה תלמידי תיכון, בני 16-17, שביתם במוואסי, יצאו באוקטובר לבית ספרם שבחאן יונס. צה״ל אסר על חזרתם לבתיהם. מאז מנסים הנערים לחזור ולנים, חלקם אצל קרובים וחלקם בבתים נטושים. במהלך נובמבר-דצמבר פנה המוקד בעניינם מספר פעמים לצה״ל, אך ללא הועיל. בתחילת חודש ינואר 2003 פנה המוקד לפרקליטות ב-17 לינואר, כארבעה חודשים מאז ראו את הוריהם ואחיהם, הותרה כניסת חמשת התלמידים, אולם יציאתם חזרה לבית ספרם עדיין לא הובטחה. המוקד פנה לפרקליטות על-מנת להסדיר זאת. (תיק 17845)

כ״פ יצאה את המוואסי לחתונת אחיה בחאן יונס בתחילת אוקטובר. כאשר ניסתה לשוב לביתה גילתה כי המחסום סגור ואין ביכולתה לשוב. ב־19 לאוקטובר, לאחר שניסתה לחצות את המחסום שלוש פעמים, פנה בעלה למוקד. בהמשך היום התברר כי מדובר בקבוצה גדולה של נשים וילדים שמנסים מזה שבועיים לחזור לבתיהם. המוקד פעל אצל צה״ל במהלך כל אותו יום ובשעות אחר הצהריים נמסר כי רק למחרת יפתח המחסום. מדוע למחרת ולא באותו יום - לא נתקבלה תשובה. למחרת נפתח המחסום וכ״פ שבה לביתה. (תיק 1544)

אחת התוצאות הקשות של המצור המוטל על יישובי הגדה המערבית, היא מחסור חמור במים ב-281 יישובים פלסטיניים שאינם מחוברים לרשת המים ותלויים באספקת מים במכליות המגיעות מהערים הקרובות. מאז הטלת המצור סובלים כ-200 אלף תושבי יישובים אלה ממחסור חמור במים, במיוחד בקיץ, עת מתייבשים רוב בורות המים: המחסומים הפיזיים מונעים מעבר המכליות ומאריכים את דרכן והמחסומים המאוישים, כאשר מותר בהם מעבר כלי רכב, גורמים לעיכובן.52 מתוך כך

יורדת כמות המים המסופקת ליישובים ועולה מחירם - זאת בזמן שחלק ניכר מתושביהם מצוי מתחת לקו העוני. המצור הממושך הביא לכך שתושבי היישובים הללו מתקיימים על כמות מים הנופלת מהמינימום הנדרש (50 ליטר לנפש ליום), וכאשר אין המכליות מגיעות, משתמשים במים באיכות ירודה המסכנת את בריאותם.⁵³ למוקד הגיעו במהלך חודשי הקיץ עשרות פניות מתושבי כפרים ונהגי מכליות מים, לאפשר להם לעבור במחסומים. המוקד טיפל בפניות באופן פרטני וכן פנה לרשויות בדרישה להביא לפתרון עקרוני של מצוקת במים באותם כפרים.

בבית פוריק, מדרום מזרח לשכם, 8,000 תושבים וכ־15,000 ראשי צאן ובקר. בחודשים יולי־אוגוסט טיפל המוקד במספר פניות שנגעו לעיכוב מכליות המים לכפר במחסומים המאוישים ולחסימות בלתי עבירות של דרכי גישה נוספות. בחלק מהמקרים הצליחו המכליות להגיע לכפר, לאחר עיכוב של שעות או ימים. במקרים אחרים לא הצליחו כל המכליות להגיע ליעדן. עד להטלת המצור על הכפר הגיעו מכליות המים משכם חמש פעמים ביום. בקיץ 2002, כשלא היו עיכובים מיוחדים, הצליחו המכליות להגיע לכפר פעמיים ביום. בצר להם הרחיקו תושבי הכפר קילומטרים רבים ברגל על-מנת למצוא בורות מים ישנים בהם עוד נותרו מעט מים מעופשים. ב-4 לספטמבר פנה המוקד ליועץ המשפטי לגדה המערבית בבקשה להסדיר באופן מיידי את תנועת מכליות המים אל בית פוריק והכפרים בסביבתו. לאחר חמישה ימים הגיעה תשובה: "למעט מספר אירועים

^{50.} בג"ץ 3637/01, שקארנה ואח' נ' מפקד כוחות צה"ל בגדה המערבית, תק-על 2002(1),249.

^{51.} המוקד להגנת הפרט, דו"ח פעילות ינואר-יוני 2002, עמי 30-13.

^{52.} בצלם, מים עד נפש מצוקת הכפרים ללא רשת מים, דף מידע, יולי 2001.

^{.53} הארץ, 16.10.02, עמי 1ב

ספורדיים" מתאפשר מעברן של מכליות המים על בסיס יומי, ולכן אין בסיס לטענות המים על בסיס יומי, ולכן אין בסיס לטענות שהעלה המוקד. בניגוד לתשובת הרשויות, התברר כי המצב החמיר: מספר הפניות למוקד גדל והפעם כללו גם החרמת תעודות הזהות של נהגי המכליות ומפתחותיהן. המוקד פנה שוב לרשויות וביקש לבדוק את הנושא מחדש. בתשובה שנתקבלה הפעם נמסר, כי לאחר בדיקה מחדש ודיון מעמיק בסוגיה החלט להסיר אחת מהחסימות הפיזיות

באחת הדרכים לכפר ולהציב במקומה שער שייפתח על־ידי חיילים, פעולה שתקצר את דרכן של המכליות משכם וכן לאפשר לתושבים עצמם, באישור צה״ל, לפתוח מחסום שמוצב בהמשך אותה דרך, כדי לאפשר למכליות להגיע לכפרי הסביבה. בבדיקה שערך המוקד עם ראש הכפר התברר כי אכן בוצעו השינויים וכי מאז לא היו בעיות באספקת המים. (תיקים ח164 ואח׳,

עוצר

במהלך פלישות צה"ל לשטחי הרשות בחודשים פברואר, מרץ ואפריל, הוטל עוצר בכפרים ובערים אליהם נכנסו כוחות צה"ל. מאז הפלישות לערי הגדה בסוף יוני ועד לסוף ספטמבר, היו רוב הערים תחת עוצר יותר מ־70% מהזמן. הפגיעה הקשה ביותר היתה בשכם - משד 80 ימים הוסר בה העוצר למשד אישובים הוסר העוצר 54 ברוב היישובים הוסר העוצר 75 לשעות ספורות בכל יום, בכל פעם בשעות אחרות. אלא שגם אז לא ניתן היה לצאת מהבית לבטח, כיוון שהעוצר הוחזר לעתים מוקדם מהצפוי ותושבים אשר שהו באותה עת מחוץ לבתים נחשפו לסכנת ירי של חיילים. העוצר משבש את מהלך החיים בכל מקום בו הוא מוטל: היציאה לעבודה, ללימודים ולמכולת הופכת לבלתי אפשרית, ופינוים של יולדות, חולים ופצועים הופך למבצע מסובך ומסוכן. בד"כ מוטל העוצר בפתאומיות, ללא שניתן זמן לתושבים להתארגן. על השפעת העוצר על חיי התושבים וטיפול המוקד בנושא, ראו בדו״ח הפעילות הקודם.55

ב־8 לדצמבר, ב־16:00 לערך, הטיל צה״ל עוצר על שלושה כפרים באזור יריחו בעקבות, לפי צה״ל, יידוי אבנים. האיכרים, שהיו אותה עת בשדות, הוכו והוכנסו בכוח

לבתיהם ולרועים לא ניתנה אפשרות להכניס את צאנם לדיר. המוקד יצר קשר עם קצין הקישור באזור, בדרישה להתערבותו -החיילים איפשרו אז לאיכרים לאסוף את היבול ולרועים לאסוף את עדריהם. (תיק ה630)

חוסר האפשרות לנהל חיים בסיסיים ביותר תחת עוצר כה ממושך, הביא לכך שהתושבים החלו לשבור את העוצר ולצאת מבתיהם על־מנת להשיג מזון, מים ותרופות. הפרות העוצר האישיות הפכו להמוניות בשבוע האחרון לחודש ספטמבר, עת, במקביל למצור צה"ל על המוקטעה ברמאללה, יצאו המונים לרחובות הערים, שהיו נתונות תחת עוצר מלא לרגל חגי תשרי. בהפגנות מחאה. 56 מאז החלו תושבי הערים לשבור את העוצר באופן שאיפשר, לא בסדירות, פתיחת בתי הספר ומוסדות המימשל המקומי, כמו גם המאפיות ובתי המסחר. למרות זאת נוכחות העוצר נשארה מכרעת: הוא מוטל כענישה קולקטיבית לאחר פיגועים ויידוי אבנים, או כמניעה קולקטיבית כאשר קיים מידע, לטענת צה״ל, על פיגוע קרב, או בזמן חג ומועד יהודיים. נכון ליום כתיבת דו״ח זה, ממשיכות ערי הגדה לספוג שעות עוצר ⁵⁷. רבות

יש וזמני הטלת העוצר והסרתו אינם נמסרים לאוכלוסייה - אם יצאו בזמן העוצר, הם מסתכנים בחייהם שכן לעתים יורים בהם החיילים אש חיה או רימוני גז. מי שנתפס מחוץ לביתו בשעת העוצר נענש בהחרמת תעודת הזהות ומפתחות רכבו, שלרוב לא מוחזרים. ללא תעודת זהות לא יוכל אדם לצאת מביתו גם עם הסרת העוצר - אם ייתפס ללא התעודה, הוא צפוי למעצר.

ב־12 לאוקטובר היה אזור אלפחס - שבין קרית ארבע לחברון - תחת עוצר. כ־15 נהגי מוניות מחברון נעצרו בבוקר על־ידי חיילים, שלקחו מהם את תעודות הזהות ומפתחות רכביהם ועזבו את המקום. המוקד

פנה הן למינהל האזרחי והן למת״ק בחברון.
הגורמים הללו סירבו להתערב, כיוון שמדובר
במפרי עוצר. לאחר יומיים גררו בעלי
המכוניות את רכביהם מהמקום. למרות
שהמוקד מסר לצה״ל את מספרי הגייפים
הצבאיים בהם נסעו החיילים שלקחו את
המפתחות ותעודות הזהות, הם לא נמצאו
על־ידי הרשויות. (תיק מ434)

^{.54} הארץ, 9.9.02, עמי 6א.

^{.55} המוקד להגנת הפרט, דו"ח פעילות ינואר-יוני 2002, עמ' 29-36.

^{.56} הארץ, 23.9.02, עמי 4ב.

^{57.} נתונים מעודכנים על שעות העוצר מופיעים באתר הסהר www.palestinercs.org, האדום

"לא יהיה אדם נחון לעינויים, ולא ליחס או לעונש אכזריים, בלתי אנושיים או משפילים." "לא ייאסר אדם. לא ייעצר... באופו שרירותי."

הכרזה לכל באי עולם בדבר זכויות האדם, סעיפים ה, ט

במהלך השנה האחרונה עצר צה"ל אלפי פלסטינים. נכון לסוף חודש דצמבר הוחזקו בידי ישראל כ־4,500 מתושבי השטחים, כאלף מהם במעצר מינהלי וחלקם ללא צו מעצר חוקי, זאת למרות שכיום עומדים לרשויות 12 יום מאז המעצר להחליט על גורלו של העציר - למעצר מינהלי, למעצר לצרכי חקירה או להגשת כתב אישום ומעצר עד תום ההליכים - לפני שיובא בפני שופט, בהתאם להחלטה. אלפים נוספים נעצרו באופן שרירותי, הוחזקו ימים ושבועות ושוחררו. המעצרים ההמוניים שבוצעו על־ידי צה״ל בחודשים מרץ ואפריל, עת פלש לשטחי הרשות, הצטמצמו מעט: במקום עשרות עצורים ביום נעצרו עשרות בשבוע. 58 מערכת איתור העצירים של צה"ל קרסה; במחנה עופר ובכלא קציעות, שנפתחו כדי לקלוט את אלפי העצירים

שמתקני הכליאה הקיימים לא יכלו להכיל, שררו תנאים בלתי אנושיים ומשפילים ועד היום לא ניתו לעצורים בהם לפגוש את בני משפחתם; מתקני מעצר מאולתרים הוקמו בניגוד לחוק בשטחים, ונודע על מתקן חקירות סודי של השב"כ בישראל. פעילות המוקד מול הרשויות לא הביאה בדרך כלל לשיפור בנושאים אלה ורק פנייה לבג"ץ הניעה אותן לפעול: חיוב המדינה בהוצאות על־ידי בג"ץ הביא לשיפור במערך האיתורים; פסיקת בגייץ בעתירה בעניין תנאי המעצר במחנה עופר חייבה את המדינה באמות מידה על-פי המשפט הבינלאומי; ועתירות פרטניות בנוגע לתנאי מעצר הביאו לשיפור במצבם של העצירים בשמם הוגשו; עתירות המוקד בנושא ביקורי משפחות בכלא קציעות הביאו לחידושם החלקי.

איתור עצירים

מסירת הודעה בדבר מעצרו של אדם ומקום החזקתו זכות יסוד היא - הן של העציר, שזכויותיו לייצוג משפטי ולתנאי מעצר הולמים תלויות בה. והו של בני משפחתו. למעו יידעו מה עלה בגורלו ולמען תינתן להם האפשרות להושיט לו את העזרה הדרושה להגו על חירותו. החקיקה בשטחים מחייבת את השלטונות בהודעה "ללא שיהוי" למשפחה אודות מעצרו ומקום מעצרו של אדם. צה"ל מעולם לא מילא חובתו זו, כמו גם את התחייבותו בפני בג"ץ בעתירה שהגישו המוקד והאגודה לזכויות האזרח בשנת ⁵⁹.1995 בעתירה זו נקבע הסדר המחייב את הרשויות, מחד, להודיע למשפחת העציר ועורך דינו על דבר ומקום מעצרו, ומאידך, להעביר מידע על מקום החזקתו של כל עציר לארגונים ציבוריים ולעורכי דיו. באמצעות "מרכז השליטה" במפקדת קצין משטרה צבאית (משלייט), שאמור להיות מעודכן על־ידי צהייל, המשטרה. שירות בתי הסוהר ושירות הביטחוו הכללי (שבייכ).

לאורך השנים קוים רק חלקו השני של הסדר זה, אך גם הוא קרס בחודש מרץ, עם הגל הראשון של המעצרים ההמוניים. קריסה זו ופעולות המוקד לתקנה תוארו בפירוט בדו״ח הפעילות החצי שנתי. 60 פעילות המוקד במחצית השנה הראשונה הביאה אמנם לשיפור בתפקוד הרשויות, אך המצב היה רחוק מלהשביע אף את הדרישות המינימליות למתן תשובה מדויקת בזמן סביר. בפניותיו הכלליות והפרטניות למרכז השליטה, זיהה המוקד בעיות באופן העבודה של המערכת הצבאית, בעיות שהובילו לשיהוי של ימים רבים במתן תשובה - שאמורה להימסר תוך 24 שעות - ולמסירת מידע שגוי על המקום בו מוחזקים העצירים. השיהוי הגביר את חוסר הוודאות של המשפחות בנוגע לגורל בניהן, ויחד עם המידע המוטעה גרם לפגיעה בזכותם של העצירים לייצוג הולם ולהגנה על זכויותיהם במעצר. כשלים אלו

הביאו את המוקד לביצוע בירורים מול רבים ממתקני המעצר עצמם.

א״ס, בן 17 מטובאס, נעצר עם שני אחיו ב־19 לנובמבר ב־3 לפנות בוקר. באותו יום פנה המוקד למרכז השליטה (משל״ט) על מנת לאתר את מקום החזקתו אולם התשובה, שא״ס לא אותר, נתקבלה רק ב־27 לנובמבר. המוקד מצא כי א״ס נמצא במתקן חקירה של השב״כ. (איתור 23577)

נ״ח נעצר מביתו שבשכם ב־3 לנובמבר ב־3 לפנות בוקר. משפחתו פנתה למוקד באותו יום ותשובת המשל״ט למוקד ב־6 לנובמבר היתה כי לא אותר. המוקד הצליח לאתרו במתקן חקירה של השב״כ. איתור נוסף בעניינו נעשה מול המשל״ט ב־17 לנובמבר. לאחר שלושה ימים ענה המשל״ט כי נ״ח לא נמצא במתקן של הצבא, המשטרה, שירות בתי הסוהר או של השב״כ. שוב בדק המוקד מול מתקן החקירה ושוב התגלה כי נ״ח נותר בו. (איתור 23245)

לא פניות המוקד למשל"ט ולפרקליטות ולא עתירותיו לבג"ץ הביאו לשינוי המיוחל. עד לחודש יולי הגיש המוקד 14 עתירות לבג"ץ על מנת לגלות את מקום החזקתם של 54 עצירים. עתירות אלה הביאו לאיתור רוב העצירים בשמם הוגשו והן נמחקו. אך בעוד שבחודש אפריל יצרו העתירות שיפור בתפקוד הרשויות, מאז חודש מאי לא חל שינוי בפעילותן, וזאת

^{58.} במהלך החודשים ספטמבר-דצמבר נעצרו כ־5865. במהלך החודשים ספטמבר-דצמבר נעצרו פלסטינים. הארץ, 26.12.02, עמי 10א.

^{59.} בג"צ 6757/95 חירבאוי ואח' נ' מפקד כוחות צה"ל באזור יהודה ושומרון, לא פורסם.

^{60.} המוקד להגנת הפרט, דוח פעילות לתקופה ינואר-יוני 2002, עמי 11-11.

למרות שבעתירות צוין שהכשלים בגינם הוגשו לבג"ץ היו בבחינת קצה הקרחון. כתוצאה מכך ביקש המוקד בחודש יולי מבג"ץ לחייב את המדינה בתשלום הוצאות המשפט, גם כאשר נמסרה הודעה על מקום מעצרו של האדם נשוא העתירה, לאחר הגשתה. מטרת הבקשה היתה העברת מסר לרשויות, מבית המשפט, שעליהן לשפר את מערך איתור העצורים.

תחילה התנגדה המדינה לחיובה בהוצאות בטענה שעל הרשויות מוטל עומס רב המביא לטעויות הנעשות בתום לב: 140 פניות מדי יום למשל"ט, מפאת החזקת אלפי אנשים במעצר, והקדשת מירב מרצם של הגורמים בשטח, המעבירים למשל"ט את המידע אודות העצירים, ללחימה ולסיכול פעולות טרור. בית המשפט לא קיבל את טענת המדינה, קבע כי טיעונים אלה אינם יכולים להוות הצדקה למסירת מידע מוטעה וחייב את המדינה

לייב, תושבת שכם בת 26, לנה בבית אחותה ב־1 ליולי. לפנות בוקר הגיעו חיילי צה״ל ואנשי שב״כ לבית, הורו לכל השוהים בו לצאת ועצרו אותה. המוקד פנה באותו יום למשלייט ונענה כי ל״ב אינה רשומה כעצירה. בירורי המוקד מול המשטרה ושירות בתי הסוהר, כמו גם פנייה נוספת למשלייט, העלו חרס. ב־4 ליולי הגיש המוקד עתירה לבג״ץ בדרישה לדעת את מקום החזקתה. המדינה הודיעה כי ל״ב מוחזקת בכלא נווה תרצה. ב־17 ליולי ביקש המוקד למחוק את המדינה בהוצאות משפט. למרות התנגדות המדינה פסק בג״ץ כי על המדינה לשלם המדינה לשלם המוצאות משפט. למרות התנגדות התנצות בג״ץ כי על המדינה לשלם הוצאות בגובה של 5,000 ש״ח. (תיק 17880)

בעתירות נוספות בהן ביקש המוקד להשית הוצאות על המדינה בגין הפגמים בתפקוד הרשויות, שהביאו לפגיעה בזכויותיהם של העצירים ובני משפחותיהם, טענה המדינה כי למרות העומס הרב המערכת השתפרה,

מתפקדת כראוי ו"ברוב רובם של המקרים, ניתנת לפונים תשובה מדויקת, המניחה את דעתם, תוך 24 שעות". 62 בתגובה בחן המוקד במהלד מחציתו הראשונה של חודש נובמבר את פניותיו לאיתור עצירים שהוגשו למשל"ט, והציג בפני בית המשפט את הנתונים העולים מבחינה זו: מתוד כמאתיים פניות. יותר משליש לא נענו תוך 24 שעות ממועד הפנייה ובשנים־עשר אחוזים לפחות נמצאה תשובת המשל"ט לא נכונה. המוקד טען בפני בית המשפט כי מפאת השלכותיהן הקשות, טעויות אודות מקום החזקתו של עציר צריכות להיות מצומצמות אך ורק לגדר הנדיר ביותר והבלתי־נמנע, וכי על המערכת לחקור כל אחת מהן היטב ולהפיק ממנה לקחים, לבל תישנה. נתוני המוקד הצביעו על כך שהמצב אינו כזה. בית המשפט קיבל את טענות המוקד, השית הוצאות על המדינה וקבע:

ימסירת מידע על עצם המעצר ומקומו של העצור היא אבן פינה של הזכות להליך ראוי... מסירת המידע מהווה אמצעי בקרה ופיקוח, אך יש לה חשיבות אנושית מבחינת העצור המאבד באחת את השליטה בחייו... מבחינת בני המשפחה, אשר קרוב להם נעלם יבלא הסברי... כוחה של המדינה, ויהיו כוונותיה טובות ככל שיהיו, הוא גדול. בלא דיווח עלול כוח זה לצאת מכלל שליטה... על כן מצווה הרשות להקפדה של ממש בכל הנוגע להפעלת סמכויות המעצר. הקפדה זו מחיבת דיווח מיידי על עצם המעצר.

ייניתן להבין את הקשיים עמם מתמודד מרכז השליטה. ניתן גם להבין כי מספרם הרב של העצורים מכביד על עבודת מרכז השליטה. ואולם, כל עצור הוא אדם. הוא עומד לעצמו. פגיעה בזכויותיו אינה מתכהה בשל עצורים אחרים. יתר על כן מספר העצורים אינו נתון חדש, ועל הגורמים המטפלים במסירת מידע להערך מבעוד מועד על מנת למסור נתונים שהם חייבים למסור... קשה להעלות על הדעת כי טעם בירוקרטי כזה או אחר ימנע מסירת מידע

אודות מי שנעצר על ידי כוחות הבטחון. אם ריבוי המעצרים מחייב הערכות נוספת, הכרוכה בעלויות נוספות - אין מכך מנוסיי.⁶³

החלטות אלה של בג"ץ חלחלו לתודעת הרשויות ונכון לכתיבת הדו"ח פעילותו הכללית של מערך האיתורים השתפרה ובעיות פרטניות נבדקות ומתוקנות. בעתירות שהוגשו לקראת סוף השנה, מסרה פרקליטות המדינה את המידע על מקום המעצר עוד ביום הגשת העתירה, והבטיחה כי ננקטו צעדים בתוך המערכת הצבאית לבירור הכשלים באותם.

מאחר שמטרת הבקשה לפסיקת הוצאות היתה להעמיד את הרשויות על חובתן ולהטיל עליהן אחריות כאשר הן כושלות, הרי שלאור התערבות פרקליטות המדינה בהתנהלות מערכת האיתורים, בחר המוקד להמעיט בבקשת הוצאות בעתירות אלה. במקרים החריגים בהם הגיש המוקד בקשה להוצאות, לא התנגדה עוד המדינה והותירה את ההחלטה לשיקול דעתו של בית המשפט.

השלכותיה של אי־עמידת הרשויות בחובתן לדיווח מהיר ומדויק על דבר ומקום המעצר, התגלו הלכה למעשה עת התברר כי עצירים מוחזקים במתקני מעצר לא חוקיים. במהלך החודשים ספטמבר ואוקטובר תשובות המשל"ט לפיהן לא נמצאו אנשים בשמם פנה המוקד, זאת למרות שנראו נעצרים על־ידי חיילי צה״ל. במקביל, הגיע למוקד מידע מעצירים ששוחררו, לפיו הוחזקו במתקני מעצר שומרון וסאלם שבצפון הגדה המערבית. בשני מתקנים אלה לא היה ידוע כי מוחזקים עצירים: מתקן שומרון היה מתקן כליאה פעיל עד שנסגר לרגל שיפוצים בתחילת הקיץ, ועל־פי דובר צהייל נותר סגור, מבלי שיוחזקו בו עצירים, גם בחודש אוקטובר; מתקן סאלם לא הוכרז מעולם כמתקן כליאה, כמתחייב בחוק.

ע"א, בן 17 מגינין, נעצר מביתו ב־3 לאוקטובר לפנות בוקר. משפחתו פנתה

למוקד ב־5 לאוקטובר. משך ארבעה ימים עלו בתוהו הניסיונות לאתרו - מול המשל״ט, מתקני המעצר בשטחים ומתקני החקירה של השב״כ. ב־9 לאוקטובר יצר המוקד קשר עם בית המשפט הצבאי בסאלם, שהפנה לחדר המבצעים של משמר הגבול במחסום הסמוך, שהפנה לגדוד משמר הגבול האחראי על העצירים. שם נמסר כי ע״א אכן מצוי ב״מעצר סאלם״. למחרת הועבר ע״א למתקן מעצר מוכר. (איתור 22889)

מתקנים אלה לא היו ידועים גם למשלייט ולכן כלל לא ניתן היה לגלות את מקום הימצאם של העצירים שהוחזקו בהם. בפניית המוקד לפרקליטות הצבאית הראשית מה־13 לאוקטובר, הובאו דוגמאות להחזקת עצירים במתקנים אלה ופורטו הפגיעות בזכויותיהם ואי־החוקיות שבהחזקתם בהם. פנייה זו לא זכתה למענה. גם כאשר הופיע אחד ממתקנים אלה בתשובת פרקליטות המדינה כמקום החזקתו של עציר אשר המוקד עתר לבג"ץ לאיתורו, לא נענתה דרישת המוקד להסברים. החזקת העצירים במתקנים לא חוקיים פגעה, כאמור, בזכותם ובזכות משפחותיהם לדעת על דבר ומקום מעצרם, וגררה עימה פגיעה בזכויות בסיסיות נוספות. באין דיווח על מעצרו של אדם ומקום החזקתו, נעלם האדם ונעלמה חובת הציות לחוק של האחראים עליו: מעדויות שהגיעו למוקד מאלו שהשתחררו ממתקנים אלה, עלתה תמונה של תנאי מעצר קשים (ראו בהמשך תחת תנאי מעצר) וחלק מהעצירים הוחזקו בהם ללא שהוצא נגדם צו מעצר וללא שהובאו לשימוע, כמתחייב בחוק.

^{61.} בגייץ 5829/02-אי, **אלבוכארי ואח' נ' מפקד כוחות צה"ל** בגדה המערבית, לא פורסם.

^{62.} תגובה מטעם פרקליטות המדינה לבקשת העותר לפסיקת הוצאות, סעיף 7, בג"ץ 7,368/02, **חאלד ואח'נ' מפקד כוחות** צה"ל בגדה המערבית. לא פורסם.

^{63.} בג"ץ 9332/02, ג'ראר והמוקד להגנת הפרט נ' מפקד כוחות צה"ל בגדה המערבית, לא פורסם.

ב"מ שהה עם אמו במטע הזיתים כאשר חיילים לקחוהו עימם ב-12 לנובמבר. ביום המחרת פנתה משפחתו למוקד. שפנה למשל"ט. רק ב־17 לנובמבר ניתנה תשובת המשל"ט: ב"מ לא אותר. במקביל הגיעה שמועה למשפחתו כי הוא עצור במתקן סאלם. ב־18 לנובמבר עתר המוקד לבג"ץ והצביע על הפרת החוק שבהחזקת עצירים במתקן סאלם. בתשובת המדינה לבגייץ מה־20 לנובמבר, אותר ביימ במתקן מעצר של צה"ל שאינו בסאלם, זאת למרות שבבירורים שנערכו מול מתקן זה לפני הגשת העתירה, לא נמצא ב"מ. יותר מכך, על־פי צו המעצר שהוצא נגד ב"מ והוגש לבית המשפט, לדרישת המוקד, תקופת מעצרו החלה ביום מעצרו על־ידי החיילים, 12 לנובמבר, אולם צו המעצר הוצא רק שישה ימים מאוחר יותר, ביום הגשת העתירה, עת חלפו ארבעת הימים בהם היה על ב״מ להיות מובא לשימוע על־פי צו המעצרים. המוקד הסב את תשומת ליבם של בית המשפט ופרקליטות המדינה לכך,

ב־2 לדצמבר ענתה הפרקליטות הצבאית הראשית על פניית המוקד מה־13 לאוקטובר. בתשובה נמסר כי בשני המתקנים הושלמו שיפוצם ובנייתם של מתקני קבע, המספקים תנאים הולמים לעצורים, וכי הוסדרה העברתן השוטפת של רשימות העצירים המוחזקים בהם למשל״ט. ואכן, רבים מהעצירים שלא אותרו קודם לכן, נמצאו במתקנים אלה ופחת מספר התשובות ״לא אותר״ ממרכז השליטה.

ובו ביום שוחרר ב"מ לביתו. (תיק 23605)

במקביל לגילויים על מתקני מעצר לא ידועים ולא מדווחים בשטחים, התגלה למוקד באוקטובר על קיומו של מתקן חקירה סודי של השב"כ בשטח ישראל - מתקן אשר לא ניתן לקבל כל מידע על מקומו, על התנאים השוררים בו ועל הפעולות שמבוצעות בו. גילוי המתקן הסודי בא בעקבות עתירת המוקד לבג"ץ בשמו של תושב

השטחים שנעלם ולא נמצא על־ידי הרשויות המוסמרות

מ״ש נעצר מביתו ב־5 לאוקטובר ב־2 לפנות בוקר. למחרת פנה המוקד למשלייט. ב־10 לאוקטובר ענה המשלייט כי מיש לא אותר. בו ביום הגיש המוקד עתירה לבג"ץ בדרישה לאתרו. בתשובת המדינה לא צויו מקום החזקתו. נמסר רק כי הוא מצוי בחקירת שירות הבטחון הכללי וכי בכל בירור בעניינו יש לפנות לשוטר מסוים בבית המעצר קישון. ב־14 לאוקטובר, לאחר מספר נסיונות, הצליח המוקד למצוא את השוטר, שמסר כי מ״ש מוחזק במתקן סודי. שוב פנה המוקד לבגייץ ודרש לחייב את המדינה להסביר לבית המשפט באיזה מתקן מדובר ומה הבסיס החוקי להחזקת עצירים בו. הדיוו בבג"ץ נקבע ל-20 באוקטובר. ארבעה ימים קודם לדיוו הודיעה פרקליטות המדינה כי מייש הועבר למשטרת ראש פינה וביקשה כי העתירה תימחק. המוקד וידא מול משטרת ראש פינה כי אכן מייש נמצא שם וסירב למחוק את העתירה, בדרישה לקיים דיון עקרוני על עצם קיומו של מתקן סודי. הדיון בבג"ץ נקבע לחודש אפריל 2003. (תיק 22988)

מידע על העצירים המוחזקים באותו מתקן סודי נמצא אך ורק אצל שוטר ששמו נמסר למוקד. בשיחות אשר נוהלו עם אותו שוטר, התברר כי המתקן שייך מינהלית לבית המעצר קישון, השב״כ אחראי עליו ומפגשי עורכי דין אסורים על מי שמוחזק בו. עוד עלה כי שמות העצורים במתקן לא מופיעים בשום מרשם רשמי הנגיש לרשויות המדינה האחראיות על החזקת עצירים. מלבד העובדה שהכרזת של החזקת עצירים על מקום בו מוחזקים עצירים ופרסומה ברשומות מחויבים על-פי החוק, הרי שללא מידע על מקום מתקן המעצר אין אפשרות לבדוק את תנאי המעצר הוחקיות המעשים בו, לא על־ידי רשויות המדינה

האמונות על־כך ולא על־ידי גורמים חיצוניים. שלא כמו בנושאי תפקוד מערך איתור העצירים והמתקנים הלא ידועים בשטחים, עתירות המוקד לבג"ץ עדייו לא הביאו להסרת הסודיות מעל אותו מתקן חקירות: מידע לגבי המקום בו הוא נמצא. מספר העצירים המוחזקים בו. תנאי החזקתם והאם הוכרז רשמית כמקום חקירה או מעצר.

ב"ג ומ"ג הם בני דודים, סוחרים המתגוררים בשכם. ב־22 לנובמבר חזרו מירדן דרך גשר אלנבי. לפני המעבר בגשר התקשרו למשפחתם והודיעו על בואם הקרוב, ומאז נעלמו עקבותיהם. למחרת פנו בני המשפחה למוקד. ב-25 לנובמבר התקבלה תשובת הרשויות כי שניהם עצורים במתקן חקירות השב"כ שבפתח תקווה, אך בדיקת המוקד העלתה

מעצרים מינהליים

בסוף שנת 2001 עמד מספר העצירים המינהליים על 36. במהלך 2002, ובמיוחד מאז מרץ, הוצאו מאות צווי מעצר מינהליים ועם תחילת 2003 היו 1,007 פלסטינים עצורים במעצר מינהלי. 64 בדו״ח הפעילות הקודם של המוקד, תואר את שהתרחש בנושא במהלך $^{65}.2002$ ששת החודשים הראשונים של שנת מעצר מינהלי שולל מאדם את חירותו תוד כדי פגיעה קשה בזכותו היסודית להליך הוגן. זכות זו נפגעת כתוצאה מעצם טיבו וטבעו של המעצר המינהלי - הוא מבוצע מכוח צו של מפקד צבאי, ללא כתב אישום וללא משפט, ומבוסס על חומר חסוי שאינו מובא לידיעת העציר. העציר לא רק שאינו יודע מהן ההאשמות נגדו, ולכן לא יכול להתגונן בפניהן, הוא גם אינו יודע מתי ישוחרר, כיוון שברוב המקרים מוציא המפקד הצבאי צו מעצר מינהלי חדש עם תום הצו הקודם, המאריך

כי אינם נמצאים שם ואף אינם רשומים במאגר מידע רשמי כלשהו. לאור הנסיון ממקרהו של מייש (ראו לעיל), פנה המוקד לאיש המשטרה האחראי על המתקו הסודי שאישר, ב־4 לדצמבר, כי השניים מוחזקים במתקן וכי מעצרם, כמו גם האיסור על מפגשם עם עורך דין, הוארך. ב-5 לדצמבר עתר המוקד לבג"ץ בדרישה להורות לרשויות לגלות את מקום מעצרם. בית המשפט חייב את המדינה לענות - התשובה לא הכילה פרט כלשהו לגבי מקום מעצרם החסוי, לבד מהיותו מתקן חקירות השייך מינהלית לבית המעצר קישון. המוקד לא הסתפק בתשובה זו וביקש מבית המשפט לקיים דיון עקרוני על עצם קיומו של מתקן סודי בו מוחזקים עצירים. נכון לסוף חודש דצמבר עדיין לא ידוע מקום מעצרם של בייג ומייג. (תיק 24034)

עוד את המעצר, עד שישה חודשים נוספים. המשפט הבינלאומי, כמו גם החוק הישראלי, מחייבים קיומה של ביקורת, שיפוטית או מינהלית, על צו המעצר המינהלי, תוך זמן קצר ככל האפשר.66 הצו בדבר מעצרים מינהליים החל בשטחים תוקן השנה מספר פעמים. נכון ליום כתיבת הדו"ח יש לקיים את הביקורת השיפוטית, המתבצעת על־ידי שופט צבאי, תוך 12 יום מיום הוצאת צו המעצר המינהלי (שנוספים ל-12 הימים שניתנים לרשויות מיום המעצר הראשוני) ותוך 18 יום ממועד הארכתו. על החלטות הביקורת השיפוטית ניתן לערער

^{.64} על-פי נתונים שהועברו למוקד על-ידי צה"ל ב־14.1.03

^{65.} המוקד להגנת הפרט, דוח פעילות לתקופה ינואר-יוני .17-14 עמי 2002

^{66.} אמנת ג'נבה בדבר הגנת אזרחים בימי מלחמה (1949), סעיפים 43 ר-78; חוק יסוד כבוד האדם וחירותו ופסיקה נרחבת של בג״ץ.

בפני בית המשפט הצבאי לערעורים. עורכת הדין תמר פלג־שריק, מטעם המוקד, ייצגה עצירים מינהליים ביותר מ־150 דיונים בבתי המשפט הצבאיים - הן בביקורת השיפוטית והן בערעורים על ההחלטות שהתקבלו בהן, והופיעה בדיוניהם של רבים שעורכי דינם לא יכלו להגיע לבתי המשפט מפאת המצב בשטחים. ככלל, צווי המעצר מאושרים על־ידי השופטים הצבאיים, וערעורים המוגשים כנגד הותם אישורים - נדחים. אולם יש וערעורו של עציר מתקבל והוא משוחרר.

אייג נעצר ב־21 לאוגוסט והוחזק לצרכי חקירה עד ה־24 לספטמבר, אז הוצא נגדו צו מעצר מינהלי לשישה חודשים "בגין היותו מסכן את בטחון האזור". ב־23 לאוקטובר אישר שופט צבאי את צו המעצר לאחר ששוכנע. על־סמד החומר החסוי שהוצג לו על־ידי השב"כ, כי א"ג "מעורב בפעילות צבאית עדכנית נגד בטחון האזור ושלום 67 הציבור וכי שחרורו יסכן את בטחון האזוריי, אך ניכה את ימי חקירתו מימי מעצרו המינהלי. השופט הדגיש כי מדובר בקיצור טכני בלבד והותיר לשיקול דעתו של המפקד הצבאי את הארכת הצו, עם פקיעת תוקפו ב-11 לפברואר. המוקד ערער על החלטה זו ובין השאר נטען כי עברו של אייג נקי וכי ממסמכי החקירה שהועברו לידי עורכת דינו, לדרישתה ובהוראת בית המשפט, עולה החשש כי אייג נעצר אד ורק בשל גיסו, החשוד במעורבות בארגון טרור. בהחלטת שופט בית המשפט הצבאי לערעורים מה־18 לדצמבר נכתב כי "... קשה להצביע על סיכון ממשי וקרוב לוודאי שייגרם משחרורו לבטחון האזור" ונפסק כי א"ג ישוחרר למחרת וכי קיצור הצו במקרה זה הוא מהותי, שללא מידע חדש או שינוי בנסיבות לא ניתן יהיה להאריכו. אייג שוחרר ב־19 לדצמבר.

לעתים לא די בהחלטת בית המשפט הצבאי על שחרורו של עציר מינהלי. הקלות בה ניתן לעצור

אדם בצו מינהלי, מביאה את הצבא להורות על המשך מעצרו המינהלי למרות הוראה מפורשת של שופט.

כנגד אייס הוצא ב־2 לינואר צו מעצר מינהלי לשישה חודשים. ב־20 ליוני הוציא מפקד צבאי בגדה המערבית צו מעצר מינהלי המאריך את מעצרו של א״ס בשישה חודשים נוספים. עד 25 לדצמבר. בביקורת השיפוטית על הצו המאריך, החליט השופט הצבאי לקצר את משכו בחודשיים, כך שא״ס אמור היה להשתחרר ב־25 לאוקטובר. התביעה הצבאית ערערה על קיצור זה אך ערעורה נדחה ב־21 לאוקטובר על־ידי בית המשפט הצבאי לערעורים, שחזר ואישר את קיצור תקופת המעצר. ארבעה ימים מאוחר יותר, ביום שחרורו המיועד של א״ס, נחתם צו מעצר מינהלי חדש כנגדו למשך שישה חודשים. בניגוד גמור לפסיקת בג"ץ בנושא. שחייבה מידע חדש או שינוי בנסיבות על מנת שמפקד צבאי יהיה רשאי להאריך תקופת מעצר שקוצרה בידי שופט. 68 השופט הצבאי, בפניו הובא צו המעצר המינהלי האחרון לאישור, קיבל את טענות עורכת דינו וקבע כי המפקד הצבאי לא יכול לשים עצמו מעל בית המשפט לערעורים ולבטל את פסיקתו, והורה על שחרורו לאלתר.

ניכר כי צה״ל לא התכונן לעומס שנוצר עם הוצאת מאות צווי המעצר המינהליים ולא תיקן את הפגמים הרבים שנתגלו בעת המעצרים עצמם, בהוצאת צווי המעצר המינהליים, בהארכתם ובביקורות השיפוטיות עליהם. האנדרלמוסייה מביאה לכך שאנשים מוחזקים במעצר לא חוקי אף יותר מפעם אחת במהלך תקופת מעצרם - ללא ביקורת שיפוטית וללא צו מעצר תקף. בערעורים אותם הגיש המוקד במקרים כאלה, קבע בית המשפט הצבאי לערעורים כי אחזקה ללא צו מעצר חוקי לא תוכל כשלעצמה להוות עילה לשחרור העציר, תוכל כשלעצמה להוות עילה לשחרור העציר, אך תהווה חלק נכבד משיקולי בית המשפט

בבואו לפסוק את דין מעצרו. העומס הרב העלה גם את חשיבותו של הליך הביקורת השיפוטית - ככל שהעומס גובר, גובר גם החשש מפני טעויות, שרק הליך ביקורת תקין יוכל לבקר - אך גם הליך זה יצא נפסד.

ו״מ. עיתונאי תושב רמאללה. נעצר

ב-4 לאפריל. במהלד 23 ימים לא הובא בפני שופט ונאסרה עליו פגישה עם עורד דיו. זאת כאשר על־פי צו המעצרים שהיה בתוקף אותה עת, התקופה המירבית למעצר ללא ביקורת שיפוטית, שבמהלכה נשללת גם הזכות לפגישה עם עורד דיו. היתה 18 יום. ב-26 לאפריל הוצא נגד ויימ צו מעצר מינהלי לשלושה חודשים, שאושר בהליך הביקורת השיפוטית. ערעורו של ו״מ על צו המעצר המינהלי נדחה, למרות הימים בהם היה עצור שלא כחוק, אך תקופת מעצרו קוצרה והוא אמור היה להשתחרר ב־2 ליולי. ב־27 ליוני הוארך צו מעצרו המינהלי בשישה חודשים, עד ל־1 לינואר 2003. הביקורת השיפוטית על הארכה זו נקבעה ל־15 ביולי אך הודעה על כך לא הועברה לעורך דינו של ויימ וכשזה לא הופיע, נדחה הדיון בשלושה ימים. דיון זה לא התקיים. ויימ לא הובא בפני שופט עד ל-30 לספטמבר - כשלושה חודשים מיום הארכת הצו - שאז נדוו ערעורו על הארכת הצו, אולם אז נתגלה לשופט ולעורכת דינו, שהחליפה את עורך דינו הקודם, כי לא התקיים כל הליד ביקורת שיפוטית על הארכת הצו. שופט הערעור הורה לקיים הליך ביקורת שיפוטית למחרת, שבמהלכו יישקל היטב עינוי הדין שנגרם לו״מ במהלך שלושת חודשי מעצרו המינהלי, בהם לא הובא בפני שופט. בהליך הביקורת שנתקיים ב־1 לאוקטובר החליט השופט על שחרורו של ו"מ, אך, בניגוד ללשון החוק, עיכב את השחרור בשלושה ימים על־מנת לאפשר לתביעה הצבאית להגיש את ערעורה על החלטתו. ב-3 לאוקטובר הגישה התביעה 9את ערעורה ומעצרו של ו״מ הוארך עד ל־

לאוקטובר. עינוי הדין של ו״מ לא הסתיים ביאת: הערעור לא התקיים ב־9 לאוקטובר והוא נותר במעצר, ללא צו חוקי, עד למחרת, עת שופט הערעורים קיבל את עמדת התביעה והותיר את תוקף צו מעצרו המינהלי של ו״מ עד ל־1 לינואר. ב־23 לאוקטובר עתר המוקד לבג״ץ בדרישה לשחרר את ו״מ ממעצרו המינהלי הבלתי חוקי, בו הוא נתון מספר חודשים, מאז חלף זמן סביר מהארכת צו מעצרו המינהלי. הפגמים החמורים בהליך מעצרו של ו״מ שהועלו בעתירה, הביאו את המדינה להסכים לקיצור תקופת מעצרו ולשחררו ב־15 לדצמבר, לפני שנדונה בפני ולשחררו ב־15 לדצמבר, לפני שנדונה בפני בג״ץ. (תיק 21220.2)

עם הגידול במספר צווי המעצר המינהליים, הפך הליד הוצאתם והארכתם על־ידי רשויות הצבא לסרט נע בו נעשה הכל כדי לייעל ולקצר את זמו הטיפול בכל צו. התביעה הצבאית הציעה "עסקאות" לעצירים מינהליים, שחלקם לא היו מיוצגים על־ידי עורכי דין - הוצע לעציר קיצור מעצרו המינהלי, אולם הקיצור שהוצע וקיבל את חותמת בית המשפט היה קיצור טכני, כזה שהמפקד הצבאי יוכל להאריכו מבלי שיובא בפניו חומר חדש או מבלי שיחול כל שינוי בנסיבות, ושנוצל על־ידי הצבא להארכת צו המעצר שקוצר טרם פקיעת תוקפו, בניגוד לפסיקת בג"ץ (ראו בעמוד הקודם את מקרהו של א״ס). הסכמת העציר חסכה לתובע את הליך הדיון והערעור והביאה לשיפור בנתוני הרשויות, שהצביעו על קיצורם של מעצרים רבים. המוקד פנה ביולי לפרקליט הצבאי הראשי והצביע על אי־חוקיות ייעסקאותיי אלו. על-פי מידע שהגיע למוקד, נאסרה הצעתן. קיצור זמן הטיפול בכל צו מעצר מינהלי בא גם חשבון עם שיקול הדעת שעל המפקד הצבאי, מוציא הצו, להפעיל. באחד הערעורים שהגיש המוקד, הודה התובע הצבאי כי "צווים

^{.18.12.02} מיום 1960/02 בעמ"מ.67

^{68.} בג"ץ 2320/98, **אל־עמלה נ' מפקד כוחות צה"ל**, פד"י מהונ) 675.

מינהליים נחתמים על ידי המפקדים הצבאיים בתנאי שטח, לא תנאי משרד ובלחץ הקשור לעצם פעילותם". כלומר, גורלם של מאות בני אדם המוחזקים גם כד במעצר ללא הליד הוגן, נקבע בהיסח דעת, מפאת הלחץ בו מצויים המפקדים. הכרסום במחויבות. המצומצמת ממילא, של הרשויות לזכויות בני אדם שעומדים להיעצר לתקופת זמן בלתי מוגבלת למעשה, התבטאה גם באופן החתימה על צווי המעצר המינהליים. עד הקיץ היו צווי המעצר המינהליים חתומים על־ידי מפקד צבאי ששמו, דרגתו ותפקידו הופיעו בצמוד לחתימתו. מאז הוצאו צווים כאשר לצד החתימה - אשר לא ניתן היה לזהות בה שם או שם משפחה, - ושבית המשפט הצבאי לערעורים כינה שרבוט לא הופיע כל פרט מזהה מלבד "מפקד צבאי לאזור יהודה והשומרון". באופן כזה כל חייל, ולא רק מפקד צבאי כמתחייב בחוק, היה יכול לחתום על צו השולל את חירותו של אדם לשישה חודשים נוספים. משלא נתקבל ערעור בפני בית המשפט הצבאי לערעורים בגין נושאים אלה, פנה המוקד לבגייץ.

ניינ, תושב קלקיליה בן 37, נעצר ב־17 לאוקטובר 2001 והיה נתון בחקירה. ב־5 לדצמבר 2002 הוצא נגדו צו מעצר מינהלי, שהוארך שלוש פעמים ונותר בתוקף, נכון לכתיבת הדו״ח, עד ה־20 לפברואר 2003. בצו ההארכה השלישי והאחרון עד כה, שהוצא ב-14 לאוגוסט, שונתה עילת המעצר לחומרה: עד אז היתה העילה ״היותו קשור לפעילי חמאס צבאיים", אולם בצו ההארכה השלישי צוינה עילת ״היותו פעיל חמאס״. למרות שהחומר החסוי על־פיו ניתן הצו היה זהה לחומר שהוצג בהוצאת הצו הראשון ובכל אחת מההארכות הקודמות. צו ההארכה האחרון הכיל שינוי נוסף: לצד החתימה עליו, אשר לא ניתן היה לזהות בה שם או שם משפחה, לא הופיע כל פרט מזהה מלבד

"מפקד צבאי לאזור יהודה והשומרון". בהליך הביקורת השיפוטית בו אושר צו ההארכה השלישי שהוצא נגדו, לא היה נ"נ מיוצג על־ידי עורך דין. ערעורו על אישור זה, שהוגש על־ידי המוקד, נדחה. ב־16 לאוקטובר הגיש המוקד עתירה לבג"ץ בדרישה לשחרר את נ"נ, וכן עציר מינהלי נוסף שצו מעצרו לא נושא פרט מזהה של החתום עליו, מפאת אי חוקיותם של הצווים. (תיק 23062)

בתשובתה התחייבה המדינה כי מעתה והלאה יונחו החותמים על צווי המעצרים המינהליים להוסיף את שמם ופרטיהם המזהים לחתימתם. בגייץ קיבל התחייבות זו ואף שדחה את טענת המוקד כי דרך החתימה על הצו ונסיבותיה, כפי שעלו מדברי התובע הצבאי, מלמדות כי המפקדים הצבאיים לא הפעילו את שיקול הדעת הראוי, קבע כי ראוי לקבוע מראש נהלים באשר לדרד הבאת המידע הביטחוני בפני המפקד הצבאי, על מנת שיחליט על מתן צו המעצר המינהלי. 69 צווי המעצר המינהליים נחתמים מאז גם בחותמת המפקד הצבאי שחתם עליהם ובה פרטיו. בערעור אחר שהגיש המוקד על אישורו של צו מעצר מינהלי, קבע בית המשפט הצבאי לערעורים כי, בהתאם לדין החל ולפסיקת בג"ץ בנושא, חובה לציין את מקום המעצר על גבי צו המעצר המינהלי וכי אין להחזיק עציר מינהלי במקום אחר מהמקום המופיע באותו צו. את החלטתו זו הורה השופט להפיץ בין הגורמים העוסקים בנושא - זאת לאור מספר מקרים בהם הוחזקו עצירים מינהליים במתקני כליאה שונים מאלה שצוינו על צווי המעצר שלהם. בתגובה, ולאחר שהמשנה לנשיא בית המשפט הצבאי לערעורים פסק כי תנאי זה אינו מהותי, תיקן מפקד כוחות צה"ל בגדה המערבית את הצו בדבר מעצרים מינהליים באופן שמאפשר לא לציין את מקום המעצר בצו המעצר המינהלי.

תנאי מעצר

פלסטינים רבים שנעצרו בגדה המערבית מאז פלישת צה"ל הראשונה לשטחי הרשות בחודש מרץ, הועברו למחנה

עופר. חלקם נותרו בו וחלקם הועברו למתקני חקירה של השב״כ, למחנה קציעות ולמתקני כליאה אחרים בישראל. במחנה, ממערב לרמאללה. הוחזהו בסוף חודש דצמבר כ־700 עצירים. 70 עם קבלת המידע הראשוני על התנאים הקשים בהם מוחזקים העצירים במחנה, פעל המוקד, עם ארגוני זכויות אדם אחרים, על מנת לשפרם: תחילה, ניסה המוקד לאפשר את ביקורם של עורכי דין ונציגי ארגונים במחנה; לאחר מכן אסף עדויות מאלה ששוחררו מהמחנה ועל סמד אותן עדויות הגיש ב־18 לאפריל עתירה לבג"ץ בשמו ובשם שישה ארגונים ישראליים ופלסטיניים. בדרישה לקיום תנאי החזקה וכליאה אנושיים, הולמים ומכובדים לעצירים במחנה עופר ובמקומות הריכוז, טרם העברתם אליו; בנוסף, הגיש המוקד עתירות פרטניות הנוגעות לתנאי המעצר ולקיום מפגשים עם עורכי דין. פעולות אלו 71 פורטו בדו״ח הפעילות הקודם.

הדיונים בעתירה הכללית נתמשכו, אך עוד לפני שבג"ץ הכריע בה, ובמקביל להגשת העתירות הפרטניות, חל שיפור איטי בתנאי המעצר במחנה. במהלך הדיונים בבית המשפט המשיך המוקד לעמוד על התנאים בו - באמצעות ביקורים שערכו עורכי הדיו מהמוקד ובאמצעות מידע שהועבר אליו מעורכי דין שייצגו עצירים הכלואים שם. על־פי עדויות העצירים, השיפור בתנאי החזקתם היה זניח ובחלק מהנושאים אף חלה החמרה: הצפיפות בחלק מהאוהלים גדלה; משטחי השינה נותרו צרים, קצרים ומחורצים; העצירים המשיכו לאכול על הרצפה, באין שולחנות; נמשך מחסור חמור במוצרי מזון בסיסיים, בכלי אוכל, בבגדים, מגבות וסבונים; בחלק מהמכלאות בהן הוחזקו העצירים התנקזו מי הביוב מהשירותים למקלחות, במכלאות

אחרות זרמו מי המקלחות לתוך האוהלים ובחלק מהשירותים לא היו מים זורמים; מכרסמים, נחשים ועקרבים שוטטו באוהלים ובשירותים. בנוסף, החלו העצירים לחשוש מהחורף הקרב, מהקור והגשמים שיחדרו את בדי האוהלים המחוררים ויציפו את הרצפה ומשטחי השינה.

ב־18 לדצמבר ניתן פסק הדין בעתירה הכללית, בו קבע בית המשפט כי:

יגם החשודים בגרועים שבמעשי הטרור זכאים למעצר ברמה אנושית מינימלית, ותוך הבטחת צרכי אנוש בסיסיים. אנו עצמנו לא נהיה אנושיים אם לא נבטיח רמה אנושית לעצורים שבמשמורתנו... זו חובתו של ממשל ישראלי על פי מהותו

בפסק דינו קיבל בית המשפט את טענות המוקד וקבע כי תנאי החזקתם של עצירים פלסטינים משך מבצע "חומת מגן" היוו הפרה בוטה של כללי המשפט:

יגם במצב דברים זה יש לעשות הכל לשמירתן של דרישות מינימליות באשר לתנאי המעצר. דבר זה לא נעשה בעת המעצר במתקנים הזמניים, תוך שהופרו הוראות צו הכליאה, כללי המשפט הבינלאומי החלים באזור, ועקרונות היסוד של המשפט המינהלי הישראלי. די אם אזכיר מספר הפרות בוטות: ידיהם של עצורים שונים נקשרו בחוזקה באזיקים, דבר שגרם להכחלת הידיים ולכאבים עזים; היו עצורים אשר

^{69.} בג"ץ 8834/02, נדאל ואח' נ' מפקד כוחות צה"ל באזור ימודה ושופט משפטאי צבאי אל"מ משה תירוש, לא פורסם.

^{.70} על-פי נתונים שנמסרו למוקד על-ידי צה"ל ב־30.12.02.

^{71.} המוקד להגנת הפרט, דוח פעילות לתקופה ינואר-יוני 2002, עמ' 7-11.

^{72.} בג"ץ 3278/02, המוקד להגנת הפרט ואח' נ' מפקד כוחותצה"ל בגדמ"ע, לא פורסם, סעיף 24.

הוחזקו שעות רבות - ולעתים ארבעים ושמונה שעות - תחת כיפת השמיים ללא כל מגן מפני פגעי מזג האוויר וללא מתן גישה מספקת לשירותים: חפצי העצורים נלקחו מהם ללא כל רישום. תנאי מעצר אלה אין להצדיק. והפרות אחרות של הסטנדרטים המינימליים אין להסביר, בצורך להערך לקליטתם של עצורים רבים בתקופה קצרה. צורך זה היה ידוע מראש. הוא היה צפוי. מבצע חומת מגן תוכנן מראש. הוא נועד, בין השאר, לעצור מספר רב ככל האפשר של חשודים בביצוע פעולות טרור. הצורך בקיומם של תנאי מעצר מינימליים היה איפוא תוצאה טבעית ממטרות המבצע עצמו. שום הפתעה לא נפלה בתחום זה. ניתן היה להכין מראש מתחמים ראויים למעצר בתנאים הולמים. את שנעשה מספר ימים לאחר תחילת המבצע צריד היה לעשות ימים מספר לפני תחילתו. אכן, צרכי הביטחון -בהם יש להתחשב תמיד - לא הצדיקו את הפגיעה בתנאי המעצר שהתרחשה בעת 73יים. המעצר והחקירה במתקנים הזמניים.

בעניין התנאים במחנה עופר מאז נפתח ועד להגשת עתירת המוקד לבג"ץ, אמר בית המשפט: "הצפיפות היתה בלתי נסבלת. מספר ניכר של עצורים שהה ללא מחסה, חשוף לפגעי מזג האוויר. לא כל האסירים קיבלו כמות מספקת של שמיכות. כל אלה נפלו מאמות המידה המינימליות של תנאי מעצר. לא היה להם כל צידוק בטחוני."⁷⁴

בנוסף, סוקר פסק הדין את כללי המשפט הבינלאומי המחייבים את הצבא בשטחים, מהוראותיה ההומניטריות של אמנת גינבה בדבר הגנת אזרחים בימי מלחמה, דרך האמנה הבינלאומית בדבר זכויות אזרחיות ופוליטיות ועד לסטנדרט המינימלי לטיפול באסירים. בג"ץ אף המליץ המלצות קונקרטיות: להציב שולחנות אוכל במחנה כדי שהעצירים לא ימשיכו לאכול על הרצפה ולדאוג לכך שלרשות ימשיכו לאכול על הרצפה ולדאוג לכך שלרשות

העצירים יעמדו ספרים, עיתונים ומשחקים. כמו כן המליץ בית המשפט על הקמתה של ועדה מייעצת למפקד הכלא, שתורכב מאנשי מקצוע ומשפטנים, ועל מתן אפשרות לעתירות עצירים בנוגע לתנאי מעצרם, כפי שמתקיים לגבי עצירים בתחומי ישראל.

ב-25 לדצמבר פנה המוקד לצה"ל כדי לברר האם יושמו המלצותיו של בית המשפט בעניין מחנה עופר, כמו גם בעניין כלא קציעות, שפסק דין דומה ניתן בעתירה בעניינו שהוגשה על־ידי עדאלה, ושהמוקד היה שותף לה. נכון ליום כתיבת הדו״ח, לא נתקבלה כל תשובה לפנייה זו. בנוסף, פנה המוקד ליועץ המשפטי לממשלה ולפרקליט הצבאי הראשי, בדרישה לחקור את ה״הפרות הבוטות״, כלשון בג״ץ, של המשפט הבינלאומי - שבכל הנוגע ליחס בלתי אנושי כלפי העצירים מהוות הפרות חמורות של אמנות גינבה ופשעי מלחמה על־פי חוקת בית הדיו הפלילי הבינלאומי. ולכו ישראל מחויבת לחפש ולהעמיד לדין את אלה שביצעו אותן ואת אלה שהורו על ביצוען. דרישת המוקד נמצאת בדיוו אצל היועץ המשפטי לממשלה.

ב־2 לינואר 2003 דווח בכלי התקשורת על "מהומות" במחנה עופר, בהן נפצעו 30 עצירים וחייל. עורכי הדין מהמוקד דרשו לבקר במחנה למחרת, ועתרו לבג"ץ לאחר שבקשתם נדחתה. הגשת העתירה הביאה לאישור הביקור ב־5 לינואר. מהעדויות שגבו עורכי הדין, עלה כי השפלות השומרים את העצירים הצעירים במחנה באותו יום הביאו לפרוץ ה"מהומות", אך הצפיפות ההולכת וגדלה והתנאים הקשים בהם ממשיכים העצירים להיות מוחזקים, בהם ממשיכים העצירים להיות מוחזקים, שהתרחש. המוקד פנה לפרקליטות המדינה בדרישה לקיים את פסק הדין: הן את עקרונותיו הכלליים והן את המלצותיו הפרטניות.

בהתאם לפסיקת בג"ץ פעל המוקד לשיפור תנאי הכליאה הקשים במתקני מעצר אחרים בגדה המערבית. מעדויות שהגיעו במהלך החודשים נובמבר־דצמבר ממספר מתקני מעצר, עלתה תמונה קשה של צפיפות, מחסור במזון

ובמיטות, השפלות והפעלת אלימות כלפי עצירים. עם קבלת כל עדות, פנה המוקד לרשויות המשפטיות בצה"ל בדרישה לחקירה ולשיפור תנאי המעצר.

מייח נעצר מביתו ב־24 לדצמבר ב־2 לפנות בוקר והועבר למתקן סאלם, שם הוחזק חמישה ימים. הוא הוכנס לחדר קטן ומחניק עם חמישה עצירים, ללא מזרונים. שמיכה אחת ניתנה לכל עציר. רק לאחר יומיים סופקו מזרונים ושמיכות נוספות. במהלך יום אחד לא הוגש אוכל כלל ובשאר הימים כמות המזוו היתה מצומצמת ביותר: שני גביעי לבן וכיכר לחם פרוס לארוחת הבוקר לששת העצירים בחדר בו הוחזק, ונקניק ולחם לארוחות הצהריים והערב. במהלך סופי השבוע, באין קצינים במתקן, נחשפו מייח וחבריו להשפלות ומכות מצד החיילים. מייח שוחרר בליל ה־28 לדצמבר והמוקד גבה ממנו עדות על הקורות אותו, ופנה ליועץ המשפטי לגדה המערבית כדי שיחקור את התלונה ויפעל לשיפור מיידי בתנאי המעצר בסאלם. עד ליום כתיבת הדו״ח לא נתקבלה תגובה. (איתור 24392).

עצירים פלסטינים רבים מוחזקים בישראל מתוקף תקנות שעת חירום ובניגוד לדין הבינלאומי. ⁷⁵ רוב החשודים נחקרים על-ידי השבייכ במתקני כליאה ומעצר בישראל. רוב העצירים המינהליים מוחזקים במתקן קציעות, הנמצא בצפון הנגב, ורוב האסירים שנשפטו לעונשי מאסר מרצים אותם בבתי כלא בשטח ישראל.⁷⁶ על־פי פסיקת בג״ץ בעתירה שהגיש המוקד בשנת 1996, תנאי מעצרם כפופים לחוק הישראלי,⁷⁷ אולם הרשויות אינן ממלאות אחר פסיקה זו ופוגעות בזכויות היסוד של העצירים. במקרים המובאים לידיעתו, עותר המוקד בעתירות אסיר לבתי המשפט המינהליים, לא רק על־מנת לשפר את תנאי מעצרם של אלו בשמם הוא עותר, אלא אף לחייב את הרשויות לעמוד בחובותיהן.

מ״ש, תושב חברון בן 24, נשוי ואב לילד, נעצר ב־4 לנובמבר. נייא, גם הוא נשוי ואב לילד, נעצר ב-10 לנובמבר. שניהם הוחזקו מאז מעצרם באגף החקירות של השבייכ בכלא שקמה שבאשקלון. שניהם ישנו על מזרון המונח על הרצפה, בניגוד לחוק הישראלי המחייב לספק לכל עציר מיטה ומזרון. נייא הוחזק בתא עם שמונה עצירים נוספים. בתא לא היו מיטות ולא די מזרונים - כל שלושה עצירים ישנו יחד על שני מזרונים. ב-26 לנובמבר הגיש המוקד בשמם של מייש ונייא עתירות אסיר לבית המשפט המינהלי בבאר שבע, בדרישה לחייב את מפקד כלא שקמה ואת השבייכ לספק להם מיטות וכן לחייב את רשויות הכלא לאסור על הלנת עצירים ללא מיטה, גם באגף החקירות של השבייכ. המדינה השיבה כי מייש ונייא ישנים על שני מזרנים המונחים על הרצפה. בהתאם לתקנה שהתקין השר לבטחון הפנים ב־1997 בנוגע לתנאי מעצרם של עצירים החשודים בעבירות ביטחון, תקנה שביטלה את החובה של לינה במיטה. לפיכך דרשה המדינה לדחות את העתירה. המוקד המשיך וטען כי תקנה זו של השר אינה חוקית. בית המשפט עדיין לא פסק בעתירה. (תיקים 23855, (23856

בחלק מהמקרים מביאות העתירות לתיקון המצב, ולשיפור תנאי המעצר על-פי החוק.

^{.26.} שם, סעיף 26.

^{.74} **שם,** שם

^{.75} אמנת ג'נבה בדבר הגנת אזרחים בימי מלחמה (1949), סעיף 76.

^{76.} על־פי נתונים שנמסרו למוקד ב־30.12.02 על־ידי צה"ל, 893 מתוך 979 העצירים המינהליים הוחזקו בקציעות. נתונים שנמסרו למוקד ב־4.12.02 מצביעים על כך ש־608 מתוך 670 אסירים תושבי השטחים שמרצים את עונשם במתקני הצבא, מוחזקים בכלא מגידו ובקציעות. כ־1,800 תושבי שטחים היו, נכון לראשית אוקטובר, אסורים במתקני שירות בתי הסוהר בישראל (הארץ, 1,10.02, עמי 1א).

^{77.} בג"ץ 1622/96, אל אחמר והמוקד להגנת הפרט נ' שירות הביטחון הכללי, לא פורסם.

מיים נעצר ב־2001, הוגשה נגדו תביעה בבית המשפט המחוזי בירושלים והוא נעצר עד תום ההליכים. בביקור של עורד דינו. התגלה כי בתא בו הוא מוחזק מתרוצצים עכברושים ותיקנים וכי לא הותר לו להעביר מבית הכלא הקודם בו הוחזק את חפציו האישיים, להם הוא זכאי על־פי חוק, ולא סופקו לו מוצרי היגיינה בסיסיים כסבון. פניותיו לאחראים על הכלא לא נענו. ב-29 לאפריל הגיש המוקד בשמו עתירת עצור לבית המשפט בבאר שבע. ב־10 ליוני, שלושה ימים לפני הדיון, הודיעה המדינה כי לאחר הגשת העתירה רוסס תאו של מיימ. הועברו לו חפציו האישיים וסופקו לו מוצרי היגיינה. (תיק 17834)

הפרה נוספת של זכויות העצירים המוחזקים בישראל נובעת מהחזקתם במתקני החקירה של השב"כ שבועות רבים בתנאים ירודים. גם לאחר שהסתיימה חקירתם. כאשר הפניות

לרשויות לא הועילו, הגיש המוקד עתירות אסיר על־מנת לחייב את העברת העצירים מאגפי החקירות לבתי המעצר.

א״ב נעצר ב־11 ליוני והוחזק באגף החקירות בבית המעצר בירושלים. ב-22 ליולי הוארד מעצרו במטרה לאפשר את העברת תיק חקירתו לתביעה הצבאית, עובדה שלימדה כי חקירתו נסתיימה. למרות זאת המשיך אייב להיות מוחזק באגף החקירות, ללא "טיול" יומי וללא ביקור משפחתו, בתא ללא חלון וללא הפרדה בין בית השימוש למיטות, בניגוד לזכויותיו כעציר. הבקשה להעבירו לכלא כדי שיזכה בזכויותיו אלה נותרה ללא מענה, גם לאחר שהוגש נגד א״ב כתב אישום. ב־9 לאוגוסט הגיש המוקד בשם א"ב עתירת אסיר. יומיים לאחר הגשתה, ולאחר כחודשיים בהם הוחזק באגף החקירות, הועבר א"ב לכלא ניצן. (תיק 22485)

ביקורי משפחות בכלא

עד לפרוץ האינתיפאדה השנייה יכלו בני משפחות של אסירים פלסטינים, שהוחזקו בבתי כלא בשטח ישראל, לבקרם אך ורק באמצעות הסעות מיוחדות של הצלב־האדום ובהיתרים מיוחדים לכניסה לישראל, שניתנו על־ידי צה״ל. באוקטובר 2000 הפסיקה ישראל את ביקורי המשפחות ובמהלך 2001 נכשלו ניסיונות הצלב־האדום לחדשם לאורך זמן, עקב ההגבלות הקשות על חופש התנועה, בעיקר בגדה המערבית. מאז מרץ 2002 חל גידול חד במספר העצירים - הן המוחזקים בגדה המערבית, רובם, כ־700, במחנה עופר שנפתח במרץ, והן אלו המוחזקים במתקני כליאה בשטח ישראל, ביניהם כלא קציעות, שנפתח מחדש באפריל ובו מוחזקים, נכון לסוף חודש דצמבר, כ־1,100 עצירים. 78 חלק ניכר

מהעצורים בגלי המעצרים הרחבים שבוצעו ב־2002, שוהים כבר חודשים רבים במתקני כליאה ללא שניתן להם לקבל ביקורים מאיש לבד מעורכי דינם, אם לא קיים צו המונע פגישה זו.

מניעה גורפת של ביקורי משפחות, עייי צהייל, פוגעת בעציר שלא בא במגע עם משפחתו הקרובה משך זמן ממושך. בתצהיר שנגבה בדצמבר והוגש לבג"ץ, אומר עציר מינהלי במחנה עופר, שנעצר במרץ:

"אני בן 23. אני נשוי. יש לי בת. היא עכשיו בת שלושה חודשים. היא נולדה כשהייתי במעצר. אף פעם לא ראיתי אותה. לא יכולתי להיות בקשר עם אשתי בתקופת הלידה. על הלידה למדתי מעורך־דיני בבית המשפט. אני אבא טרי - אבל מעולם לא

חוויתי את האבהות... אני תושב ביתוניא. מהמחנה אני יכול לראות מרחוק את ביתי. כשאני רואה את הבית, ויודע שאשתי ובתי שם אבל לא אוכל לראות אותן, העיניים שלי מתמלאות דמעות. אני מעדיף שלא הייתי יכול לראות את הבית בכלל".

ועציר מינהלי אחר מוסיף בתצהירו:

"אני מרגיש שזה ממש פשע להחזיק אדם 10 דקות ממשפחתו, במשך כל כך הרבה חודשים, בלי שום קשר איתם: אני לא יודע מה קורה להם, אם מישהו נפצע או נפגע, איך הם מרגישים... אני עזבתי את הבן שלי כשהוא היה בן תשעה חודשים. אני רוצה לראות אותו, לשמוע איך הוא מתחיל לדבר, איך הוא מתפתח... אי אפשר לתאר את הרגשות האלה במלים. אבל אלה רגשות אבהיים שחייבים להביו".

הניתוק הארוך משפיע גם על בני משפחות העצירים. אביו של עציר בכלא קציעות, אותו לא ראה מיום מעצרו - ארבעה חודשים - אומר: "כולנו מאוד מתגעגעים לפי - הוא חסר לנו והיינו רוצים מאוד לבקרו בכלא. יותר מכל חסר פי לבנותיו הפעוטות... הבנות שואלות הרבה על אביהן ומבקשות לראות אותו ולחבק אותו. למיטב הבנתי הפרידה המוחלטת מהאב ללא פגישות, אפילו קצרות וחטופות כפי שמתאפשרות בכלא, עלולה לפגוע קשות בילדות ולהפריע להתפתחותן התקינה".

ואם לבן אותו לא ראתה מאז חודש מאי, אז נעצר, אומרת בתצהירה:

״אני רוצה לבקר את בני בכלא. האם צריך להסביר למה אמא רוצה לראות את הבן שלה, להתקרב אליו, לשמוע את קולו!״

על הניתוק הפיזי מבני המשפחה, יש להוסיף את התנאים הקשים בהם מוחזקים רוב העצירים, וחוסר האפשרות של רובם ליצור כל קשר

אחר עם משפחתם. יתר על כן, מניעת ביקורי משפחות מנוגדת הן למשפט הבינלאומי והן לחוק ולתקנות בשטחים ובישראל.⁷⁹ ניתוק זה פוגע במיוחד בזכות לחיי משפחה, לה זכאים גם בני אדם הנמצאים בין חומות הכלא.⁸⁰ המוקד פעל אצל הרשויות ואצל בית המשפט על מנת לממש את זכותם של העצירים בכלא קציעות ובמחנה עופר לקבלת ביקורי משפחות.

רוב העצירים בכלא קציעות. הנמצא בשטח ישראל, עצורים בצווי מעצר מינהליים. על־פי הדין הישראלי, החל על תנאי המעצר בכלא זה, עציר מינהלי יורשה לקבל מבקרים מבני משפחה מדרגה ראשונה לכל הפחות אחת לשבועיים למשך חצי שעה, וכן קרובי משפחה שאינם מדרגה ראשונה ומבקרים אחרים ברשות מיוחדת מטעם מפקד הכלא. אולם, מיקומו של הכלא בשטח ישראל והסגר ההדוק המונע מתושבי השטחים להיכנס לישראל, שוללים כל אפשרות לביקור קרובי משפחה מדרגה ראשונה של כלואים תושבי השטחים. רוב רובם של הכלואים בקציעות. לכן פעל המוקד ראשית כדי לאפשר את ביקורם של קרובי משפחה ישראלים, שאינם מדרגה ראשונה. תחילה, לא הורשו הביקורים בטענה שההכנות עוד לא הושלמו. עם חלוף פרק זמן סביר, ובהיעדר התקדמות בנושא, עתר המוקד לבג״ץ.

ס"א, בן 22 המתגורר בטול כרם, נלקח מביתו על־ידי חיילים ב־8 לאפריל, הוחזק בכלא מגידו עד ה־1

^{.78} על-פי נתונים שהועברו למוקד על-ידי צהייל ב־30.12.02.

 ^{79.} במשפט הבינלאומי ראו: אמנת ג'נבה בדבר הגנת אזרחים בימי מלחמה (1949), סעיף 116: "כל עציר רשאי לקבל מבקרים - ביחוד אנשי משפחה קרובים - לעיתים מזומנות ובתדירות האפשרית"; Standard Minimum Rules, סעיף 37.
 בישראל: סמכויות שעת חירום (מעצרים) (תנאי בישראל: סמכויות שעת חירום (מעצרים) (תנאי החזקה במעצר מינהלי), התשמ"א-1981, תקנה 11. ובשטחים: תקנות בדבר מעצר מנהלי (תנאי החזקה במעצר מנהלי). סעיף 11.

^{80.} ראו למשל: עע"א 4/82, מדינת ישראל נ' תמיר, פד"י לזו(3), 201 201: בג"צ 114/86, וויל נ' מדינת ישראל, פ"ד מאו(3), 477.

למאי, אז הוצא נגדו צו מעצר מינהלי לשלושה חודשים. הוא הועבר לכלא קציעות ומאז לא נוצר כל קשר בינו לבין משפחתו. הוריו של סייא פנו לדודו. נייח. אזרח ישראלי מהעיר טירה, בבקשה לבקר את בנם. באמצעות המוקד יצר נייח קשר עם מפקד קציעות ושאלו אימתי יוכל לבקר את קרובו, אך מפקד הכלא השיבו כי אפשרות זו אינה קיימת. לעו"ד המוקד השיב המפקד כי המחנה אינו ערוך לכך. במכתב ששלח המוקד ב־12 למאי, נתבקש מפקד כלא קציעות להודיע מתי וכיצד יוכל נ״ח לבקר אצל קרוב משפחתו. בתשובה נמסר כי הכלא נמצא במהלך היערכות לביקורים וכי ב־21 למאי יש ליצור שוב קשר עם מפקד הכלא, על-מנת שזה ידווח על הימים והשעות בהם יוכל הביקור להתקיים. ניסיונות המוקד ליצור קשר במועד שנקבע לא צלחו ולכן נשלח מכתב נוסף ב־23 למאי: אם לא תתקבל תשובה תוך שלושה ימים, ייאלץ המוקד לפנות לערכאות. ב-26 למאי התקשר עוזר היועץ המשפטי לרצועת עזה למוקד והודיע כי בכלא קציעות מתבצעות עבודות בנייה למתקן המיועד לביקורי משפחות, ושעם סיומן, עוד באותו שבוע, יתאפשר להתחיל בביקורים. ב-20 ליוני, לאחר שחלפו שלושה שבועות ללא ביקורי משפחות, עתר המוקד לבגייץ בדרישה לאפשר לנייח לבקר את ס"א. (תיק 17806)

בתשובת המדינה לעתירת המוקד, ב־11 ליולי, נמסר כי אין מניעה עקרונית לעריכת ביקורי משפחות, אלא שלשם קיומם יש צורך בשני מבנים - באחד ייבדקו המבקרים ובשני ייערכו המפגשים. מאחר שבעת מתן התשובה, שלושה חודשים לאחר פתיחת כלא קציעות מחדש, הושלמה בנייתו של מבנה אחד בלבד, לא היתה עדיין אפשרות לקיים את הביקורים. המדינה התחייבה כי עם השלמת הכשרתו של המבנה השני, הליך שנמצא אז בעיצומו, לטענתה, ניתן יהיה

לקיימם. אולם בתשובת המדינה בספטמבר לעתירה נוספת שהגיש המוקד, התגלה כי תקציב להכשרת המבנה השני אין, ולכן גם לא אוזכר בה כל הליך המצוי בעיצומו. עתירה זו הוגשה בשמו של עציר מינהלי תושב ירושלים, הכלוא בקציעות, בדרישה לאפשר לקרובי משפחתו - תושבי ישראל ולכן לא מושפעים מהסגר - לבקרו.

בתשובות המדינה לעתירות המוקד נאמר עוד, כי סיום הכשרת המבנה השני לא יבטיח קיומם של ביקורים של תושבי הרשות הפלסטינית בכלא קציעות, מפאת הסגר ה״כמעט מוחלט״ המוטל על השטחים. המוקד הגיש עתירה גם בשמו של משפחות אלו.

ו"ע, תושב סלפית, נעצר ב־30 ליולי 2001 ומאז ה־12 לאפריל 2002 הוחזק בכלא קציעות. בעודו בכלא נולדה בכלא ראה. פנייה בעניינו למפקד הכלא מה־3 ליוני נותרה ללא מענה וב־1 ליולי עתר המוקד לבג"ץ בדרישה לאפשר לו"ע לפגוש את אשתו ובתו מסלפית. (תיק ל17895)

הכשרתו של המבנה השני לא הסתיימה עד ל-10 בספטמבר, מועד הדיון בבג"ץ בחמש עתירות המוקד בעניין ביקורי משפחות בכלא קציעות. חמישה חודשים לאחר פתיחתו, הוחזקו בקציעות עצירים שמיום מעצרם לא פגשו את משפחותיהם. בין לבין חודשו בחודש אוגוסט ביקורי משפחות מרצועת עזה בבתי הכלא הישראליים - מלבד קציעות. בדיון בבג"ץ התחייבה המדינה להשלים עד ה־20 באוקטובר את עבודות הבינוי והסידורים הטכניים והמינהליים, הנדרשים כדי לאפשר ביקורי משפחות בקציעות. להתחייבות זו העניק בגייץ תוקף של פסק דין. בסוף אוקטובר הותר לבני משפחה תושבי ישראל לבקר את קרוביהם העצורים בכלא וס"א זכה לפגוש את קרובו נייח ב־5 לנובמבר (ראו תיק 17806). אולם נכון לסוף חודש דצמבר, לא נתאפשרו עדיין ביקורי

בני משפחה תושבי השטחים, וכך נמנע בפועל מרוב העצירים בכלא לפגוש את בני משפחתם. בתנאים אלה פועל המוקד הן במטרה לאפשר את ביקורי בני משפחה תושבי השטחים, והן להעברת עצירים תושבי ירושלים ממחנה עופר לקציעות, על־מנת שיתאפשר להם לפגוש בבני משפחתם.

במחנה עופר, הנמצא ממערב לרמאללה, בשטחים, היתה האפשרות לביקורי בני משפחות העצירים נתונה, אמנם, למגבלות חופש התנועה - הקיימות בשטחים - עוצר, מצור ומחסומים אך לא לסגר. במאי פנה המוקד לצה"ל, להתרת ביקורי משפחות, וכן למפקד המחנה, בפניו התריע על הפרת הזכויות המתמשכת ודרש שביקורי משפחה יוסדרו ללא דיחוי. לאחר שלא נתקבלה תשובה, פנה המוקד ללשכת היועץ המשפטי לגדה המערבית - גם מכאן לא הגיע מענה. בספטמבר, בעקבות פסיקת בג"ץ בעתירות המוקד בעניין הביקורים בכלא קציעות, פנה המוקד שוב בעניין הביקורים במחנה עופר. בתשובה לפנייה זו ענה צה"ל כי בכוונתו להשלים את עבודות הבינוי והסידורים הטכניים הנדרשים לעריכת ביקורי משפחות במחנה עופר לקראת סוף חודש אוקטובר. דרישת המוקד להתחייבות הרשויות לתאריך מסוים בו יחלו הביקורים, נותרה ללא מענה.

במקביל, ביקשו העצירים במתקן עופר מהנהלת המחנה לאפשר ביקורי משפחות, אך ללא הועיל. נכון לסוף דצמבר, תשעה חודשים מיום פתיחתו של מחנה עופר וכליאת העצירים הראשונים בו, לא נתקיימו בו ביקורי משפחות. המוקד עתר לבג"ץ גם בענייו זה.

מייע נפצע במהלך מעצרו ב־6 למרץ, עבר מספר ניתוחים והועבר למחנה עופר באוקטובר. צו מעצרו המינהלי הוארך עד ל-4 למרץ 2003. הוא נשוי ואב טרי לבת שנולדה בהיותו עצור. ז״ח נעצר במעצר מינהלי בתחילת יוני. מעצרו הוארד עד ל-19 ביוני 2003. הוא נשוי ואב לשלושה ילדים. סייד, בן 27 מבית־פגיאר, נעצר ב־20 למאי. בעבר היה כלוא ומאז סבל מבעיות נפשיות שטופלו בבית החולים בבית לחם. ב-30 לדצמבר הגיש המוקד בשם שלושה עצירים אלה ובשם אמו של ס״ד עתירה לבג"ץ, בדרישה לאפשר לעצירים לקבל ביקורי משפחה באופן סדיר במחנה עופר ולאפשר לאם להגיע לביקורים אלה בעופר. (מיק 23959)

תשובת המדינה לעתירה אמורה להינתן במהלך חודש ינואר 2003.

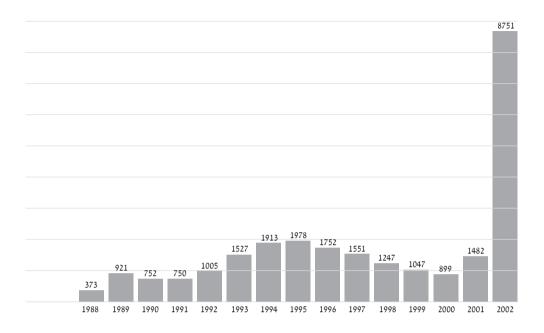

נתונים

טבלת פניות חדשות שנתקבלו במוקד בתקופה 201.12.2002 ב1.12 על־פי נושאים

			שנת 2002		שנת 2001	
		מספר הפניות	מסך% הפניות	מספר הפניות	מסך% הפניות	
כויות :לואים	איתורים	7,078	80.9%	1,207	81.4%	
	מעצרים מנהליים	124	1.4%	38	2.6%	
	תנאי מעצר	34	0.4%	6	0.4%	
לימות וחות הביטחון	אלימות	212	2.4%	51	3.4%	
	נזק לרכוש	264	3.0%			
	החרמת ת.ז.	229	2.6%			
ופש תנועה	81מהשטחים ואליהם	132	1.5%	107	7.2%	
	82בתוך השטחים	428	4.9%			
ושבות	ירושלים	89	1.0%	34	2.3%	
חזרת גופות		33	0.4%	14	1.0%	
ריסת בתים:		72	0.8%	25	1.7%	
ירוש		31	0.4%			
חר		25	0.3%			
יה"כ		8,751	100.0%	1,482	100.0%	

פניות חדשות שנתקבלו במוקד במהלך התקופה 11.7.88 2002-1.7.88

^{81.} נתון זה כולל: אישורי יציאה, אישורי כניסה, אישורי תנועה בישראל וכניסה לתחום הרשות הפלסטינית.

במחסומים.

^{82.} נתון זה כולל פניות שנתקבלו בגין עוצר, מצור ומעבר

תורמים

המוקד להגנת הפרט מבקש להודות לתורמים הבאים על תמיכתם:

הנציבות האירופית

האגודה לידידות בין העמים יהודי - פלסטיני, שוויץ

שגרירות בריטניה, תל־אביב

קרן גיון מרק, ארהייב

קרן גיוסאקה, בריטניה

הנציגות הדנית, רמאללה

קרן האלה, הולנד

קרן כנסיות עולמיות, הולנד

קרן נוויב, הולנד

שגרירות נורווגיה, תל־אביב

קרן סאס, בריטניה

קרן סולידריות, הולנד

קרן סיוומו, הולנד

המשרד לענייני חוץ, הולנד

המשרד הפדרלי לענייני חוץ, שוויץ

קרן פורד, ארה"ב

שגרירות פינלנד, תל־אביב

נציבות בינלאומית של משפטנים, שבדיה

סי.סי.אף.דה, צרפת

הנציגות הקנדית, רמאללה

הקרן החדשה לישראל

ולאנשים הרבים שהביעו את תמיכתם בהתנדבות ובתרומה.